

**UCHWAŁA NR XLVI/452/18
RADY MIEJSKIEJ W KLUCZBORKU**

z dnia 28 lutego 2018 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875 z późn.zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187 z późn.zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Kluczborku uchwala, co następuje:

§ 1. Uchwala się Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021 (GPOnZ) w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Kluczborka.

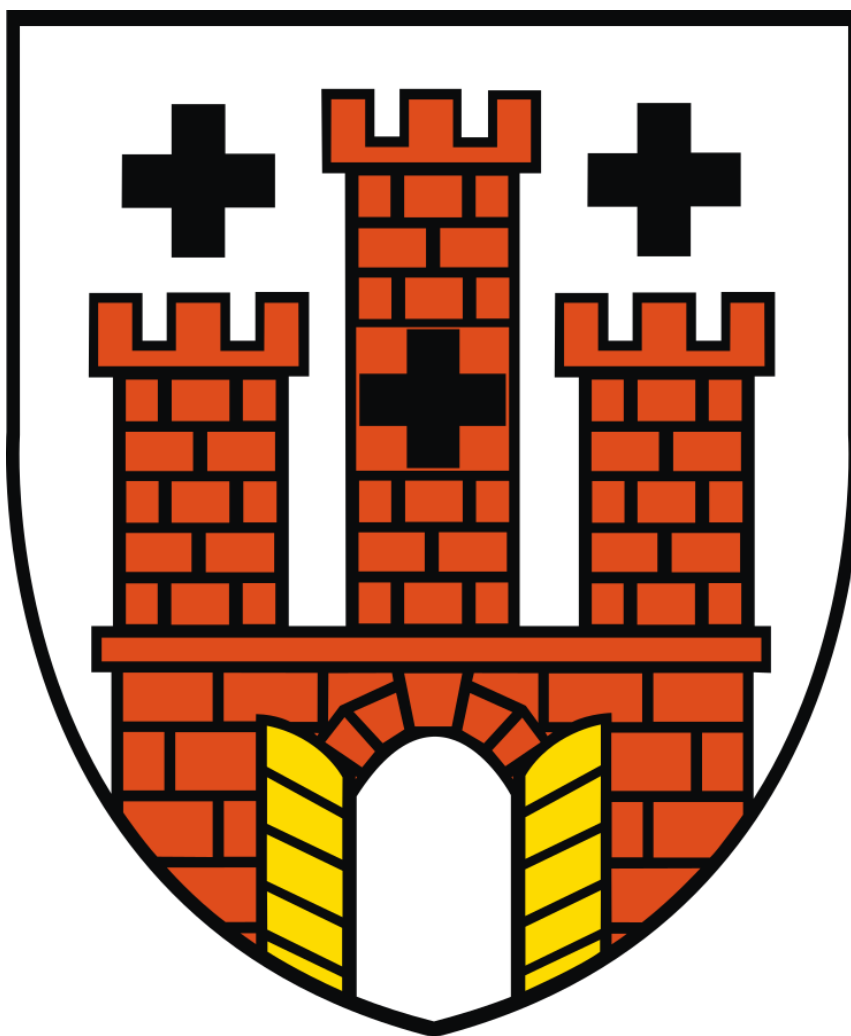
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Kluczborku

Janusz Kędzia

Załącznik do uchwały Nr XLVI/452/18
Rady Miejskiej w Kluczborku
z dnia 28 lutego 2018 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY KLUCZBORK
NA LATA 2018 - 2021**

OPRACOWANIE:
mART Marta Danielska
ewidencjazabytkow@gmail.com

WROCŁAW, PAŹDZIERNIK 2017

Spis treści

1. Wstęp.....	
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	
5.2.1. Charakterystyka gminy	
5.2.2. Historia miasta Kluczbork	
5.2.3. Charakterystyka miejscowości.....	
5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne.....	
5.4. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo niematerialne.....	
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	
5.5.2. Zabytki ruchome	
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	
5.7. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	
6. Analiza SWOT.....	
7. Założenia programowe Gminnego programu opieki nad zabytkami	
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	
9. Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	
10. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	
10.1. Dotacje	
10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	
10.3. Środki europejskie	
11. Realizacja i finansowanie przez gminę Kluczbork z zakresu ochrony zabytków	
12. Bibliografia.....	
13. Spis tabel, rysunków i zdjęć.....	

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Kluczbork (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację opracowanego Programu opieki nad zabytkami Gminy Kluczbork na lata 2012 - 2015, który został przyjęty uchwałą nr XXIII/238/12 Rady Miejskiej w Kluczborku dnia 27 czerwca 2012 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków, (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania GPOnZ i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,

- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie

do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa. Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych

niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej

i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. 2017 r. poz. 1595).

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1332 ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 519 ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 142), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862 ze zm.). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper,

operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filмотeka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1817 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków**, które określa tryb wydawania pozwoleń, dane i informacje, jakie zawierają wnioski o wydanie pozwoleń, dokumentację dołączaną do tych wniosków, niezbędną do ich rozpatrzenia, dane i informacje, jakie zawierają te pozwolenia, oraz warunki, które mogą być w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661).

- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanych do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. 2014 r. poz. 399).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. 2004 r. nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. 2011 r. nr 89, poz. 510).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 217).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014 - 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane przy zabytkach.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednolicenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie społecznego zaangażowania w ochronę zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących kierunkach interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczne tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym

powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016 - 2019, Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Strategia działania Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Opolu na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 roku,
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2014 - 2022, Lokalna Strategia Rozwoju 2016 - 2022.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

• Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016 - 2019

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016 - 2019 został przyjęty uchwałą nr XVIII/206/2016 przez Sejmik Województwa Opolskiego dnia 14 czerwca 2016 r. Niniejszy dokument jest trzecim programem opieki nad zabytkami województwa opolskiego. Pierwszy został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego Nr XIV/158/2007 z dnia 20 grudnia 2007 r. Realizowano go w latach 2007 - 2010. Kolejny program (na lata 2011 - 2014) przyjęto uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego Nr V/76/ 2011 z dnia 29 marca 2011 r.

Program stanowi kontynuację podstawowych założeń poprzednich programów, podobnie jak kontynuowane są cele i priorytety polityki Samorządu Województwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Założenia Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016 - 2019:

CEL STRATEGICZNY I: UTRZYMANIE I ZARZĄDZANIE ZASOBEM REGIONALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Priorytet I. Realizacja zadań własnych Samorządu Województwa.

Priorytet II. Odnowa wsi w kontekście poprawy stanu zachowania krajobrazu i dziedzictwa regionalnego.

Priorytet III. Rewaloryzacja i rewitalizacja miast.

Priorytet IV. Ochrona dziedzictwa archeologicznego.

Priorytet V. Rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa.

Priorytet VI. Rozwój instytucji opieki nad zabytkami.

CEL STRATEGICZNY II: OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.

Priorytet I. Dziedzictwo kulturowe jako czynnik stymulujący rozwój gospodarczy.

Priorytet II. Wstrzymanie procesu degradacji założeń pałacowo - parkowych.

Priorytet III. Wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych.

Priorytet IV. Wspieranie funkcjonowania istniejących szlaków turystycznych oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych szlaków, obejmujących charakterystyczne dla województwa zespoły i obiekty zabytkowe.

Priorytet V. Wstrzymanie procesu degradacji oraz popularyzacja zabytków techniki.

CEL STRATEGICZNY III: ROZWÓJ INICJATYW ZWIĄZANYCH Z REGIONALNYM DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I ROZWÓJ TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ

Priorytet I. Podnoszenie poziomu edukacji i wiedzy na temat regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Priorytet II. Współpraca z instytucjami i stowarzyszeniami działającymi na rzecz ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym.

Priorytet III. Współpraca między regionami, współpraca międzynarodowa.

Priorytet IV. Polityka informacyjna i promocyjna w zakresie opieki nad dziedzictwem kulturowym.

• Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku została przyjęta uchwałą nr XXV/325/2012 przez Sejmik Województwa Opolskiego dnia 28 grudnia 2012 r. Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym regionalnym dokumentem strategicznym.

Strategia powstała z myślą o optymalnym wykorzystaniu potencjałów i szans rozwojowych regionu woj. opolskiego. W ramach procesu opracowania strategii wykorzystano analizę SWOT. Był to istotny etap diagnostyczny wspomagający proces formułowania wyzwań, celów strategicznych i celów operacyjnych.

Realizacja kierunków rozwoju, które zostały określone w Strategii, ma służyć osiągnięciu wizji naszego regionu w 2020 roku:

- regionu wielokulturowego, w którym najważniejsi są jego mieszkańcy: wykształceni, otwarci na zmianę, wiedzę i innowacje, a także aktywni - na rynku pracy i poza nim;
- przyjaznego środowiska życia dla rodzin, przedsiębiorców i wszystkich reprezentantów przestrzeni społeczno - gospodarczej;

- województwa z atrakcyjną ofertą rynku pracy, ofertą edukacyjną, kulturalną i gospodarczą, zachęcającą do wyboru tego regionu jako miejsca do zamieszkania, wypoczynku, inwestycji i rozwoju działalności innowacyjnej.

W rozdziale 2, w ramach diagnozy społeczno - gospodarczej opisano dziedzictwo kulturowe, jako jeden z wyróżników województwa opolskiego. Dziedzictwo kulturowe, którego bogactwo często przewyższa stan posiadania innych, znacznie większych i zasobniejszych regionów w Polsce, jest znaczącym czynnikiem rozwoju województwa opolskiego. Spośród wielu obiektów wyróżniają się przede wszystkim zabytkowe zespoły, w tym uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Wizytówką regionu są liczne kompleksy zabytkowej architektury sakralnej i świeckiej. Z wielu szlaków w województwie na uwagę zasługują także droga św. Jakuba, przebiegająca z Europy wschodniej do Santiago de Compostela w Hiszpanii oraz szlak średniowiecznych polichromii brzeskich łączący ponad 20 obiektów z unikalnymi gotyckimi malowidłami ściennymi. W regionie znajdują się liczne zabytkowe świątynie na obszarach wiejskich, w szczególności drewniane kościoły na pñ. województwa, a także zabytki techniki, rzemiosła i gospodarki oraz znaczące zabytki kultury przemysłowej, technicznej i hydrotechnicznej warte zachowania, udostępnienia i wykorzystania na cele turystyczne. W regionie jest również wiele obiektów o dużym znaczeniu historycznym oraz zbiorów sztuki, także współczesnej. Niestety stan techniczny wielu obiektów i zespołów dziedzictwa kulturowego jest zły, co kwalifikuje je do renowacji i rewitalizacji, tak by podnosiły atrakcyjność turystyczną i społeczno kulturową regionu. O tożsamości regionalnej świadczy także dbałość o dziedzictwo kultury niematerialnej, łączącej głównie tradycje kultury śląskiej i kresowej, co przejawia się między innymi w specyficznym dla regionu folklorze, obyczajowości, języku i sztuce kulinarnej. Region opolski wyróżnia tradycyjna kuchnia, z której kilkadziesiąt produktów znalazło się na listach produktów tradycyjnych w regionie, kraju i Europie.

W strategii zdefiniowano 10 celów strategicznych, które określają docelowy, pożądany stan rozwoju województwa opolskiego w poszczególnych obszarach realizacji strategii, wyznaczają obszary realizacji celów operacyjnych, tj. określonych zamierzeń, przeznaczonych do realizacji, w ramach których zaplanowano bardziej skonkretyzowane działania:

CEL STRATEGICZNY 1. Konkurencyjny i stabilny rynek pracy;

CEL STRATEGICZNY 2. Aktywna społeczność regionalna;

CEL STRATEGICZNY 3. Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka;

CEL STRATEGICZNY 4. Dynamiczne przedsiębiorstwa;

CEL STRATEGICZNY 5. Nowoczesne usługi oraz atrakcyjna oferta turystyczno - kulturalna;

CEL STRATEGICZNY 6. Dobra dostępność rynków pracy, dóbr i usług;

CEL STRATEGICZNY 7. Wysoka jakość środowiska;

CEL STRATEGICZNY 8. Konkurencyjna aglomeracja opolska;

CEL STRATEGICZNY 9. Ośrodki miejskie biegunami wzrostu;

CEL STRATEGICZNY 10. Wielofunkcyjne obszary wiejskie.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVIII/505/2010 przez Sejmik Województwa Opolskiego dnia 28 września 2010 r. Dokument jest podstawowym narzędziem prowadzenia polityki przestrzennej na poziomie regionu, rozumianej jako celowe oddziaływanie władz województwa na rozmieszczenie funkcji i przestrzenne różnicowanie dynamiki rozwoju. Głównym zadaniem planu jest określenie przestrzennych uwarunkowań rozwoju oraz kierunków i priorytetów kształtowania środowiska przyrodniczego, kulturowego i zurbanizowanego w ciągu najbliższych kilkunastu lat, w dostosowaniu do strategicznych kierunków rozwoju społecznego i gospodarczego województwa z równoczesnym uwzględnieniem koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. Stanowi on punkt wyjścia dla opracowania innych wojewódzkich programów i dokumentów strategicznych.

Kwestia środowiska kulturowego regionu została poruszona w rozdziale poświęconym planowaniu przestrzennemu. Wśród celów zagospodarowania przestrzennego w zakresie osadnictwa wymienia się utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci osadniczej województwa, podkreślając również jako jedną z głównych zasad zagospodarowania przestrzennego „nacisk na zapewnienie wysokiego poziomu ładu przestrzennego rozumianego, jako dążenie do harmonii, uporządkowania, proporcjonalności i równoważenia środowiska przyrodniczego i kulturowego z potrzebami urbanizacji”. Również rozdział traktujący o turystyce, w istotny sposób dotyka spraw związanych z dziedzictwem kulturowym. Wg autorów opracowania, ochrona i racjonalne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego warunkuje rozwój turystyki. W związku z tym kierunki polityki przestrzennej w tym obszarze obejmą m.in.: ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych, ochronę, modernizację, konserwację i odbudowę obiektów i układów zabytkowych oraz innych obiektów kultury, budowę systemu szlaków tematycznych, w tym o zasięgu międzyregionalnym.

Obszerny rozdział planu poświęcono bezpośrednio dziedzictwu kulturowemu Opolszczyzny, co pokazuje, jaką do tej dziedziny życia społecznego przykładają władze samorządowe województwa. Dokument, cytując ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i przypomina, że „ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej, a kształtowanie środowiska kulturowego powinno generować rozwój innych dziedzin życia regionu. Obiekty kultury materialnej powinny być wykorzystane i użytkowane z zapewnieniem opieki konserwatorskiej, rewaloryzacji i nadania im odpowiednich funkcji użytkowych”. Główne zasady zagospodarowania przestrzennego województwa w zakresie dziedzictwa kulturowego:

1. Zachowanie ładu przestrzennego na terenach zabudowy historycznej poprzez:
 - wymóg ucztyelniania historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych,
 - wymóg dostosowania nowej zabudowy w zakresie skali, formy, materiału i koloru do zabudowy historycznej,
 - wymóg szczególnej ochrony elementów tworzących zabytkowy charakter przestrzeni;
2. Obejmowanie prawną ochroną dziedzictwa kulturowego poprzez opracowywanie mpzp z określeniem stref ochrony konserwatorskiej - priorytet dla obszarów cennych pod względem zabytkowym;

3. Nadawanie mocy prawnej Gminnym Ewidencjom Zabytków poprzez umieszczanie ich w mpzp;
4. Kompleksową ochronę obszarów i obiektów zabytkowych;
5. Wykorzystanie obiektów i obszarów zabytkowych do pełnienia określonych funkcji, zgodnych bądź nie kolidujących z ich zabytkowym charakterem;
6. Oszczędne kształtowanie krajobrazu kulturowego, a także przeciwdziałanie rozpraszaniu historycznie ukształtowanej zabudowy;
7. Harmonizowanie zabytkowych układów urbanistycznych w powiązaniu z rozwojem osadnictwa i komunikacji;
8. Zachowanie mieszkalno - usługowego charakteru centrów miast;
9. Eksponowanie regionalnych cech środowiska kulturowego województwa opolskiego;
10. Inicjowanie nowych form ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez tworzenie pomników historii i parków kulturowych w symbiozie z przyrodą i wymogami rozwoju społeczno - gospodarczego.

• **Strategia działania Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Opolu na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 roku**

Strategia wyznacza kierunki, zakres, formy, a także skalę działalności Funduszu służącej finansowemu wspieraniu przedsięwzięć na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej w województwie opolskim. Fundusz stanowi ponadto istotne źródło dofinansowywania projektów środowiskowych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO) i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).

W zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i racjonalnego użytkowania zasobów przyrody - priorytety wskazują kierunek „nowego podejścia” do ochrony przyrody, uwzględniające europejskie wymogi, w tym m.in. wdrażanie systemu Natura 2000, optymalizacja sieci obszarów chronionych, zapewniające spójność ekologiczną województwa i ochronę bioróżnorodności. Zgodnie z obowiązującym Programem ochrony środowiska Województwa Opolskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą do roku 2019 priorytetowo traktowane będą w szczególności:

- wdrażanie systemu NATURA 2000;
- optymalizacja sieci obszarów chronionych, zapewniająca spójność ekologiczną województwa oraz ochronę różnorodności biologicznej, w tym pobudzenie aktywności samorządów;
- polepszenie wdrażania programu rolno - środowiskowego;
- wprowadzanie zielonej infrastruktury do planowania przestrzennego;
- odbudowa zdegradowanych ekosystemów i siedlisk przyrodniczych.

• **Strategia Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2014 - 2022**

Strategia Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2014 - 2022 została przyjęta uchwałą nr XLV/335/2014 przez Radę Powiatu w Kluczborku dnia 25 września 2014 r. Dokument składa się z części programowej, stanowiącej najważniejszy rezultat procesu budowania Strategii Rozwoju Powiatu Kluczborskiego na lata 2014 - 2022, zawierającej wizję, misję, pola strategiczne, pola operacyjne oraz otwarty katalog kierunków działań. Część programowa zawiera również wskaźniki realizacji strategii, opis finansowania, analizę koherentności strategii z innymi

dokumentami strategicznymi oraz szczegółową procedurę monitorowania, ewaluacji i aktualizacji strategii.

Mając na względzie dobro wspólnoty samorządowej Powiatu Kluczborskiego, sformułowano wizję i misję obszaru w sposób następujący:

- Wizja: Powiat kluczborski w 2022 r. to przestrzeń przyjazna mieszkańcom, która stwarza warunki do zrównoważonego rozwoju, sprzyjając realizacji inicjatyw oddolnych, będąc jednocześnie atrakcyjnym miejscem wypoczynku.

- Misja: Powiat kluczborski zapewnia komfort życia.

W strategii wyznaczono 3 pola strategiczne wraz z polami operacyjnymi:

Pole strategiczne 1. Przestrzeń, infrastruktura i środowisko;

Pole strategiczne 2. Kapitał ludzki;

Pole strategiczne 3. Przedsiębiorczość i kooperacja;

W ramach pierwszego pola, wyznaczono pole operacyjne 1.5.: Atrakcyjna infrastruktura turystyczno - rekreacyjna, region powiatu kluczborskiego uznano za obszar o bogatej i ciekawej historii, korzystnym położeniu geograficznym, na krzyżujących się ważnych szlakach komunikacyjnych. Urozmaicone walory obszaru kluczborskiego predestynują ten teren do rozwoju turystyki weekendowej, głównie aktywnej, ale także kulturowej. Z kolei zlokalizowane na terenie powiatu zasoby powinny stanowić dla samorządu impuls do wykreowania konkurencyjnej oferty turystycznej w postaci rozwoju istniejących produktów turystycznych takich jak: miód, tradycje rycerskie, dekarze, zalew, kościółki drewniane, kowalstwo, solanki. Należy dążyć do tego, aby wszystkie usługi turystyczne, atrakcje, były dostępne dla osób korzystających z transportu publicznego. Ponadto, istnieje potrzeba rozwoju i promocji tras turystycznych, rowerowych w tym szlak kościołów drewnianych, czy też szlak dawnego rzemiosła oraz pomników przyrody.

Planowane kierunki działania:

1. Kierunek działania 1.5.1. Opracowanie spójnej oferty turystyczno- kulturalnej powiatu kluczborskiego.
2. Kierunek działania 1.5.2. Wykorzystanie walorów turystyczno- rekreacyjnych obszaru kluczborskiego.
3. Kierunek działania 1.5.3. Zwiększenie dostępności i poprawa jakości infrastruktury turystyczno - rekreacyjno - kulturalnej.
4. Kierunek działania 1.5.4. Wzmocnienie instytucji podmiotów działających na rzecz kultury i dziedzictwa regionalnego.
5. Kierunek działania 1.5.5. Stworzenie przestrzeni dla zrównoważonego rozwoju turystyczno - rekreacyjno - kulturalnej.

Kultura i ochrona zabytków w powiecie Kluczborskim: Dziedzictwo kulturowe terenu powiatu kluczborskiego stanowi część wspólnego dziedzictwa europejskiego. Ochrona dziedzictwa jest celem i obowiązkiem wspólnym lokalnej społeczności. Liczne i różnorodne obiekty zabytkowe powiatu kluczborskiego są cennym „produktem” dla regionu. To wielki kapitał, o który należy dbać i stwarzać mechanizmy społeczne i ekonomiczne stymulujące ich trwanie oraz sprzyjające wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami. Każda z czterech gmin tworząca powiat kluczborski posiada liczne zabytki ujęte w rejestrze zabytków województwa opolskiego i w tzw.

gminnych ewidencjach zabytków. Znajdują się tu obiekty o dużej wartości historycznej, artystycznej i naukowej w tym liczne kościoły i budynki sakralne różnych wyznań, 50 obiektów pałacowo - dworskich (z czego 23 znajduje się w rejestrze zabytków) wraz z przyległymi parkami, budynki użyteczności publicznej, a także obiekty przemysłowe. Szczegółowe znaczenie dla dziedzictwa narodowego na terenie powiatu mają sakralne zabytki drewniane budowane od XVI w. do pocz. XIX w., pole bitwy pod Byczyną, muzeum w Kluczborku, a także układy urbanistyczne Byczyny i Kluczborka. W skład tych średniowiecznych założeń miejskich wchodzi kościoły, ratusze, liczne kamieniczki i baszty. Ponadto na terenie ziemi kluczborskiej znajduje się 109 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego.

• Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dolina Stobrawy” - Lokalna Strategia Rozwoju 2016 - 2022 (LSR)

Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) została opracowana w 2015 r. To strategia rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Obszar Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Dolina Stobrawy” leży w płn. części województwa opolskiego i obejmuje swoim zasięgiem pięć gmin: gmina Byczyna, gmina Kluczbork, gmina Lasowice Wielkie, gmina Olesno, gmina Wołczyn. Gminy tworzące Stowarzyszenie tworzą cały powiat kluczborski i tym samym wykazują spójność administracyjną, gmina Olesno sąsiaduje bezpośrednio z gminą Kluczbork i Lasowice Wielkie, tworząc spójność przestrzenną (obszarową). Jednocześnie należy podkreślić, że obszar ten jest spójny również pod względem:

- Przyrodniczym - dotyczy to nizinnego ukształtowania powierzchni, sieci hydrograficznej, uwarunkowań klimatycznych, gleb, stopnia zalesienia, obiektów cennych przyrodniczo. Pod względem przyrodniczym omawiany obszar jest bardzo jednorodny i nie charakteryzuje się większym zróżnicowaniem.
- Geograficznym - dotyczy to położenia gmin w części północnej województwa opolskiego nad rzeką Stobrawą i jej dopływami.
- Kulturowym - dotyczy to rodzaju zabytkowych obiektów sakralnych i świeckich (m.in. kościołki drewniane, pałace i parki dworskie, średniowieczne układy urbanistyczne). Punktem wyjścia do jednorodności kulturowej jest wspólna historia gmin.

Stowarzyszenie LGD „Dolina Stobrawy” powstało w celu pobudzenia przedsiębiorczości na terenach wiejskich, poprawy stanu środowiska oraz krajobrazu poprzez racjonalną gospodarkę ziemią, poprawy warunków życia ludności wiejskiej.

Biorąc pod uwagę diagnozę, analizę SWOT oraz odpowiadając na zidentyfikowane problemy na spotkaniu z mieszkańcami została opracowana wizja obszaru Doliny Stobrawy: Dolina Stobrawy to dobre i spokojne miejsce, gdzie żyjemy w zgodzie z tradycją i przyrodą, wspólnie dbając o jakość i rozwój.

W LSR wyznaczono dwa cele ogólne w filarze gospodarczym oraz społeczno - środowiskowym. W obszarze ochrony i opieki nad zabytkami wskazano na:

Cel ogólny: 2. Wzrost aktywności społecznej na obszarze LGD Dolina Stobrawy do 2022 roku.

Cel szczegółowy: 2.1. Wzmocnienie poczucia tożsamości lokalnej.

Przedsięwzięcie: 2.1.1. Tworzenie infrastruktury rekreacyjnej (w tym sportowej) i kulturowej dostosowanej do potrzeb społecznych.

Cel szczegółowy: 2.2. Wzmocnienie aktywności wspólnotowej.

Przedsięwzięcie: 2.2.3. Organizacja wydarzeń kulturalnych integrujących społeczność.

Cel szczegółowy: 2.3. Wspieranie aktywności społecznej poprzez aktywizację lokalną i promocję.

Przedsięwzięcia:

2.3.1. Organizacja tematycznych podróży studyjnych.

2.3.2. Promocja obszaru.

W LSR opisano walory kulturowe obszaru Doliny Stobrawy, które stanowi część wspólnego dziedzictwa europejskiego. Ochrona dziedzictwa jest celem i obowiązkiem wspólnym lokalnej społeczności. Liczne i różnorodne obiekty zabytkowe są cennym zasobem dla regionu. W gminnych ewidencjach zabytków znajdują się obiekty o dużej wartości historycznej, artystycznej i naukowej w tym liczne kościoły i budynki sakralne różnych wyznań, ponad 50 obiektów pałacowo - dworskich (z czego 23 znajduje się w rejestrze zabytków) wraz z przyległymi parkami, budynki użyteczności publicznej, a także obiekty przemysłowe. Szczegółe znaczenie dla dziedzictwa narodowego na obszarze Doliny Stobrawy mają sakralne zabytki drewniane budowane od XVI do pocz. XIX w., pole bitwy pod Byczyną, kościół ewangelicki w Kluczborku, kościół odpustowy św. Anny w Oleśnie, a także układy urbanistyczne Byczyny i Kluczborka. W skład tych średniowiecznych założeń miejskich wchodzi kościoły, ratusze, liczne kamieniczki i baszty Ponadto na terenie Doliny Stobrawy znajduje się ponad 119 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego. Obszar wyróżniają też bogate tradycje rzemieślnicze i rękodzielnicze jak również wspomniane wyżej tradycje pszczelarskie, które wywodzą się od prac ks. Jana Dzierżona - wybitnego badacza życia pszczół i znawcy pszczelarstwa a kontynuatorem tych prac jest Zarodowa Pasieka Pszczół w Maciejowie pod Kluczborkiem. Lecz postacie historyczne to nie jedyny kapitał ludzki jakim dysponuje nasz obszar. Jest również mnóstwo znanych osób z naszego regionu, które stanowią bardzo dobry przykład dla młodzieży, ale również promują nasz region w kraju i za granicami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

- **Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kluczbork 2015 - 2020**

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kluczbork 2015 - 2020 został przyjęty uchwałą nr XLV/752/2013 przez Radę Miejską w Kluczborku z dnia 28 października 2014 r. Punktem wyjścia do prac nad nową strategią rozwoju były m.in. wnioski wynikające z realizacji poprzedniej Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Kluczbork 2004 - 2019.

W Strategii przedstawiono diagnozę stanu obecnego, Analizę SWOT oraz określono wizję rozwoju gminy i cele strategiczne.

Wizja: Gmina Kluczbork jest obszarem dynamicznego i zrównoważonego rozwoju gdzie nowoczesne i aktywne społeczeństwo posiada wysokiej jakości warunki do życia i pracy w przyjaznej przestrzeni.

Zdefiniowane zostały 4 cele strategiczne, podzielone na bardziej szczegółowe cele operacyjne wraz z działaniami. W obszarze ochrony i opieki nad zabytkami wskazano na:

Cel strategiczny I. Rozwój gospodarczy gminy Kluczbork.

Cel operacyjny: I.5 Rozwój turystyki.

Działania:

1. Rozwój infrastruktury turystycznej:
 - a) projekt: modernizacja OTW w Bąkowie;
 - b) projekt: system oznakowania obiektów zabytkowych i kulturalnych.
2. Rozwój bazy noclegowej:
 - a) projekt: Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Bażanach;
3. Kreowanie produktów turystycznych o znaczeniu lokalnym i regionalnym.
 - a) projekt: tworzenie wiosek tematycznych;
4. Budowa zintegrowanego systemu Informacji i Promocji Turystycznej.
 - a) projekt: stworzenie audioprzewodnika;
 - b) projekt: wydanie przewodnika po obiektach zabytkowych i kulturalnych;
 - c) projekt: wirtualny spacer po gminie;
 - d) projekt: stworzenie Biura Informacji Turystycznej.
5. Opracowanie loga Kluczborka.

Cel operacyjny II. Podniesienie jakości życia mieszkańców gminy Kluczbork.

Cel szczegółowy II.2 Rozwój Kultury.

Działania:

1. Budowa i modernizacja infrastruktury kulturalnej:
 - a) projekt: modernizacja i remont kluczborskich instytucji kultury;
 - b) projekt: remont kina Bajka (kino + sala koncertowa).
2. Dostosowanie oferty kulturalnej do potrzeb mieszkańców:
 - a) projekt: zwiększenie partycypacji mieszkańców w organizacji wydarzeń kulturalnych;
 - b) projekt: organizacja i wspieranie różnicowanych imprez kulturalnych.
3. Wsparcie organizacji pozarządowych zajmujących się kulturą.
4. Poszerzanie oferty bibliotecznej i promowanie czytelnictwa.
 - a) projekt: stworzenie i udostępnienie katalogu on-line całości księgozbioru biblioteki;
 - b) projekt: poszerzenie informacji o aktywności instytucji i organizacji z terenu gminy „My o innych, inni o nas”.
 - c) projekt: poszukiwanie i wykorzystywanie lokalnego potencjału wiedzy wśród mieszkańców do działań edukacyjnych prowadzonych przez bibliotekę - „Biblioteczna Akademia Wiedzy”.
 - d) projekt: podnoszenie kwalifikacji i kompetencji czytelnicznych - „Ene, due, rabe - bocian czytał zabie” - spotkania w ramach głośnego czytania bajek w bibliotece.
 - e) projekt: „Internet - okno na świat” - przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu i wspomaganie wykorzystania Internetu w procesie edukacji min. poprzez szkolenia komputerowe dla seniorów.

f) projekt: „MegaMatma uczy w bibliotece!” - przystąpienie do projektu zapewniającego dostęp do licencjonowanego portalu matematycznego.

g) projekt: „Z kulturą za pan brat” - spotkania autorskie, wystawy, konkursy.

Cel szczegółowy II.6 Zrównoważony Rozwój Obszarów Wiejskich.

Działania:

1. Racjonalne gospodarowanie przestrzenią:

a) projekt: działania dążące do: koncentracji zabudowy/zahamowania rozlewania się zabudowy;

b) projekt: działania dążące do zachowania ładu przestrzennego (jednolitości zabudowy);

2. Wspieranie pozarolniczej aktywności gospodarczej z wykorzystaniem lokalnych zasobów:

a) projekt: wioski tematyczne;

b) projekt: rękodzieło;

c) projekt: agroturystyka, ekoturystyka.

3. Aktywizacja społeczna i integracja mieszkańców obszarów wiejskich:

a) projekt: aktualizacja założeń Gminnego Konkursu Odnowy Wsi;

b) projekt: współpraca w ramach Lokalnych Grup Działań;

c) projekt: modernizacja i doposażenie istniejących świetlic wiejskich,

d) projekt: szkolenia dla mieszkańców obszarów wiejskich;

e) projekt: podniesienie kompetencji sołtysów

4. Wsparcie organizacji pozarządowych zajmujących się rozwojem obszarów wiejskich.

5. Poprawa dostępności i jakości podstawowych usług komunalnych dla mieszkańców wsi (wodociąg, kanalizacja, przydomowe oczyszczalnie, drogi, gazyfikacja i inne).

Cel operacyjny: IV. Kształtowanie przestrzeni sprzyjającej rozwojowi społeczno -gospodarczemu gminy.

Cel szczegółowy IV.1 Poprawa ładu przestrzennego i rewitalizacja gminy Kluczbork.

Działania:

1. Rewitalizacja obszarów kluczowych dla rozwoju gminy:

a) projekt: wdrażanie Lokalnego Programu Rewitalizacji;

b) projekt: rewitalizacja obszarów zdegradowanych i przemysłowych (np. Fampra);

c) projekt: zagospodarowanie Parku Miejskiego i Lasu komunalnego;

d) projekt: rewitalizacja osiedli mieszkaniowych.

e) Projekt: park dla psów

f. Prace restauratorskie i konserwatorskie budynków ujętych w rejestrze zabytków oraz budynków o potwierdzonej wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym (ujęte w ewidencji zabytków), w tym ich adaptacja na cele: gospodarcze, społeczne, edukacyjne, turystyczne lub kulturalne, przyczyniające się do tworzenia miejsc pracy.

2. Ochrona zabytków:

a) projekt: dotacje na remonty obiektów zabytkowych;

b) projekt: aktualizacja programu ochrony zabytków oraz rejestru zabytków;

3. Gospodarowanie mieszkaniowym zasobem gminy:

a) projekt: budowa nowych mieszkań komunalnych i socjalnych;

b) projekt: remonty, modernizacje i adaptacje istniejących mieszkań komunalnych i socjalnych.

4. Zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ładu przestrzennego.

• **Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Kluczbork na lata 2016 - 2023 (LPR)**

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Kluczbork na lata 2016 - 2023 został przyjęty uchwałą nr XXXII/297/16 przez Radę Miejską w Kluczborku dnia 21 grudnia 2016 r.

LPR stanowi podstawę kompleksowego procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe, tj. powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno - funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe, integrujące interwencję na rzecz społeczności, przestrzeni i gospodarki lokalnej, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

LPR Miasta i Gminy Kluczbork na lata 2016 - 2023 stanowi kontynuację działań władz gminy w zakresie rewitalizacji obszarów zdegradowanych, prowadzonych dotychczas z dużym sukcesem w ramach „Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Kluczborka na lata 2009 - 2015”.

Zgodnie z zapisami Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego 2014 - 2020 rewitalizacja ma przede wszystkim polegać na realizacji kompleksowych projektów inwestycyjnych (projektów rewitalizacyjnych), wynikających z Lokalnego Programu Rewitalizacji, które będą przyczyniać się do aktywizacji środowisk ubogich i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

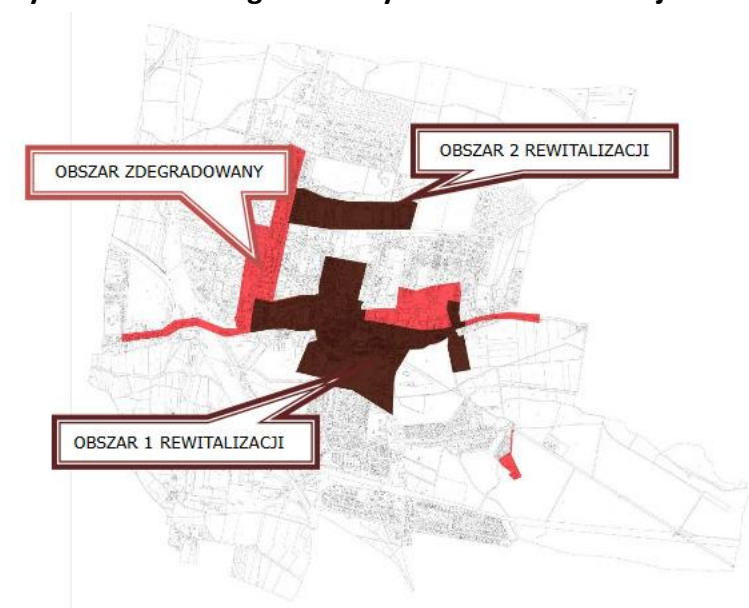
Biorąc pod uwagę znaczenie dla rozwoju lokalnego oraz to, że obszar powinien być ograniczony przestrzennie wyznaczono następujące obszary rewitalizacji w mieście Kluczbork:

PODOBSZAR 1: obejmuje następujące ulice: Armii Krajowej, Bankową, Damrotą, Drukarską, Generała Pułaskiego, Grunwaldzką, Krakowską, Kopernika, Kościelną, Krótką, Krzywą, Ks. Ściegiennego, Marszałka Piłsudskiego, Mickiewicza, Paderewskiego, Parkową, Piekarską, Piastowską, Plac Gdaczusza, Plac Matejki, Plac Niepodległości, Podwale, Rynek, Skłodowskiej - Curie, Szewską, Wąską, Zamkową.

Podobszar rewitalizacji 1 obejmuje obszar Starego Miasta, (tereny położone od pld. między linią dawnych murów obronnych zlokalizowanych pomiędzy ulicami Pułaskiego i Krzywą oraz Piastowską i Damrotą, a od północy ulicą Moniuszki. Jest to obszar historycznej tożsamości miasta - usytuowania wielu zabytków architektury i budownictwa oraz zabytkowego układu urbanistycznego, z ukształtowaną funkcją usługowo - mieszkaniową. Ze Starym Miastem związane jest „City” handlowe Kluczborka oraz w mniejszej części (3 ulice) w dzielnicy śródmiejskiej, która tworzy pierścień wokół Starego Miasta, rozbudowanej wzdłuż ulic: Katowickiej, Jagiellońskiej, Skłodowskiej, Mickiewicza i między tymi ulicami. Zabudowa jest tu mniej zwarta niż na Starym Mieście i bardziej różnorodna. Obszary mieszkaniowe przeplatają się tu z przemysłowo - składowymi i większymi kompleksami ogrodów. Przeważającym typem zabudowy mieszkaniowej jest zabudowa wielorodzinna.

PODOBSZAR 2: obejmujący ulice: Jana Pawła II, Broniewskiego, Tuwima, Szenwalda, Morcinka, Gałczyńskiego oraz fragment ul. Byczyńskiej.

Rys. 1. Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji miasta Kluczborka

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Kluczbork na lata 2016 - 2023

Powierzchnia obszaru wynosi 76,5 ha, co stanowi 0,35 % powierzchni gminy.

W 2023 r. obszar objęty Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta i Gminy Kluczborka poprzez realizację projektów rewitalizacyjnych stanie się obszarem atrakcyjnym pod względem gospodarczym, przestrzenno - funkcjonalnym, rekreacyjnym, kulturowym i społecznym. Odnowiona przestrzeń publiczna obejmując tereny dawnego zakładu przemysłowego stanie się miejscem spotkań mieszkańców oraz miejscem realizowania ważnych projektów społecznych przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży i ich rodzin. Zrewitalizowany obszar wyposażony w miejsca rekreacji i uprawiania sportu zachęcać będzie do aktywnego wypoczynku. Sąsiedztwo wyremontowanego kina Bajka, Kluczborskiego Domu Kultury pozwala na kontakt z kulturą.

Głównym celem działań rewitalizacyjnych, objętych Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta i Gminy Kluczbork na lata 2016 - 2023 jest kompleksowa i co najważniejsze efektywna odnowa i zagospodarowanie zdegradowanych terenów i obiektów, poprawiająca spójność funkcjonalno - przestrzenną, wpływająca bezpośrednio na procesy niwelowania negatywnych zjawisk społeczno - gospodarczych. Tak sformułowany cel główny stanowi podstawę dla celów szczegółowych rewitalizacji, odpowiadających wszystkim sferom tego złożonego procesu: społecznej, przestrzenno - funkcjonalnej oraz gospodarczej.

W obszarze ochrony zabytków wskazano:

Cel 5. Zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań:

1. Remonty, modernizacja i konserwacje zabytkowych obiektów i przestrzeni publicznej.
2. Nadanie nowych funkcji obiektom zabytkowym.
3. Zwiększenie dostępności infrastruktury kultury, w tym dla osób niepełnosprawnych.

W LPR zaprezentowano przedsięwzięcia inwestycyjne dotyczące realizowanych w ramach działań rewitalizacyjnych w gminie Kluczbork. W ramach ochrony i opieki nad zabytkami wskazano:

- Projekt nr 7. Zachowanie przemysłowego dziedzictwa kulturowego na terenie miasta Kluczbork, szacowana wartość projektu: 3 371 954,56 zł brutto.

Obecnie budynek wieży ciśnień jest nieużytkowany i wyłączony z eksploatacji. Zabytkowa wieża ciśnień poprzez swoją historię i kunszt ówczesnych budowniczych ma posłużyć jako regionalna atrakcja dla zwiedzających i promować tematykę związaną z wodą. Zewnętrzna odnowa i odrestaurowanie istniejących zabytkowych, przemysłowych elementów architektonicznych wieży, a także umiejętne wzbogacenie niektórych elementów, ma uatrakcyjnić jej wygląd i zachęcić do poznania jej na nowo. Wewnętrzna przebudowa i remont ma doprowadzić do utworzenia edukacyjnej ścieżki, w której zawierać się będzie informacja i rys historyczny o wieży, kolejnych losów związanych z przebudową oraz ma na celu wprowadzić zwiedzającego do świata opowiadającego o życiodajnej wodzie, jej zastosowaniu i przeznaczeniu.

- Projekt nr 8. Rewitalizacja murów miejskich i obronnych Miasta Kluczborka, szacowana wartość projektu: 1 500 000 zł.

Kluczbork otoczony był z trzech stron murami obronnymi, od północy za ś chroniła go palisada. Wały i mury wzniesione w 1396 r. przetrwały do 1429 r. Do końca XVIII w. zachowały się stare umocnienia obronne z ok. 1598 r. z murami, palisadami i obiema bramami - polską (krakowską), niemiecką i trzema furtami - południową Furtą pastorów, północną - straży nocnej oraz przejściem do zamku na wschodzie. Zostały one uszkodzone w latach 1908 - 1909, podczas zakładania kanalizacji w mieście, przez pobieranie z nich materiału budowlanego, natomiast bramy zburzono już w XIX w. Stan murów wymaga interwencji i nakładów remontowo - inwestycyjnych, w przeciwnym razie ulegną nieodwracalnej degradacji, co byłoby dużym uszczerbkiem dla historycznego dziedzictwa Kluczborka.

• Program Ochrony Środowiska dla Gminy Kluczbork na lata 2017 - 2020 z perspektywą na lata 2021 - 2024

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Kluczbork na lata 2017 - 2020 z perspektywą na lata 2021 - 2024 został opracowany w 2016 r.

W Programie przeprowadzono analizę środowiska i ocenę istniejącego stanu jego ochrony oraz określono główne cele i priorytety działań ekologicznych. Program zawiera ogólną charakterystykę Gminy: położenie geograficzne, budowę geologiczną, geomorfologiczną oraz sytuację gospodarczą i demograficzną.

W Programie wymieniono parki zabytkowe, które posiadają duże walory przyrodnicze. Większość z nich znajduje się w ewidencji i pod opieką wojewódzkiego konserwatora zabytków. Gmina Kluczbork posiada 5 parków znajdujących się w ewidencji:

- Bąków,
- Bogdańczowice,
- Maciejów,
- Kluczbork (dwa parki),

oraz 3 nierejestrowe: w Łowkowicach, w Bogdańczowicach i w Kluczborku. Nie wszystkie parki posiadają dokumentację konserwatorską

W Programie nie wskazano zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.

• **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kluczbork**

Pierwsze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kluczbork opracowane zostało w 2000 r. na podstawie ustawy z dnia 15 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym przyjęte uchwałą Nr XXXI/237/2000 Rady Miejskiej w Kluczborku z dnia 29 listopada 2000 r., zmienione uchwałą Nr XIX/194/12 Rady Miejskiej w Kluczborku z dnia 24 lutego 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kluczbork, następnie zmienione uchwałą nr XXVI/230/16 Rady Miejskiej w Kluczborku z dnia 12 lipca 2016 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kluczbork.

Studium gmina sporządza w celu określenia polityki przestrzennej gminy, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego. Studium nie jest aktem prawa miejscowego. Jest to dokument określany jako akt kierownictwa wewnętrznego, lub akt gminnej polityki planowania przestrzennego.

W Studium opisano stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w tym zasoby kulturowe terenu - tożsamość miejsca, zabytki nieruchome, zabytki wpisane do rejestru zabytków, ujęte w gminnej ewidencji zabytków, stanowiska archeologiczne oraz strefy ochrony konserwatorskiej

Z analizy zasobów kulturowych gminy Kluczbork wynika, że uzasadnione jest wyznaczenie tu stref ochrony konserwatorskiej:

- układów urbanistycznych i ruralistycznych,
- otoczenia/ekspozycji obiektów zabytkowych.

1. Strefy ochrony układów urbanistycznych: Założenia ochrony układów zabytkowych dla miasta Kluczborka w pierwszej edycji Studium oparto na opracowaniu pt.: „Wstępne wytyczne konserwatorskie do planów zagospodarowania przestrzennego - Kluczbork”. Na podstawie tych założeń oraz analiz uwzględniających nowe uwarunkowania prawne i ustalenia obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, proponuje się na obszarze miasta Kluczborka następujące strefy ochrony:

- Strefa ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Starego Miasta wpisanego do rejestru zabytków województwa opolskiego.

Strefa obejmuje obszar miasta lokacyjnego wraz z terenem dawnych obwarowań. Granica strefy przebiega ulicami: od strony pld. - Krzywą, Pułaskiego, na zach. - na tyłach ul. Grunwaldzkiej, od północy - ulicą Moniuszki, na wsch. - ul. Jagiellońską i wzdłuż Placu Niepodległości. Ponieważ teren objęty strefą wpisany jest do wojewódzkiego rejestru zabytków, podlega on w całości ochronie prawnej z mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w konsekwencji której prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w strefie wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- Strefa ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego części dwóch najstarszych przedmieść: polskiego i niemieckiego. Granica strefy przebiega na tyłach parcel wzdłuż ulic: Katowickiej,

Puławskiego i Mickiewicza i obejmuje teren o stosunkowo dobrze zachowanych głównych elementach historycznej struktury przestrzennej z dużą ilością budynków zabytkowych.

Strefa ustalona jest w planach miejscowych miasta Kluczborka. Należy ją zachować z ewentualnym doprecyzowaniem granicy oraz uzupełnieniem zasad ochrony obowiązujących w strefie w przypadku podjęcia zmiany planu.

W wyżej proponowanych strefach powinny obowiązywać zasady ochrony przeciwdziałające zagrożeniom dla wartości historycznych układów urbanistycznych jakimi są przekształcenia:

- zmieniające ich fizjonomię, tj. architektoniczno - urbanistyczny wygląd (typ i rozplanowanie zabudowy związane z pełnionymi funkcjami oraz danym okresem rozwoju miasta),
- likwidujące charakterystyczne obiekty i elementy zagospodarowania,
- wprowadzające agresywne rozwiązania funkcjonalne oraz przestrzenne, które w ostatecznym efekcie dewaloryzują historyczne cechy układów urbanistycznych.

2. Strefy ochrony układów ruralistycznych:

W ewidencji zabytków ujęte są układy ruralistyczne wsi: Łowkowice, Kujakowice Górne i Kujakowice Dolne. Strefy ochrony konserwatorskiej ww. układów ruralistycznych powinny obejmować:

- w Łowkowicach - układ owalnicowy z zabudową wzdłuż dwóch wrzecionowato schodzących się dróg z placem i kościołem w środku;
- w Kujakowicach Dolnych i Górnych - układ ulicowy oparty na dwóch równoległych drogach, położonych wzdłuż płynącego środkiem potoku.

W wyżej proponowanych strefach powinny obowiązywać zasady ochrony przeciwdziałające zagrożeniom dla wartości historycznych układów ruralistycznych jakimi są:

- urbanizacja,
- wymiana substancji budowlanej,
- wprowadzanie zabudowy wielorodzinnej i wielkogabarytowej (np. magazyny wysokiego składowania),
- zmiana charakteru użytkowania,
- likwidacja nie użytkowanych elementów zagospodarowania,
- nowe trasowanie układów komunikacyjnych i linii przesyłowych.

3. Strefy ochrony konserwatorskiej ekspozycji lub/oraz otoczenia zabytku: Strefy powinny obejmować otoczenie zabytków będących ważnym elementem układu przestrzennego.

W układach przestrzennych gminy obiektami takimi są zabytkowe kościoły na terenach wsi:

- Bąków - obszar w otoczeniu kościoła pw. Wniebowzięcia NMP;
- Biadacz - obszar w otoczeniu kościoła filialnego;
- Bogacica - obszar w otoczeniu kościoła pw. Św. Trójcy;
- Kujakowice Górne - obszar w otoczeniu kościoła pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika;
- Kuniów - obszar w otoczeniu kościoła pw. Św. Jana Chrzciciela;
- Łowkowice - obszar w otoczeniu kościoła pw. Nawiedzenia Matki Boskiej;
- Maciejów - obszar w otoczeniu kościoła ewangelickiego.

Strefy powinny obejmować co najmniej teren otaczający (przykościelny). W uzasadnionych przypadkach należy go powiększyć o tereny sąsiednie. Planowane zagospodarowanie w strefie wymaga opracowania analiz widokowych przesądzających o dopuszczalnych działaniach oraz określających warunki zagospodarowania. Konieczne jest określenie zasad zagospodarowania sąsiedztwa zabytku, w tym dopuszczalnych form.

4. Tereny o walorach kulturowych: Poza zabudową o walorach zabytkowych na terenach niektórych jednostek osadniczych wyróżnić można układy lub zespoły zabudowy nie kwalifikujące się jednoznacznie do objęcia ochroną konserwatorską, jednak posiadające walory kulturowe ze względu na ciekawy lub uporządkowany układ i jednolite cechy przeważającej zabudowy.

Walory te powinny być chronione ustaleniami planu określającymi zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego. Zespołami takimi są:

- zespół urbanistyczny zabudowy jednorodzinnej w Kluczborku przy ul. Byczyńskiej (pomiędzy ulicami Ossowskiego i Słowackiego),
- wewnątrz urbanistyczne ulicy Byczyńskiej na odcinku pomiędzy ul. Słowackiego i Sienkiewicza,
- historyczne układy ruralistyczne we wsiach Bogacica i Krzywizna,
- fragment pierwotnego układu ruralistycznego we wsi Bąków.

Nie wyklucza się możliwości ustalenia w planach miejscowych stref ochrony konserwatorskiej dla wyżej wymienionych terenów lub ich fragmentów na podstawie waloryzacji historycznej przeprowadzonej w skali planu.

Wnioski do kierunków zagospodarowania przestrzennego:

1. Uwzględnić ochronę stanowisk archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Uwzględnić ochronę pozostałych zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego.
3. W przypadku zabytków ujętych w ewidencji zabytków:
 - zachować ich ochronę prawną ustaloną w planach miejscowych,
 - na terenach nie objętych planami chronić zgodnie z przepisami weryfikując ich faktyczną wartość zabytkową.
4. Ustalić strefy ochrony konserwatorskiej układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz ekspozycji/otoczenia zabytków zgodnie z wyżej określonymi propozycjami.
5. Wskazać tereny o walorach kulturowych wraz z przedmiotem i zasadami ochrony.
6. Zachować ochronę prawną obiektu uznanego za dobro kultury współczesnej ustaloną w planie miejscowym.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Większość obszaru gminy Kluczbork posiada opracowane i uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Są to akty prawa miejscowego zawierające szczegółowe zapisy wynikające również z potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia dotyczą przede wszystkim zabytkowe obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków, ujęte w gminnej ewidencji zabytków a także stanowiska archeologiczne.

MPZP zawierają nie tylko ogólne zasady ochrony dóbr kultury, również wyznaczają strefy ochrony konserwatorskiej („A”, „B”, „W”, „OW”, „K”). Wszystkie te zapisy obligują właścicieli zabytków do ubiegania się o pozwolenia organu właściwego do spraw ochrony zabytków (Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) na wszelkie inwestycje, prace budowlane i konserwatorskie (przebudowy, remonty, adaptacje) w przypadku obiektów wpisanych do rejestru; oraz z uzgadnianiem działań inwestycyjnych przy pozostałych obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków z uwzględnieniem istniejących już związków przestrzennych i planistycznych.

Miejscowości, które nie posiadają miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego: Bogacka Szklarnia, Czaple Stare, Czaple Wolne, Maciejów, Nowa Bogacica, Unieszów, Żabiniec.

Poniżej, w tabeli nr 1, przedstawiono obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczbork.

Tabela nr 1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczbork

LP.	NAZWA MPZP LUB ZMIANY PLANU	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER I DATY UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W KLUCZBORKU	UWAGI
1	Mpzp miasta Kluczbork oraz wsi Ligota Dolna, Ligota Górna i Ligota Zamecka	Kluczbork, wsie Ligota Dolna, Ligota Górna i Ligota Zamecka	nr X/89/03 z dnia 28 maja 2003 r.	w trakcie zmiany obszar Ligoty Dolnej oraz częściowo w rejonie miasta Kluczborka
2	zmiana		nr XXVIII/276/04 z dnia 28 lipca 2004 r.	
3	zmiana		nr XXVIII/277/04 z dnia 28 lipca 2004 r.	
4	zmiana		nr XXXV/384/05 z dnia 23 lutego 2005 r.	
5	zmiana		nr XLIV/490/14 z dnia 5 marca 2014 r.	
6	Mpzp miasta Kluczborka - część północna	Kluczbork - część północna	nr XXV/227/16 z dnia 29 czerwca 2016 r.	
7	zmiana		nr XXXVII/365/17 z dnia 31 maja 2017 r.	
8	Zmiana mpzp miasta Kluczborka - część południowa	Kluczbork - część południowa	nr XXV/259/12 z dnia 28 września 2012 r.	w trakcie punktowych zmian
9	zmiana		nr XXIII/207/16 z dnia 27 kwietnia 2016 r.	
10	zmiana		nr XXXI/289/16	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

LP.	NAZWA MPZP LUB ZMIANY PLANU	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER I DATY UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W KLUCZBORKU	UWAGI
			z dnia 30 listopada 2016 r.	
11	Zmiana mpzp miasta Kluczbork, oraz wsi Ligota Dolna, Ligota Zamecka i Ligota Górna	Ligota Górna i Ligota Zamecka - część północna	nr XXXIII/426/09 z dnia 5 lutego 2009 r.	
12	zmiana		nr XLVI/513/14 z dnia 14 kwietnia 2014 r.	
13	zmiana		nr LII/561/14 z dnia 30 września 2014 r.	
14	Zmiana w mpzp miasta Kluczbork oraz wsi Ligota Dolna, Ligota Zamecka i Ligota Górna	Ligota Dolna	nr XL/517/09 z dnia 7 września 2009 r.	w trakcie zmiany
15	zmiana		nr LII/559/14 z dnia 30 września 2014 r.	w trakcie zmiany
16	Zmiana mpzp miasta Kluczbork, oraz wsi Ligota Dolna, Ligota Zamecka i Ligota Górna w zakresie wsi Ligota Zamecka i Ligota Górna, część południowa	Ligota Górna i Zamecka - część południowa	nr XXV/258/12 z dnia 28 września 2012 r.	w trakcie częściowej zmiany
17	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych wsi Bażany	Bażany	nr XVI/157/03 z dnia 29 października 2003 r.	w trakcie zmiany
18	zmiana		nr XXXV/383/05 z dnia 23 lutego 2005 r.	w trakcie zmiany
19	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi Bażany	Bażany	nr XXIX/359/08 z dnia 28 października 2008 r.	w trakcie zmiany
20	Mpzp terenów zainwestowania wsi Bąków	Bąków	nr XVI/156/03 z dnia 29 października 2003 r.	
21	zmiana		nr XXXV/383/05 z dnia 23 lutego 2005 r.	
22	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi Bąków	Bąków	nr XXVI/334/08 z dnia 3 września 2008 r.	
23	zmiana		nr LIII/574/14 z dnia 28 października 2014 r.	
24	zmiana		nr VI/42/15 z dnia 25 lutego 2015 r.	
25	zmiana		nr XXI/183/16	

LP.	NAZWA MPZP LUB ZMIANY PLANU	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER I DATY UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W KLUCZBORKU	UWAGI
			z dnia 24 lutego 2016 r.	
26	Mpzp terenów zainwestowanych wsi Biadacz	Biadacz	nr XVI/155/03 z dnia 29 października 2003 r.	
27	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi Biadacz	Biadacz	nr XXIX/358/08 z dnia 28 października 2008 r.	
28	Mpzp terenów zainwestowanych wsi Bogacica	Bogacica	nr XVI/154/03 z dnia 29 października 2003 r.	w trakcie zmiany
29	zmiana		XXXV/383/05 z dnia 23 lutego 2005 r.	w trakcie zmiany
30	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi Bogacica	Bogacica	nr XXIX/357/08 z dnia 28 października 2008 r.	w trakcie zmiany
31	Mpzp terenów zainwestowanych wsi Borkowice	Borkowice	nr XVI/159/03 z dnia 29 października 2003 r.	
32	zmiana		nr XXXV/383/05 z dnia 23 lutego 2005 r.	
33	Mpzp terenów zainwestowanych wsi Bogdańczowice	Bogdańczowice	nr XVI /217/07 z dnia 26 listopada 2007 r.	w trakcie zmiany
34	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi Borkowice	Borkowice	nr XXVI/332/08 z dnia 3 września 2008 r.	
35	zmiana		nr VII/61/15 z dnia 26 marca 2015 r.	
36	Mpzp terenów zainwestowanych wsi Gotartów	Gotartów	nr XIII/161/07 z dnia 27 września 2007 r.	
37	zmiana		nr LII/558/14 z dnia 30 września 2014 r.	
38	Mpzp terenów zainwestowanych wsi Krasków	Krasków	nr X/123/2007 z dnia 27 czerwca 2007 r.	w trakcie punktowej zmiany
39	Mpzp terenów zainwestowanych wsi Krzywizna	Krzywizna	nr XLVIII/514/06 z dnia 8 lutego 2006 r.	
40	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi Kujakowice Dolne	Kujakowice Dolne	nr XXIV/301/08 z dnia 25 czerwca 2008 r.	
41	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi	Kujakowice Górne	nr XXIV/300/08 z dnia 25 czerwca 2008 r.	

LP.	NAZWA MPZP LUB ZMIANY PLANU	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER I DATY UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W KLUCZBORKU	UWAGI
	Kujakowice Górne			
42	Mpzp terenów zainwestowania wsi Kuniów	Kuniów	nr XXVIII/251/16 z dnia 28 września 2016 r.	
43	Zmiana mpzp terenów zainwestowanych wsi Łowkowice	Łowkowice	nr XXVI/333/08 z dnia 3 września 2008 r.	
44	zmiana		nr XXXVIII/403/13 z dnia 4 września 2013 r.	
45	Mpzp zainwestowania wsi Smardy Dolne	Smardy Dolne	nr XXIX/271/16 z dnia 27 października 2016 r.	
46	Mpzp terenów zainwestowania wsi Smardy Górne	Smardy Górne	nr XXIX/272/16 z dnia 27 października 2016 r.	
47	Zmiany w mpzp terenów zainwestowanych obejmujących wsi: Bażany, Bogacica, Biadacz, Kujakowice Górne, Kujakowice Dolne, Łowkowice, Borkowice, Bąków	Bażany, Bogacica, Biadacz, Kujakowice Górne, Kujakowice Dolne, Łowkowice, Borkowice, Bąków	nr XXXV/383/05 z dnia 23 lutego 2005 r.	obowiązujący w zakresie wsi Bażany, Bogacica, Bąków, Borkowice - częściowo w trakcie zmiany

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

5.2.1. Charakterystyka gminy

• Położenie administracyjne i geograficzne

Gmina Kluczbork jest gminą miejsko - wiejską, usytuowana w płn. części województwa opolskiego, w środkowej części powiatu kluczborskiego. Gmina położona jest na skrzyżowaniu ważnych szlaków transportowych łączących historyczne i gospodarcze regiony Polski: Górny Śląsk

z Wielkopolską i Pomorzem Zachodnim, oraz z Dolnym Śląskiem, a także Śląsk Opolski z Ziemią Łódzką.

Graniczy z gminami Byczyną, Gorzów Śląski, Lasowice Wielkie, Murów, Olesno i Wołczyn. Strukturę administracyjną gminy tworzy miasto Kluczbork oraz 25 sołectw: Bażany, Biadacz, Bąków, Bogacica, Bogacka Szklarnia, Bogdańczowice, Borkowice, Czaple Stare, Czaple Wolne, Gotartów, Krasków, Krzywizna, Kuniów, Kujakowice Dolne, Kujakowice Górne, Ligota Dolna, Ligota Górna, Ligota Zamecka, Łowkowice, Maciejów, Nowa Bogacica, Smardy Dolne, Smardy Górne, Unieszów, Żabiniec. Miasto Kluczbork jest siedzibą władz powiatowych.

Miasto i gmina posiadają korzystne warunki przyrodniczo - krajobrazowe, a położenie na przecięciu się szlaków kolejowych i drogowych stanowi o dobrej komunikacji. Krzyżują się tu trzy drogi krajowe nr 45 Opole - Łódź, nr 11 Katowice - Poznań, nr 42 w kierunku Wrocławia.

W gminie znaczną część obszaru zajmują użytki rolne - 15 625 ha, co stanowi 72% ogólnej powierzchni gminy. Grunty leśne, zadrzewienia i zakrzewienia zajmują 19,9 % ogólnej powierzchni gminy.

• Środowisko przyrodnicze

Gmina Kluczbork znajduje się na terenie Niziny Śląskiej, stąd dominacja nizinnych krajobrazów.

Obszar gminy Kluczbork leży całkowicie w dorzeczu rzeki Odry. Przez teren gminy przebiega dział wody II rzędu pomiędzy dorzecziami Odry i Warty (pomiędzy Dobierciami i Łowkowicami). Bezpośrednie odwołanie stanowią dopływy niższych rzędów Odry - rzeka Stobrawa z dopływami w części północnej i środkowej oraz rzeka Bogacica w części płd. i płd. - zach. Uzupełnienie systemu hydrograficznego stanowią liczne małe, krótkie, słabo wodne ciekły o znacznym stopniu zagęszczenia sieci oraz system rowów melioracyjnych.

Na terenie Gminy Kluczbork ustanowiono następujące formy ochrony przyrody:

- Stobrawski Park Krajobrazowy;
- Obszar Chronionego Krajobrazu - Lasy Stobrawsko - Turawskie;
- Obszary Natura 2000 - Łąki w okolicach Kluczborka nad Stobrawą - obszar siedliskowy,
- Rezerwat przyrody - Bażany,
- 12 Pomników przyrody.

Powierzchnia obszarów chronionych na terenie Gminy Kluczbork stanowi ok. 22,8 % powierzchni Gminy (GUS, 2015 r.).

• Turystyka

Gmina Kluczbork pod względem turystycznym rozwija się w kierunku turystyki weekendowej. Budowana jest oferta atrakcji turystycznych bazujących na aktywnym wypoczynku. Cała gmina pokryta jest siecią szlaków turystycznych:

1. Szlaki rowerowe:

- Szlak nr 1 „Gościnne Zagrody” , 40 km, trasa - Kluczbork, Bąków, Brzezinka, Biadacz, Maciejów, Łowkowice, Kluczbork;
- Szlak nr 2 „Szlakiem dawnego rzemiosła i pomników przyrody” , 44 km, trasa - Kluczbork, Kuniów, Bażany rezerwat, Zameczek, Bogacica, Smardy Dolne, Krzywizna, Łowkowice, Kluczbork.

2. Szlaki piesze:

- Spacer po Kluczborku;
- Szlak żółty Kluczbork - Byczyna;
- Szlak zielony Po Bezdrożach Wiedzy;
- Szlak czerwony Kluczbork - Olesno.

3. Szlak kajakowy na rzece Stobrawie oraz istnieje możliwość wypożyczenia kajaków;

4. Szlak kościołów drewnianych w Gminie Kluczbork (Maciejów, Bąków, Ligota Górna).

Atrakcje przyrodnicze to głównie kompleks leśny Borów Stobrawskich obejmujący m.in. Stobrawski Park Krajobrazowy, obszar NATURA 2000, zabytkowe parki w tym miejski i przypałacowe w Bąkowie, Maciejowie i Smardach Dolnych, liczne pomniki przyrody w tym przydrożna aleja dębów w Nowej Bogacicy. Dużą atrakcją turystyczną stał się również zbiornik retencyjny, który wykorzystywany jest również w celach rekreacyjnych. Znajduje się tam strzeżone kąpielisko z plażą oraz wypożyczalnia sprzętu wodnego. Oferta turystyczna jest wzbogacona poprzez ogólnie dostępną infrastrukturę sportową: boiska wielofunkcyjne, ścianka wspinaczkowa, kryta pływalnia, hale sportowe itp.

Na terenie gminy znajdują się gospodarstwa agroturystyczne i gospodarstwa ekologiczne, które prowadzą zajęcia edukacyjne dla grup zorganizowanych i indywidualnych gości.

Od kilku lat wdrażany jest również na terenie gminy projekt wiosek tematycznych, które oferują warsztaty tematyczne, gry terenowe, questy i tym podobne atrakcje. Na chwilę obecną mieszkańcy 4 miejscowości postanowili rozpocząć proces tworzenia wsi tematycznych (Maciejów, Borkowice, Bogacica, Ligota Dolna).

Rozwój turystyki na terenie gminy wspierany jest poprzez rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej nie tylko w mieście, ale również na terenach wiejskich.

• **Instytucje kultury i organizacje działające w sferze kultury**

Gmina Kluczbork działalność w zakresie kultury prowadzi poprzez swoje jednostki organizacyjne. W szczególności są to: Kluczborski Dom Kultury, Muzeum im. Jana Dzierżona, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Kluczborku oraz Ośrodek Sportu i Rekreacji. Do podstawowych zadań tych jednostek należy prowadzenie edukacji kulturalnej i społecznej dzieci, młodzieży i dorosłych, popularyzacja i promocja twórczości artystycznej ze wszystkich dziedzin sztuki, prowadzenie i wspieranie zespołów artystycznych, promowanie, wspieranie i realizowanie projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną, prowadzenie własnych zespołów artystycznych, nawiązanie, rozwijanie i aktywne prowadzenie międzynarodowych kontaktów w zakresie wymiany kulturalnej oraz wymiany dzieci, młodzieży i dorosłych, prognozowanie, planowanie i rozwój wszystkich form kultury fizycznej i sportu przy współpracy ze specjalistycznymi organizacjami społecznymi jak również współdziałanie w rozwoju wychowania fizycznego dzieci i młodzieży w szkołach, organizowanie imprez rekreacyjno - sportowych. Wszystkie te działania skierowane są do mieszkańców miasta i gminy Kluczbork, a zakresem oddziaływania obejmują również mieszkańców powiatu kluczborskiego.

Na terenie Gminy Kluczbork znajdują się:

- 13 placówek bibliotecznych (biblioteki i filie) w tym 4 na terenie miasta. Dysponują one księgozbiorem o liczbie woluminów 114,2 tys. (w tym 72,7 tys. w mieście);
- 1 muzeum;
- Kino Bajka (zasób gminny);
- 2 domy kultury, Kluczborski Dom Kultury, Młodzieżowy Dom Kultury;
- 17 świetlic wiejskich i 6 sal wiejskich w 20 sołectwach.

Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku, ul. Zamkowa 10 - rozpoczęło swoją działalność w 1959 r. jako Oddział Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu. W 1962 r. przekształcone zostało w muzeum regionalne. Gromadzi, konserwuje, opracowuje i udostępnia dobra kultury z terenu Ziemi Kluczborskiej i ptn. Opolszczyzny. W Muzeum funkcjonują działy: archeologii, historii i etnografii ze szczególnym uwzględnieniem pszczelarstwa. Odrębną kolekcję stanowią zbiory dzierzónowskie - zespół pamiątek po ks. Janie Dzierżonie (1811 - 1906), twórcy nowoczesnego pszczelarstwa

i patronie Muzeum. W kluczborskiej placówce gromadzona jest ikonografia pszczelarska, dokumentacja fotograficzna dotycząca Muzeum i regionu, dokumenty życia współczesnego, pomocnicze zbiory wystawiennicze. Muzeum prezentuje szereg wystaw czasowych o różnorodnej tematyce, opierając się na zbiorach własnych oraz wypożyczonych z innych muzeów i instytucji. Wizytówką Muzeum jest wystawa stała Pszczelarstwo dawne i nowe, eksponowana w salach II piętra, prezentująca dzieje hodowli pszczół od czasów najdawniejszych do współczesności oraz dwie wystawy plenerowe: Ule figuralne w pawilonie przed budynkiem oraz Ule na skwerku zaaranżowanym w 2006 r.

5.2.2. Historia miasta Kluczbork¹

Pierwsze ślady pobytu człowieka na Ziemi Kluczborskiej pochodzą z epoki kamiennej - ok. 1700 lat p.n.e. Znaleźiska po pradawnych mieszkańcach, w postaci ostrzy krzemiennych i siekier kamiennych odkryto m.in. na północny - wschód od Kuniowa, w okolicach Brun, Roszkowic i Wierzbicy Dolnej. Odkryto także części naczyń glinianych należących do kultury ceramiki sznurowej.

Kluczbork został założony przez Zakon Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą (Kreuzherren mit dem roten Stern, einem Ritterorden), którzy zjawili się na Śląsku w 1235 r. Nawiązując stosunki z księciem Henrykiem II, objęli pod opiekę Szpital św. Elżbiety we Wrocławiu oraz otrzymali zezwolenie na lokację miasta Kluczbork. W akcie założenia z 26.02.1253 r. otrzymali prawa rzeszy do miasta, które nazwali Kluczbork (Kreuzburg od nazwy Kreuzherren), a więc prawa miejskie Kluczbork uzyskał prawdopodobnie już w 1252 r. na prawach magdeburskich (wg źródeł niemieckich). Do Zakonu należały również pobliskie wsie (wspomniane w dokumencie): Kujakowice, Łowkowice, Kuniów, Chocianowice

Wg innych źródeł Krzyżowcy nie zdołali lokować miasta, więc dopiero w 1274 r. książę Henryk IV Probus wystawił przywilej lokacji Kluczborka biorąc je pod swoją opiekę.

¹ <https://www.kluczbork.eu/489,historia-kluczborka-ze-zdjeciami.html>

Kluczbork leży nad Stobrawą, prawym dopływem Odry, w miejscu, gdzie rzeka przepływa przez pasmo lasów zwane Przesieką, na starym szlaku solnym, który prowadził z Krakowa do Wrocławia. Założenie miasta wiąże się z zakonem krzyżowców z czerwoną gwiazdą, który powstał prawdopodobnie w czasie wypraw krzyżowych do Palestyny, gdzie poza walką z muzułmanami otaczał opieką pielgrzymów, stąd często określany mianem Szpitalników. Na początku XIII w. przeniósł się do Austrii, Czech i Moraw, a sprowadzony również na Śląsk - do Wrocławia - przez księżną Annę, przeszedł do życia klasztornego, zajmując się chorymi i prowadząc szpitale. Krzyżowcy otrzymali od księcia wrocławskiego Henryka III w 1253 r. zezwolenie na lokację miasta na prawie niemieckim, w miejscu gdzie istniała osada targowa wzmiankowana już w 1252 r. jako Cruceburch. Kiedy jednak założyli kilka wsi w okolicy, a nie zdołali lokować miasta, książę Henryk IV Probus biorąc Kluczbork pod swoją opiekę, w 1274 r. wystawił przywilej lokacji miasta. Od tego momentu rozpoczynają się jego dzieje polityczne. Od 1293 r. Kluczbork należał do księstwa głogowskiego, od 1312 r. do oleśnickiego, od 1323 r. był w księstwie legnicko - brzeskim, w latach 1331 - 1356 jako zastaw u króla Polski Kazimierza Wielkiego. Podczas wojen husyckich miasto opanowali husyci pod wodzą rycerza polskiego Dobka Puchały cieszącego się poparciem mieszkańców. Następnie Kluczbork był ponownie kilkakrotnie oddawany w zastaw i sprzedawany. Od 1536 r. aż do wygaśnięcia piastowskiej linii brzeskiej był w posiadaniu książąt brzeskich, lenników korony czeskiej, którzy będąc wyznawcami religii protestanckiej, wprowadzali ją stopniowo w podległych im ziemiach.

W czasie wojny trzydziestoletniej (1618 - 1648) miasto podupadło. Kluczbork udzielił schronienia w latach 1660 - 1671 arianom przybyłym z Polski, którzy zorganizowali tutaj dwukrotnie swoje synody w 1663 i 1668 r.

Po śmierci ostatniego księcia legnicko - brzeskiego - Jerzego Wilhelma, w 1675 r., Kluczbork przeszedł pod bezpośredni zarząd cesarza austriackiego Leopolda I, a po 1740 r. wraz z całym Śląskiem znalazł się w granicach państwa pruskiego. Rozpoczął się okres dominacji kultury niemieckiej w wyniku kolonizacji fryderycjańskiej oraz administracyjnych zarządzeń władz pruskich, szczególnie ostrych w czasie tzw. kulturkampfu.

W 1816 r. miasto stało się siedzibą władz powiatowych. W poł. XIX w. rozpoczęła się budowa dróg bitych i kolejowych, dzięki czemu Kluczbork stał się ważnym węzłem kolejowym w północnej części rejencji opolskiej, do której włączono go w 1820 r. Jednocześnie rozwijało się szkolnictwo podstawowe i średnie, w nawiązaniu do tradycji XVI/XVII w., gdy szkoły miejskie w Byczynie i w Kluczborku cieszyły się doskonałą opinią na Śląsku. W 1858 r. zostało otwarte ewangelickie seminarium nauczycielskie mające kształcić nauczycieli władających zarówno polskim jak i niemieckim językiem, a w 1860 r. rozpoczęła kształcenie miejska szkoła średnia, przekształcona w 1873 r. w gimnazjum humanistyczne, które w 1877 r. otrzymało nowo wzniesiony gmach szkolny. W mieście żyli zgodnie ewangelicy katolicy i wyznawcy judaizmu. Działały różne towarzystwa oświatowe i charytatywne. Został zbudowany szpital miejski (1848 r.) i miejski zakład gazowy (1867 r.), powstał ewangelicko - luterkański zespół leczniczy „Betania” (1888 r.), wzniesiono budynek poczty (1891 r.) i gmach sądu (1895 r.), działał prowincjonalny zakład dla umysłowo chorych. Koniec XIX i początek XX w. przyniósł miastu mającemu dotąd charakter rolniczy, początki rozwoju przemysłowego bowiem powstały browary, drukarnia,

przędzalnia, cukrownia, cegielnia, nowoczesna rzeźnia, fabryka mebli i zakład wyrobów metalowych.

W latach 1907 - 1908 została przeprowadzona w mieście sieć wodociągowa i kanalizacyjna. Po I wojnie światowej, wraz z całym powiatem obejmującym Wołczyn, Byczynę oraz gminy wiejskie, Kluczbork stał się terenem przygranicznym, bowiem kilkanaście kilometrów od miasta przebiegała granica Republiki Weimarskiej z Polską. Po podziale Górnego Śląska, w październiku 1921 r., powiat kluczborski w całości pozostał w obrębie państwa niemieckiego - od 1933 r. Rzeszy Niemieckiej, aż do 20 stycznia 1945 r., gdy do miasta wkroczyły wojska radzieckie I Frontu Ukraińskiego. Oficjalnie władze polskie przejęły Kluczbork wraz z całym Śląskiem Opolskim 18 marca 1945 r.

5.2.3. Charakterystyka miejscowości²

• Bażany

Wieś położona w pld. części gminy Kluczbork, na skraju kompleksu leśnego, na terenie którego utworzono rezerwat „Bażany”. Wieś o polskich korzeniach, wzmiankowana w 1714 r., z przynależnym folwarkiem Damnik. W 1804 r. we wsi utworzono szkołę (ob. Kościelna 2), w pobliskim lesie działała huta. W 1830 r. było tu 35 domów, a w 1845 r. - 41. W 1903 r. powstał budynek nowej szkoły (ul. Wiejska 29). W latach 1939 - 1942 wybudowano kościół.

Zabudowa wsi skupiona jest po obu stronach głównej ulicy, wzdłuż której płynie strumień - Borkówka, oraz przy odbiegających od niej krótszych uliczkach. Całość tworzy dość nieregularny, rozproszony układ.

We wsi przeważa skromna, jednolita zabudowa ceglana, o dachach krytych dachówką. Domy, przeważnie jednokondygnacyjne z użytkowym poddaszem, usytuowane są zarówno szczytowo jak i kalenicowo, zabudowa nie tworzy zwartej pierzei. Na części działek usytuowane są zabudowania gospodarcze i domy wycuzne, nieraz z dekoracyjnymi wzorami na ścianach szczytowych. Zabudowa mieszkaniowa wsi jest w niewielkim stopniu przekształcona, głównie poprzez niewielkie dobudówki dostawiane do historycznych brył.

• Bąków

Najstarsze dzieje wsi związane są ze znajdującymi się w niej zabytkami archeologicznymi - pozostałościami grodzisk. Pierwsze wzmianki o usytuowanej wśród lasów wsi pochodzą z XIII w., kiedy to ziemie te należały do rodu Frankenbergów. Pierwszą parafię katolicką utworzono prawdopodobnie w XIV w., w XV w. Bąków był częścią dóbr klasztoru św. Wincentego we Wrocławiu. Parafię ewangelicką utworzono w ok. 1530 r.

W latach 50. XVIII w. we wsi powstały wielkie piece i dwie fryszerki. Od 1711 r. Bąków należał do rodziny von Seydlitz, od 1785 r. - francuskiej rodziny von Bethusy - Huc. W 1801 r. do Bąkowa należały folwarki Brzezinki, Drzewiec i Wrzosa, w majątku znajdowały się gorzelnia, płatkarnia, tartak. We wsi znajdują się wpisane do rejestru zabytków nieruchomych pałac z oficynami

² Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kluczbork 2012 - 2015

i parkiem, kościół ewangelicki wraz z plebanią oraz mogiła powstańca śląskiego na cmentarzu katolickim.

Średniowieczny rodowód wsi nie jest dobrze widoczny w jej dzisiejszym, rozproszonym rozplanowaniu. W pld. części wsi znajdują się zabudowania związane z infrastrukturą przeprowadzoną w 1883 r. linii kolejowej, w tym ceglany budynek stacji kolejowej oraz zabudowania tartaczne. W części środkowej, przy ul. Wolności i Kościuszki, na niewielkich działkach usytuowane są domy mieszkalne, z towarzyszącymi im skromnymi zabudowaniami gospodarczymi. Większość ptn. części wsi zajmuje obszerny zespół pałacowo - parkowo - folwarczny. Pomędzy rozwidlającymi się ul. Szkolną i Braci Bassy, na niewielkim wzniesieniu, usytuowany jest kościół parafialny. Na ptn. - wsch. od wsi działała cegielnia.

Zabudowa mieszkaniowa wsi, choć o niewielkiej skali, w dużej mierze zachowała swój historyczny charakter. Przebudowie lub zniszczeniu uległa jednak część takich budynków jak karczma, tzw. willa Pohla, znany z widokówek sklep wiejski itp. Najlepiej zachowane są okazałe budynki związane bezpośrednio z folwarkiem.

• **Biadacz**

Wieś o korzeniach sięgających średniowiecza, o układzie ulicówki, współcześnie przecięta drogą szybkiego ruchu. Usytuowany na niewielkim wzniesieniu w pobliżu głównej drogi, kościół ewangelicki powstał w latach 1842 - 1943, został przejęty po 1945 r. przez katolików i dziś użytkowany jest jako kościół filialny.

Wartość zabytkową posiada jedynie niewielka część wiejskiej zabudowy, zmodernizowanej lub wymienionej na współczesne budynki. W pobliżu Biadacza, we Wrzosach znajduje się zespół dworsko - folwarczny, w skład którego wchodzi m.in. spichlerz, obora, d. chlewnia i rządcówka.

• **Bogacica**

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1274 r., do 1810 r. należała do Krzyżowców z czerwoną gwiazdą we Wrocławiu. Pierwszy, drewniany kościół wybudowany został w 1597 r., obecny w latach 1797 - 1805. W 1746 r. powstał pierwszy budynek o charakterze rezydencjonalnym, istniejący obecnie dwór powstał w XIX w. Budynki gospodarcze przyległego folwarku są w różny sposób zagospodarowane, np. dawny spichlerz dworski został zmieniony w budynek mieszkalny. Na terenie wsi znajduje się park ze stawem.

Oprócz zespołu folwarcznego oraz kościoła najbardziej reprezentacyjnymi budynkami we wsi są dawna szkoła przy ul. Wolności 4, reprezentująca nurt skromnego modernizmu; ceglana plebania przy ul. Wolności 7, oraz budynki przy ul. Zamkowej 12, 14; Jana Pawła II 1 (d. 22 Lipca 1), itp. We wsi znajdują się otaczane kultem kapliczki.

Do wsi należy przysiółek Zameczek, w którym znajduje się dworek - leśniczówka. We wsi znajduje się niewielka ilość typowych gospodarstw rolniczych, skupionych głównie przy ul. Wiejskiej i Krzywej, przeważa zabudowa z przełomu XIX i XX w., o niemal miejskim charakterze, wille oraz zabudowa wielorodzinna oraz współczesna.

Przy drodze do Nowej Bogacicy znajduje się aleja dębów, będąca pomnikiem przyrody.

• **Bogacka Szklarnia**

Niewielka miejscowość na skraju Lasów Stobrawskich, o zabudowie rozmieszczonej dość nierównomiernie wzdłuż drogi. Zabudowa w całości ceglana, o niewielkiej kubaturze i dachach krytych dachówką. Większość budynków pochodzi z początku XX w., (1930 r. - według daty na szczycie jednego z nich). Przy domu nr 24 znajduje się skromna, neogotycka kapliczka. Pod numerem 7 znajduje się dawna szkoła, obecnie nieużytkowana, ze śladami niemieckojęzycznego szyldu. Zabudowa w większości zachowała historyczne formy i układ działek.

• **Bogdańczowice**

We wsch. części niewielkiej wsi znajduje się otoczone ogrodzeniem z murowanymi słupami historyzujący pałac z dziewiętnastowiecznym parkiem, zabudowania gospodarcze oraz gorzelnia. Zabudowa mieszkalna rozmieszczona jest wzdłuż biegnącej od pałacu w kierunku wsch. drogi.

Za wyjątkiem paru bardziej okazałych budynków, zabudowa nie posiada znacznych walorów zabytkowych. Dodatkowo układ wsi został zakłócony przez przebiegającą obok drogę.

Domy położone są w głębi działek, często między budynkiem a drogą znajdują się zbiorniki wodne. Zabudowa wsi jest różnorodna, zarówno pod względem usytuowania, jak i materiału. Powstałe w 1 poł. XIX w. budynki są tynkowane, kilkunastygodniowe, często kryte dachem naczółkowym. Budynki z początku XX w. wzniesione są z nietynkowanej cegły, z wmieszanymi w wątek przepalonymi ceglami na elewacjach. Na pld. od wsi znajduje się okazały, częściowo zmodernizowany folwark.

• **Borkowice**

Wieś o charakterze wielodrożnicy. Udokumentowane istnienie wsi rozpoczyna się w 1688 r., jednak zapewne powstała ona dużo wcześniej. Wieś o tradycjach herbowych, w XIX w. posiadała pieczęć z jeźdźcem na galopującym koniu. Pierwszy budynek szkolny powstał w 1866 r., drugi, w stylistyce modernistycznej, w latach 20. XX w. Strażnica straży pożarnej pochodzi z 1914 r., a kościół zbudowano w latach 1985 - 1987 wg projektu Zdzisława Fiuka.

Dużą część zabudowy stanowią ceglane budynki, usytuowane kalenicowo lub szczytowo, tworzące wzdłuż ul. Wiejskiej rytmiczny ciąg zabudowań. Niektóre (np. przy ul. Wiejskiej 12) posiadają szczyty zdobione wnękami lub ceglanymi gzymsami. We wsi znajdują się murowane kapliczki - jedna typu słupowego, druga na planie prostokąta, kryta dachem dwuspadowym i zakończona zaokrąglonym szczytem; oraz dawna świetlica wiejska. Brak okazałych budynków gospodarczej, część domów zastąpiona zabudową współczesną.

• **Czaple Stare**

Niewielka wieś wzmiankowana w 1261 r., stanowiąca własność mieszczan kluczborskich, później księcia oleśnickiego. Zabudowa wsi w dużej części ceglana, skupiona pomiędzy główną drogą a rzeką Stobrawą. Wśród domów mieszkalnych zachowana dawna kuźnia.

• **Czaple Wolne**

Powstały w 1795 r. jako kolonia na miejscu folwarku. Liczy około dziesięciu gospodarstw, ulokowanych po pld. stronie drogi. Prawie wszystkie znajdujące się w niej budynki zachowały wartości zabytkowe.

• **Gotartów**

W dokumencie z 1282 r. znajduje się wzmianka o podziale Kujakowic na dwie miejscowości - Górną i Dolną oraz odłączeniu zach. części Kujakowic Dolnych i utworzenia miejscowości Gotartów. Zabudowa wsi zachowana jest w tej samej stylistyce co sąsiednich Kujakowic Górnych i Dolnych.

• **Krasków**

Wieś - ulicówka wzmiankowana w 1283 r., tworzyła całość z majątkiem Nowy Dwór. Większość zabudowy wzniesiona z nietynkowanej cegły (część wtórnie tynkowana), oddzielona od drogi przedogródkami. Pojedyncze budynki wzniesione przy użyciu rudy darniowej. W 1763 r. wybudowano w Kraskowie szkołę dla dzieci żydowskich, do której uczęszczało siedmiu uczniów. W 1864 r. Krasków posiadał 17 dużych i 5 małych zagrod, 4 duże i 22 małe ogrodnictwa oraz pola uprawne.

Budynek szkoły (obecnie przedszkole) wraz z budynkiem gospodarczym powstał w latach 1901 - 1902. W latach 1870 - 1872 we wsi wybudowano neogotycką kaplicę pw. św. Jadwigi, którą rozbudowano w tym samym stylu w 1932 r.

W 2 poł. XVIII w. w Kraskowie powstał cmentarz żydowski. W 1890 r. wybudowano niezachowaną kaplicę grobową oraz wzniesiono ogrodzenie wraz z bramką, których pozostałości zachowały się do dziś.

• **Krzywizna**

Wieś wielodrożnica, o początkach sięgających średniowiecza. Pierwszy kościół, prawdopodobnie drewniany, został wniesiony już w tym czasie, w 1541 r. przejęty przez protestantów. Rozebrany w 1881 r. został zastąpiony okazałym kościołem neogotyckim. W kościele zachowany dzwon z 1516 r.

Najciekawszymi architektonicznie obiektami we wsi są m.in. liczne domy o charakterze willowym, znajdujące się głównie przy ul. Orkana, modernistyczna szkoła przy ul. Kluczborskiej z zachowaną płaskorzeźbą na elewacji, dawna kuźnia przy ul. Witosa 8; neogotyckie, ceglane ogrodzenie cmentarza przy ul. Kluczborskiej.

Oprócz zlokalizowanych w rejonie kościoła okazalszych budynków, we wsi znajdują się budynki mieszkalne połączone z zabudową gospodarczą, usytuowane szczytowo do drogi, z dekoracyjnymi ścianami szczytowymi; zarówno murowane z nietynkowanej cegły (z początku XX w.) jak i tynkowane, z ceglanyymi gzymsami i obramieniami wokół elewacji.

• **Kujakowice Dolne**

Wieś rzędówka, pierwotnie zabudowana wyłącznie wzdłuż jednej strony drogi, ze stodołami znajdującymi się przy głównej drodze. Na terenie wsi znajdują się liczne kapliczki przydrożne.

W dokumencie z 1282 r. znajduje się wzmianka o podziale wsi na dwie miejscowości - Górną i Dolną oraz odłączeniu zach. części Kujakowic Dolnych. Budynek szkoły we wsi został wzniesiony na przełomie lat 20tych i 30tych XX w.

• **Kujakowice Górne**

Wieś rzędówka, o charakterystycznej panoramie od strony pól, kształtowanej przez sylwety okazałych stodół. Pierwszy, drewniany kościół wzniesiony został prawdopodobnie przez osadników frankońskich w 1255 r., wzmiankowany w 1318 r., spalony w 1490 r. Na jego miejscu w 1494 r. powstał kościół kamienny, z drewnianą wieżą. W 1846 r. powstała też w sąsiedztwie kościoła plebania z zachowaną bogatą stolarką drzwiową. W 1933 r. do wsi sprowadzono elżbietanki. Budynek mieszczący obecnie szkołę, której tradycje sięgają 1666 r., powstał w okresie międzywojennym. Obszerny zespół folwarczny, w skład którego wchodzi obecnie nieczynny młyn wodny, położony jest nad przecinającym wieś Kujakowickim Potokiem.

• **Kuniów**

Wzmiankowany w 1253 r., jego powstanie związane jest z fundacją zakonu Krzyżowców z czerwoną gwiazdą. Drewniany kościół istniał już w 1317 r., został sekularyzowany w 1810 r. Obecny wzniesiono w latach 1799 - 1800, rozbudowano w 1931 r., usytuowaną naprzeciw kościoła okazałą plebanię - w 1818 r. Pomiedzy nimi znajduje się tzw. ogród oliwny z kaplicą, założony w latach 1907 - 1909, odnowiony w 1937 r.

• **Ligota Dolna**

Układ wsi o charakterze widlicowym. W środkowej części wsi znajduje się wzniesiona w 1929 r. szkoła. Tuż przy niej położony jest cmentarz, z kaplicą wybudowaną w 1909 r. W zach. części wsi znajduje się dawna cegielnia, od wsch. wieś przylega do miasta Kluczbork. Zabudowa mieszkaniowa i gospodarcza o niewielkiej kubaturze i prostych formach, w przeważającej mierze ceglana.

• **Ligota Górna, Ligota Zamecka**

Wsie tworzą jedno sołectwo, obydwie o zabudowie w typie szeregówki. Na terenie Ligoty Górnej znajduje się dawna cegielnia. Na cmentarzu zlokalizowana jest drewniana kaplica, znacznie przebudowana w stosunku do stanu pierwotnego i z niewielką ilością oryginalnej substancji zabytkowej. Zabudowa wsi jednorodna, o niewielkiej skali - w większości są to wolnostojące, jednorodzinne budynki z użytkowym poddaszem, wzniesione na przełomie XIX i XX w., oraz towarzyszące im niewielkie zabudowania gospodarcze.

Ligota Zamecka

Wieś zlokalizowana po obu stronach drogi szybkiego ruchu, o zniekształconym układzie i zmodernizowanej zabudowie, pełniąca rolę przedmieścia. Najokazalszy budynek znajduje się pod numerem 12.

• **Łowkowice**

Miejsce urodzin i pochówku księdza Jana Dzierżona. We wsi znajduje się kościół parafialny pw. Nawiedzenia MB z XIX w. Zabudowa głównie w układzie szczytowym, obok głównego budynku mieszkalnego umieszczany wycug, oba połączone murem z bramką. Część zabudowy wolnostojąca, o układzie kalenicowym. Okazała szkoła wzniesiona została pod koniec XX w. z nietynkowanej cegły.

- **Maciejów**

Najcenniejszym zabytkiem w Maciejowie jest pochodzący z XVI w. drewniany kościół ewangelicki.

W zach. części wsi położony klasycystyczny pałac zbudowany w 1800 r. Przy pałacu założony został park z dwustuletnim szpalerem grabowym. Naprzeciw, oddzielony drogą, położony jest częściowo zachowany zespół folwarczny skupiony wokół prostokątnego podwórza, w skład którego wchodzi m.in. stodoły, stajnie, owczarnia itp. Część budynków na ścianach szczytowych posiada geometryczne, stiukowe kompozycje.

- **Nowa Bogacica**

Niewielka osada z zabudową skupioną wzdłuż jednej, głównej ulicy. W większości są to niewielkie, ceglane budynki o znikomej wartości zabytkowej. We wsi wyróżnia się budynek nr 27 z poddaszem w rzadko spotykanej w architekturze gminy konstrukcji szkieletowej.

- **Smardy Dolne i Górne**

Pierwsza wzmianka o Smardach pochodzi z 1261 r. W osiemnastym stuleciu w wyniku rozdrobnienia dóbr w miejscowości znajdowało się sześć majątków. Stan ten utrzymywał się również przez znaczną część XIX w. Dopiero na początku XX w. przyjął się obowiązujący do dzisiaj podział na Smardy Dolne i Górne.

Smardy Dolne

Wieś wzmiankowana w 1383 r. jako własność Adama Kuli. W 1868 r. doprowadzono linię kolejową Wrocław - Kluczbork, która przecięła wieś w części pld. Tam też znajduje się budynek dworca (ul. Wielka 48).

W niewielkiej odległości od wsi usytuowany jest neoklasycystyczny pałac z 2. poł. XIX w., zbudowany wg projektu Carla Gotharda Langhansa. Po 1945 r. mieściła się tu siedziba PGR, obecnie stanowi własność prywatną i nie jest użytkowany. Wokół pałacu rozciąga się park krajobrazowy z cennym starodrzewiem.

Smardy Górne

We wsi znajduje się kościół Podwyższenia Krzyża Świętego, wzmiankowany w 1376 r. We wsch. części położony dawny dwór z zespołem młyna.

- **Żabiniec**

Niewielka wieś powstała pod koniec XVIII w., w związku z tzw. kolonizacją fryderycjańską, o regularnej, w większości kalenicowo usytuowanej zabudowie. Budynki przeważnie ceglane, o niewielkiej kubaturze. Część domów o ustawieniu szczytowym - z dekoracyjnie opracowanymi ścianami szczytowymi.

5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne

I. HISTORYCZNE ZESPOŁY PRZESTRZENNE

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie

historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to więc miejskie układy urbanistyczne i wiejskie - ruralistyczne, zespoły zabudowy sakralnej (kościół z cmentarzami przykościelnymi, klasztory) czy rezydencjonalnej (zespoły pałacowo -folwarczne z ogrodami i parkami) i inne.

W wypadku układów szczególnie cennych opieka nad nimi powinna zmierzać do zachowania i uczynienia historycznego układu przestrzennego oraz do konserwacji jego głównych elementów - tworzących go obiektów, także przebiegu głównych ciągów komunikacyjnych i układów zieleni zabytkowej. Należy dążyć do utrzymania historycznych podziałów własnościowych i sposobów użytkowania gruntów.

W pozostałych wypadkach należy dążyć do zachowania podstawowych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim układu dróg, podziałów geodezyjnych i sposobu zagospodarowania działek siedliskowych

W gminie Kluczbork wpisem obszarowym objęte jedynie stare miasto w Kluczborku. Wpis układu urbanistycznego lub ruralistycznego niesie ze sobą konsekwencje odmienne od wpisu pojedynczego zabytku - chroni historyczne rozplanowanie miejscowości, układ ulic i poszczególnych działek, rozplanowanie pierzei, a także historyczne nawierzchnie i nawarstwienia kulturowe. Pozwolenia konserwatorskiego wymagają między innymi prace przy elewacjach budynków czy wprowadzanie nowych obiektów kubaturowych.

• **Układ urbanistyczny miasta Kluczborka**

Kluczbork wzmiankowany był w 1252 r., jako własność księcia wrocławskiego Henryka III. W 1274 r. lokowane przez Henryka IV Probusa na prawie flamandzkim, od 1426 r. na prawie magdeburskim. Trawione licznymi pożarami (m.in. w latach 1659, 1737 i 1925, kiedy spaleni uległy ratusz i kamienice - tzw. Dwunastu Apostołów). Pierwotnie o wrzecionowatym, rozciągniętym na osi wschód - zachód kształcie, powstałym w wyniku owalnicowego rozdzielenia głównej drogi, obejmującej w ten sposób śródmieście. Z narożników prostokątnego rynku wybiegały ulice, zbiegające się przy dwóch, nieistniejących już bramach miejskich, poza którymi rozciągały się przedmieścia.

Miasto otoczone było z trzech stron murami obronnymi (od strony północnej miasto chroniła palisada oraz naturalne bagna i rozlewiska). Po śmierci księcia Jerzego Wilhelma Kluczbork w 1675 r. przeszedł pod zarząd Leopolda I, a po 1740 r. znajduje się w granicach państwa pruskiego. W XIX w. nastąpił znaczny rozwój miasta, które od 1816 r. stało się siedzibą powiatu. W mieście utworzono ważny węzeł kolejowy, poza ścisłym centrum powstawały obiekty użyteczności publicznej i przemysłowe: szpital miejski (1848 r.), gazownia (1867 r.), poczta (1891 r.), sąd (1895 r.). Na pocz. XX w. poprowadzono miejską sieć wodociągowo - kanalizacyjną, w 1922 r. powstała elektrownia nad Stobrawą. Rozwijało się budownictwo mieszkaniowe, powstawały zarówno kamienice czynszowe, jak i wille, zdobione odpowiednio do czasu powstania w stylistyce historyzujące, secesyjnej lub modernistycznej. Wpis do rejestru zabytków obejmuje stare miasto.

• Układy ruralistyczne wsi³

Gmina składa się z 25 wyodrębnionych przestrzennie wiejskich zespołów osadniczych. W gminnej ewidencji zabytków ujęto trzy zabytkowe układy ruralistyczne - Kujakowice Dolne, Kujakowice Górne, Łowkowice.

Na zabudowę poszczególnych wsi w przeważającej części składają się zagrody wchodzące w skład małych i średnich indywidualnych gospodarstw rolnych. Uzupełnieniem zabudowy zagrodowej jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna i zabudowa wielorodzinna (Bąków, Bogdańczowice, Gotartów, Krzywizna, Smardy Dolne i Górne) związana z funkcjonowaniem dawnych PGR-ów.

Wśród zabudowy zagrodowej dominują budynki przedwojenne, charakterystyczne dla wsi rejonu opolskiego:

- typ konstrukcji - budynki murowane z cegły czerwonej na zaprawie cementowo - wapiennej.
- usytuowanie budynków mieszkalnych i mieszkalno - inwentarskich - głównie szczytem do drogi.
- wysokość zabudowy - I i 1/2 kondygnacji, dachy dwuspadowe wysokie - symetryczne, kryte dachówką.

Zabudowa jednorodzinna - wybudowana głównie w ciągu ostatnich 30 lat, reprezentuje różne style i formy architektoniczne, przeważnie nie nawiązujące do form regionalnych.

Zabudowa wielorodzinna pochodzi z lat 70-tych. Typ konstrukcji - budynki murowane, wysokość zabudowy -II oraz III kondygnacje, dachy płaskie. Liczba mieszkań w budynku - od 4 do 12.

Przeważającymi typami genetycznymi wsi są:

- owalnice (np. Łowkowice i Krzywizna);
- ulicówki (np. Czaple Wolne, Czaple Stare, Krasków, Kuniów);
- łańcuchówki (np. Bogacka Szklarnia, Borkowice, Bażany, Smardy Górne i Smardy Dolne, Kujakowice Górne i Kujakowice Dolne, Biadacz).

Ponadto występują:

- wielodrożnice (Bogacica, Bąków);
- folwarki (Maciejów, Bogdańczowice, Unieszów).

Pierwotny układ wsi podlegał przeobrażeniom wskutek realizacji nowej zabudowy mieszkaniowej, usługowej i produkcyjnej, w sposób nie zawsze nawiązujący do układu pierwotnego.

Obecnie, w większości wsi układ zabudowy jest mniej lub bardziej regularny, zlokalizowany wzdłuż jednej bądź kilku ulic. Generalnie brak jest wykształconych świadomie centrów usługowych integrujących życie w poszczególnych wsiach. Większość usług występuje w formie rozproszonej.

Niezbyt korzystnie wypada ocena ładu przestrzennego zabudowy wsi z punktu widzenia kulturowego i kompozycyjno - estetycznego. Zabudowa współczesna, wypierająca lub uzupełniająca starą zabudowę, z reguły nie nawiązuje do tradycji budownictwa wiejskiego; budynki są większe, pozbawione charakterystycznej formy, usytuowane często w oderwaniu od

³ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kluczbork

historycznego układu, w tym istniejącej linii zabudowy. W efekcie wprowadzają w układy wiejskie nieład i dysharmonię i obniżają walory kulturowe zespołów wiejskich.

Zabudowa wsi charakteryzuje się też przemieszaniem różnych funkcji: zagrodowej, mieszkaniowej oraz różnego rodzaju działalności gospodarczej usługowej i wytwórczej.

• Zespoły pałacowo - parkowo - folwarczne

Na terenie gminy Kluczbork typowym sposobem rozplanowania budynków folwarcznych było grupowanie ich na planie czworoboku, z dworem zajmującym jeden z boków i parkiem rozciągającym się na jego tyłach. Drugim spotykanym rozplanowaniem było odsunięcie rezydencji od zabudowy gospodarczej, przy zachowaniu jej regularnego układu z wewnętrznym czworokątnym podwórzem. Oprócz folwarków integralnie związanymi z dworem lub pałacem wyróżnić można też zespoły funkcjonujące jako folwarki pomocnicze i polne, w oderwaniu od rezydencji.

Spośród zabudowań folwarcznych zazwyczaj wyróżnia się spichlerz - zarówno gabarytami, jak i częstym odsunięciem go od reszty zabudowy ze względu na zagrożenie pożarem. W związku z rozwojem hodowli w folwarkach powstawały obory (Wrzosa, Kujakowice Górne) i stajnie (Bogacica, Maciejów). Są to okazałe budynki o sklepieniach żaglastych podpartych żeliwnymi kolumnami lub skromniejsze - ze stropami Kleina. W poł. XIX w. rozwój przemysłowy zaznaczył się w strukturze folwarków wprowadzeniem takich elementów jak gorzelnie (Bąków, Smardy Dolne), młyny mechaniczne (Kujakowice Górne) itp.

Większość parków posiada charakter swobodnych, krajobrazowych kompozycji.

Zespół pałacowo - parkowy, ul. Braci Bassy 18-20-22, Bąków

Zdjęcie nr 1. Pałac, ul. Braci Bassy 18-20-22, Bąków

Pałac w Bąkowie wybudowany w 1 poł. XIX w., częściowo zmodernizowany. Środkowe skrzydło z niewielkim ryzalitem poprzedzonym kolumnowym portykiem i zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. Skrzydła boczne parterowe, siedmioosiowe. Wnętrze głównego skrzydła zmodernizowane, w skrzydłach bocznych zachowany detal architektoniczny. Na tyłach pałacu rozciąga się rozległy park krajobrazowy z XIX w., ukształtowany w stylu angielskim. Zespół tworzy także rozległy folwark, w skład którego wchodzi m.in. budynki gorzelnia, suszarnia lnu, stodoły, spichlerz, obory, domy mieszkalne dla zarządcy, pracowników folwarcznych. Pałac wymaga

przeprowadzenia prac konserwatorskich. Zniszczeniu uległy m.in. elementy dekoracyjne (drewniany fryz kostkowy na elewacji, obramienia okien), tynki zewnętrzne, wnętrza mieszkalne bocznych skrzydeł pałacu. Zaniedbane i porośnięte roślinnością są schody i taras przy tylnej elewacji.

Rewitalizacji wymaga także teren parku, częściowo zdziczały i o zatartej pierwotnej kompozycji.

Pałac i park wpisane są do rejestru zabytków.

Dwór w dawnym zespole folwarcznym, Plac Targowy 5, Bogacica

Zdjęcie nr 2. Dwór w zespole, Plac Targowy 5, Bogacica

Budynek dworu został wmurowany na planie prostokąta. Jest on parterowy, z wysokimi piwnicami, nakryty dachem dwuspadowym. Fasada siedmioosiowa z centralnie umieszczonym wejściem z kamiennym obramieniem. W wyniku remontów i przebudów w XX w. elewacje pozbawiono cech stylowych, zachowany został układ wnętrz - dwutraktowy, z sienią na osi. Przy dworze znajdują się zabudowania dawnego folwarku.

Spichlerz w dawnym zespole folwarcznym, Plac Targowy 2a, Bogacica

Zdjęcie nr 3. Spichlerz w dawnym zespole folwarcznym, Plac Targowy 2a, Bogacica

Spichlerz wzniesiono w 1 poł. XIX w. Murowany z cegły, otynkowany, prostokątny, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty dachem siodłowym. W ostatnich latach został zmodernizowany podczas adaptacji do funkcji usługowo - mieszkalnych. Między innymi z powodu znacznego powiększenia otworów okiennych, dodania balkonu na elewacji szczytowej oraz daszku

pulpitowego budynek utracił swój pierwotny charakter i jest negatywnym przykładem przekształcenia zabytku. Budynek pełni obecnie funkcję usługową.

Dwór i spichlerz wpisane są do rejestru zabytków.

Zespół pałacowo - parkowy, nr 1, Bogdańczowice

Zdjęcie nr 4. Pałac, nr 1, Bogdańczowice

Zespół usytuowany jest przy drodze Kluczbork - Gorzów Śl. Zachowała dawna siedziba właścicieli majątku Wuttendorrf, czyli dzisiejszych Bogdańczowic. Obiekt wzniesiony jest w stylu klasycystycznym, zbudowany na przełomie XIX i XX w. Aż do 1945 r. był własnością rodu von Kleinschmidt. Po 1945 r., w pałacu znajdowały się biura miejscowego PGR-u, natomiast w dawnym majątku dworskim Szkoła Rolnicza z Kluczborka urządziła edukacyjne gospodarstwo rolne. Pałac odgradzony ogrodzeniem z murowanymi słupkami.

Budynek pałacu to wolnostojący, dwukondygnacyjny budynek na rzucie prostokąta, nakryty mansardowym dachem, rozczłonkowanym facjatami i lukarnami. W elewacjach parterowe ganki, zwieńczone balkonami, w fasadzie pseudoryzalit poprzedzony gankiem zwieńczonym trójspadowo. Ściany tynkowane fakturowo, detale tynkowane i wypracowane w tynku. Naroża ścian korpusu, ganków i ryzalitu ujęte w boniowane pilastry. Kondygnacje rozdzielone gzymsem podokiennym, poprzedzonym pasem gładkiego fryzu, analogiczny fryz pod profilowanym gzymsem wieńczącym. Okna parteru prostokątne ujęte w gzyms parapetowy i odcinek gzymsu wieńczącego poprzedzony poziomą płyciną. Okna piętra zamknięte łukiem okrągłym, ujęte w prostokątne opaski z gładkiego tynku, zwieńczone odcinkiem prostokątnie łamanego gzymsu.

Park wpisany jest do rejestru zabytków, jest bardzo dobrze utrzymany, w stylu krajobrazowym. Aktualna powierzchnia parku wynosi 3,50 ha. Na podstawie analizy dendrologicznej stwierdzono, że został założony z chwilą wybudowania na początku XIX w. rezydencji dworskiej. Z tego okresu zachowały się pojedyncze egzemplarze lipy drobnolistnej i dębu szypułkowego. Kolejny etap przekształceń parku miał miejsce w końcu XIX w. Drzewostan z tego okresu stanowi zasadniczy element kompozycyjny parku. W latach 50. XX w. wprowadzono nowe gatunki drzew dla uzupełnienia drzewostanu. Rozmieszczenie drzew jest urozmaicone - od gęstych zadrzewień na obrzeżach parku do pojedynczych egzemplarzy wyeksponowanych na trawnikach. Drzewostan stary, około 200-letni tworzy jedynie lipa drobnolistna i dąb szypułkowy. Żywotniki, jodły i świerki mają około 100 lat. Pozostały drzewostan pochodzący z ostatnich nasadzeń ma około 50 lat. Na terenie parku przeważają gatunki liściaste, głównie rodzime.

Zespół pałacowo - parkowy, nr 43, Maciejów

Zdjęcie nr 5, Pałac, nr 43, Maciejów

Pałac wzniesiony w ok. 1790 r. w stylu klasycystycznym, obecnie stanowi własność prywatną. Zaprojektowany przez Carla Gottharda Langhansa (twórca Bramy Brandenburskiej). Zwrócony frontem na północny - wschód. Murowany z cegieł, otynkowany, piętrowy i wysoko podpiwniczony. Wzniesiony na rzucie prostokąta z wysuniętym portykiem i podjazdem na osi elewacji frontowej. Nad wejściem do piwnic podjazd i portyk o dwóch kolumnach jońskich, połączonych ażurową balustradą żelazną. Po bokach wysokie arkady, półkoliście zamknięte. Wejście również zamknięte półkoliście, nad nim feston stiukowy. Okna posiadają proste obramowania, a w przyziemiu gzymsiki wsparte na wolutach. Od strony parku elewacja z zaakcentowaną częścią środkową, zwieńczona trójkątnym, spłaszczonym przyczółkiem. W elewacjach bocznych dekoracja stiukowa festonami. Czterospadowy dach, kryty dachówką.

Układ wnętrz dwutraktowy. Odrestaurowany ze znacznych zniszczeń, we wnętrzu zachowany fragmentarycznie wystrój malarski oraz stolarka i dekoracje snycerskie.

Na terenie pałacu znajduje się zespół malowideł ściennych - romantyzm z przełomu XVIII i XIX w. Wysoka klasa artystyczna i historyczna. Jest jednym z nielicznych obiektów które zachowały się z wyposażenia pałaców sprzed 1939 r. Tempera na tynku w salonie na I piętrze wpisana jest w rejestr zabytków.

Naprzeciwko pałacu znajdują się zgrupowane wokół dziedzińca zabudowania folwarczne, z częściowo zachowaną geometryczną dekoracją ścian szczytowych. Usytuowane przy pałacu budynki folwarczne uległy zawaleniu.

Na tyłach pałacu rozciąga się park krajobrazowy z dwustuletnią aleją grabową, niewielkim pagórkiem oraz stawem. Założono go w XIX w. wraz z wybudowaniem pałacu. Zespół znajduje się w dobrym stanie i jest udostępniany zwiedzającym, jednak utrzymanie go w zadowalającym stanie wymaga prowadzenia ciągłych prac restauratorskich. Dominują tu pojedyncze, wyeksponowane, swobodnie rozróżnione, utrzymane w formie naturalnej drzewa i krzewy oraz nieregularne grupy drzew. Na polanie widokowej w części przypałacowej znajduje się staw. Wolne przestrzenie parku zajmują trawniki. W części północnej i zachodniej widoczne są pozostałości po alejach grabowych, które obiegały teren parku w układzie czworokąta. Z okien pałacu od strony ogrodowej roztaczał się widok wyznaczony przez główną oś widokową, gdzie akcent wodny (staw) umiejętnie połączono odpowiednio z elementami roślinnymi. W części frontowej przed pałacem od strony

północnej znajduje się klomb otoczony żywopłotem z bukszpanu, obecnie zaniedbany, zarośnięty samosiewem. Rosną tu również pojedyncze egzemplarze bzu czarnego i śnieguliczki wyraźnie niekorespondujące z kompozycyjną całością parku.

Pałac i park wpisane są do rejestru zabytków.

Zespół pałacowo - parkowy, ul. Polna 9, Smardy Dolne

Zdjęcie nr 6. Pałac, ul. Polna 9, Smardy Dolne

Pałac powstał w XIX w. Neoklasycystyczny, murowany z cegły, tynkowany, wzniesiony na planie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachami o niewielkim spadku. Pałac składa się z wyższej części środkowej i dwóch niższych skrzydeł po bokach. Dziewięcioosiowa fasada z centralnym ryzalitem, portykiem i loggią na piętrze, zwieńczona jest trójkątnym naczółkiem. Elewacje zdobione boniowaniem. Układ wnętrz dwutraktowy z sienią na osi oraz salą balową oraz salą bankietową na parterze. Do pałacu przylega park krajobrazowy o powierzchni 5,5 ha z licznie zachowanym starodrzewiem, przy budynku znajduje się staw obsadzony dębami.

Znajdujący się w rękach prywatnych zespół nie jest obecnie użytkowany. Dzięki przeprowadzonej wymianie konstrukcji i pokrycia dachowego oraz stolarki okiennej pałac jest czasowo zabezpieczony, jednak zarówno elewacje jak i wnętrza wymagają przeprowadzenia gruntownych prac remontowych. Takim samym zabiegom powinien zostać poddany zaniedbany park. W sąsiedztwie pałacu usytuowany jest folwark, znajdujący się w złym stanie technicznym.

Pałac i park wpisane są do rejestru zabytków.

Pałac, ul. Mostowa 3, Smardy Górne

Zdjęcie nr 7. Pałac, ul. Mostowa 3, Smardy Górne

Niewielki neorenesansowy dwór wzniesiono prawdopodobnie w 2 poł. XIX w., być może w miejscu wcześniejszej rezydencji. Dwór był siedzibą właścicieli, a następnie dzierżawców majątku Smardy Górne (Smardy V). Po II wojnie światowej obiekt wykorzystywano jako wielorodzinny budynek mieszkalny. Wolnostojący budynek na rzucie prostokąta, wysoko podpiwniczony, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem zaznaczonym kondygnacją małych okienek, nakryty wysokim dwuspadowym dachem ujętym w trójkątne kotarowe szczyty o wklęsło - wypukłej krawędzi. W elewacji tylnej i bocznej - parterowe aneksy. Na osi elewacji frontowej - pseudoryzalit zwieńczony facjatą, flankowaną przez dwie lukarny; szczyty lukarn i facjatki o wykroju wklęsło - wypukłym. Ściany tynkowane, bez podziałów, w zwieńczeniu - profilowany gzyms. Okna prostokątne. Dach kryty ceramiczną dachówką. Obecnie w dalszym ciągu dawny dwór pełni funkcję mieszkalną. Przy budynku znajdują się zabudowania folwarczne - obora i stajnia oraz młyn gospodarczy.

Dwór w dawnym zespole dworsko - folwarcznym, Wrzosey

Zdjęcie nr 8. Dwór, nr 2-4, Wrzosey

Dawny zespół dworsko - folwarczny położony jest w przysiółku Wrzosey. Dwór, który obecnie jest w ruinie usytuowany jest w zachodniej części zespołu, otoczony parkiem.

Jest to Parterowy budynek nakryty dwuspadowym dachem. Na osi elewacji frontowej ganek - pierwotnie drewniany, obecnie zabudowany (zachowane drewniane elementy zwieńczenia i słupy konstrukcyjne); nad gankiem dwuosiowa facjata nakryta dwuspadowo. Ściany murowane, tynkowane, poziomo boniowane w tynku, dach kryty blachą, dach facjaty i ganku - papą. Prostokątne okna w profilowanych opaskach, ujęte w gzymsy parapetowe i wieńczące.

Na uwagę zasługuje także **park miejski w Kluczborku**. Park im. Tadeusza Kościuszki, powstał w 1 ćw. XX w., wpisany jest do rejestru zabytków, powierzchnia 22,3 ha, znajduje się na południowy - wschód od starego miasta, pomiędzy kanałem a starym i nowym korytem rzeki Stobrawy. Zajmuje teren dawnego stawu zamkowego, osuszonego w XIX w. W centrum parku usytuowana jest glorieta, pierwotnie otoczona wodą, przykryta kopulastym dachem wspartym na czterech filarach, upamiętniająca mieszkańców Kluczborka, którzy zginęli w I wojnie światowej; w jej sąsiedztwie znajduje się fontanna. Położony jest na terenie płaskim (pominąwszy sztuczne nasypy). Teren jest częściowo podmokły, z dużą ilością rowów odwadniających, wykorzystanych w kompozycji parku. Teren parku otoczony jest alejkami usytuowanymi na groblach otaczających pierwotnie staw. Alejki te obsadzone są drzewami, przy czym, z wyjątkiem odcinka północnego,

gdzie obsadzenie jest zróżnicowane (lipy, jesiony, kasztanowce, brzoza, klon) są to ciągi jednogatunkowe. Wśród roślinności liczny starodrzew o charakterze pomnikowym. W latach 1911 - 1913 na obrzeżach parku wzniesiono kościół pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych. Nad dzisiejszym stawem Kościuszki stał obelisk poświęcony zasłużonemu burmistrzowi Kluczborka Robertowi Müllerowi (rządził w latach 1853 - 1890). Na początku lat 70. ubiegłego wieku obelisk został zniszczony. Pośród dębowej oraz lipowej scenerii wyróżniają się okazy takich drzew jak: miłorząb japoński, grójecznik japoński, ambrowiec balsamiczny, metasekwoja chińska. W położonym w parku stawie rosną lilie wodne. Kluczborski park liczy około 200 gatunków roślin.

W latach 2007 - 2013, w ramach programu rewitalizacja na lata 2007 - 2013, „Rewitalizacja miasta Kluczborka obejmująca remont Ratusza, dróg i kanalizacji deszczowej wokół Rynku, remont Parku Miejskiego oraz remont części wspólnych budynków wspólnot mieszkaniowych” w parku zrealizowano następujące zadania: remont gloriety, remont fontanny, remont istniejących i budowa nowych ścieżek, budowa oświetlenia i monitoringu wizyjnego, remont ścieżki pieszo - rowerowej (ul. Sportowa).

II. BUDOWNICTWO SAKRALNE

Większość kościołów w gminie jest w dobrym stanie technicznym, w ostatnich latach dzięki dotacjom z różnorodnych źródeł oraz aktywności parafian przeprowadzono liczne remonty, głównie dachów (wymiana pokryć dachowych, remonty więźby), zakładano izolacje przeciwilgociowe i instalacje odprowadzające wodę opadową, co znacznie poprawiło techniczną kondycję budynków. Negatywną konsekwencją prowadzonych prac jest utrata substancji zabytkowej (stolarka okienna i drzwiowa, więźby dachowe, rzadziej - posadzki), wymienianej często nie ze względów technicznych, a estetycznych.

Najcenniejszą grupę budownictwa sakralnego w gminie tworzą kościoły drewniane, z zachowanym bogatym wyposażeniem i wystrojem malarskim. W tej grupie zabytków najpilniejszą potrzebą jest zabezpieczenie budowli przed pożarem oraz kradzieżami.

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Braci Bassy, Bąków⁴

Zdjęcie nr 9. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Braci Bassy, Bąków

⁴ <http://www.kosciolydrewniane.eu/bakow>

Jest to najstarszy drewniany kościół przedreformacyjny na terenie gminy Kluczbork, wybudowany na przełomie XV/XVI w. Orientowany. Około 1550 r. przejęty przez ewangelików i użytkowany przez nich do 1945 r. Obecnie katolicki.

Wzniesiony w stylu późnogotyckim na ceglany podmurowaniu w konstrukcji zrębowej. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, przy którym, od północy, znajduje się niewielka zakrystia i schody na emporę. Kwadratowa nawa nakryta stropem płaskim. W nawie chór muzyczny, łączący się z emporami, biegnącymi wzdłuż ścian bocznych, wspartymi na siedmiu profilowanych słupach z końca XVII w. Wysoki dach, kryty gontem, o zróżnicowanej kalenicy, bez wieżyczki na sygnaturkę. Dach nad nawą dociągnięty do wieży. Niska, przysadzista wieża bez izbicy, zwieńczona 8-bocznym dachem namiotowym.

Wewnątrz zachowane polichromie ścienne z XVI w., odkryte w 1913 r. Ołtarz główny to najstarszy na Śląsku tryptyk gotycki z 1370 r. o wysokości prawie 3 m., odnawiany w całości w 1913 i 2000 r. Przeniesiono go do kościoła prawdopodobnie w 1810 r., po sekularyzacji zakonu minorytów w Opolu. Manierystyczna ambona z 3 ćw. XVII w. wsparta na lwie trzymającym kartusz herbowy. Późnorennesansowa chrzcielnica z końca XVII w. z czaszą wspartą na postaci anioła. Organy regencyjne. Empory z malowanymi kartuszami herbowymi i Ukrzyżowaniem z końca XVII w. Drewniane epitafium Elżbiety von Frankenberg z napisem po polsku wykonane w 1676 r. Dzwon z 1614 r., odlany przez Jakuba Goetza we Wrocławiu, obecnie w kościele ewangelickim w Fulda.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kościół filialny pw. Świętego Józefa Robotnika, ul. Kozłowska 1, Biadacz

Zdjęcie nr 10. Kościół filialny pw. Świętego Józefa Robotnika, ul. Kozłowska 1, Biadacz

Pierwsza wzmianka o kościele datowana jest na 1541 r. Był to wówczas kościół drewniany, który przetrwał do 1840 r. W 1842 r. staraniem miejscowej ludności, rozpoczęła się budowa nowej, murowanej świątyni. W 1843 r. zakończono budowę kościoła, który początkowo był katolicki, później zaś (do 1945 r.) ewangelicki. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił w ręce katolickie. W 2001 r. przeprowadzono remont elewacji całego kościoła.

Do cennych zabytków wyposażenia należą: chrzcielnica z 1700 r., lichtarze cynowe z XIX w., dzwon z 1626 r. ufundowany przez Adama von Franfenberga.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kościół parafialny pw. św. Trójcy, ul. Wolności, Bogacica

Zdjęcie nr 11. Kościół parafialny pw. św. Trójcy, ul. Wolności, Bogacica

W Bogacicy pierwszy kościół został wzniesiony 1597 r. p.w. Trójcy św. Fundatorem był właściciel Bogacicy - Melchior von Skall de Gross - Elgot. Był to budynek drewniany, orientowany.

Pod koniec XVIII w. nastąpił gwałtowny wzrost ludności. Drewniany kościół okazał się niewystarczający. Zlecono Ernestowi Samuelowi Friedlowi wykonanie planów przebudowy i w latach 1797 - 1805 wzniesiono obok starego kościoła nowy, murowany. Rada parafialna w 1894 r. wystąpiła z projektem rozbudowy, który miał polegać na dobudowaniu transeptu i prezbiterium. Prace rozpoczęto 1905 r. Zainstalowano nowe organy. Dużą część wnętrza kościoła pokrywają freski. Poszczególne przedstawiają różne postacie i sceny biblijne, takie jak: „Pan Jezus na Górze Błogosławieństw”, „Uzdrowienie paralityka”, „Ostatnia Wieczerza”, „Wniebowstąpienie”, „Ucieczka z Egiptu”, „Pana Jezus błogosławiący dzieci” „Dzieciątka Jezus w Betlejem”. W prezbiterium nastawa pw. Trójcy św. jest barokowa z XVII w. i pochodzi z kościoła Oo. Franciszkanów z Namysłowa. Jest pełna rzeźb gdyż poświęcona została 14 wspomóżycielom, którzy od XIV w. cieszyli się na Śląsku popularnością.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kościół ewangelicki pw. Chrystusa Zbawiciela, Plac Gdacjusza, Kluczbork

Zdjęcie nr 12. Kościół ewangelicki pw. Chrystusa Zbawiciela, Plac Gdacjusza, Kluczbork

Gotycki kościół został zbudowany w XIV w. na miejscu poprzedniego, pochodzącego z 1298 r. Wybudowana wówczas świątynia składała się z XIII-wiecznego prezbiterium (wykonana we wczesnogotyckim stylu) oraz z XIV-wiecznej wieży. W wyniku częstych pożarów kościół był

wielokrotnie odbudowywany, przez co zmieniał swój wygląd. Od 1527 r. jest świątynią ewangelicką. Pożar z 1737 r. spowodował całkowite zniszczenie świątyni, ratusza i budynków mieszkalnych. Odbudowano wieżę, a także nawę boczną (w części zachodniej kościoła). Drewniany strop zastąpiono sklepieniem. Nawa główna - w głębi prezbiterium.

W latach 1743 - 1745 wnętrze kościoła zostało ponownie gruntownie przebudowane. Obecny wystrój świątyni utrzymany jest w kolorach rokoka: białym i złotym. Bogato zdobione rzeźby i płaskorzeźby są prawdziwymi perłami sztuki sakralnej z okresu baroku. Datowane są na lata 1750 - 1760. Z tego okresu pochodzą też m.in. ołtarz, ambona, chrzcielnica i prospekt organowy. W latach 1795 - 1797 nadbudowano górną kondygnację wieży, a w 1806 r. zamontowano na niej zegar. Około 1821 r. dach pokryto dachówką, kopułę wieży blachą. Po południowej stronie kościoła dobudowano zakrystię. W latach 1708 - 1769 plac wokół kościoła służył jako cmentarz.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kościół parafialny pw. MB Wspomożenia Wiernych, ul. Skłodowskiej - Curie, Kluczbork

Zdjęcie nr 13. Kościół parafialny pw. MB Wspomożenia Wiernych, ul. Skłodowskiej - Curie, Kluczbork

Najstarszą świątynią w historii Kluczborka był zbudowany w średniowieczu drewniany kościółek pw. św. Trójcy. Zbudowano go poza murami miasta na tzw. Przedmieściu Polskim. W 1558 r. został przejęty przez protestantów, a w 1708 r. wrócił w ręce katolików.

Obecny kościół został wzniesiony w latach 1911 - 1913. Istniejący w XIX w. niewielki kościółek św. Piotra i św. Pawła (obecnie po przebudowach tzw. stary kościół służący katechizacji) stał się niewystarczający dla rozwijającej się parafii. W 1929 r. kościół został wykupiony przez państwo na kaplicę, służącą pacjentom szpitala dla umysłowo chorych. Przez jakiś czas obiekt służył też celom świeckim, a ostatecznie stał się domem katechetycznym.

Po latach zabiegów budowę rozpoczął ks. Jan Moschek, będący proboszczem od 1897 r. Dnia 24 maja 1910 r. wystawiono zezwolenie na budowę, a kościół otrzymał wezwanie Matki Bożej Wspomożenia Wiernych.

Projekt budowli jak i jej wnętrza został opracowany przez radcę budowlanego Hossfelda. Budowę rozpoczęto w listopadzie 1910 r., pod koniec 1911 r. dach przykryto dachówką a 25 m wieżę blachą miedzianą. Blacha została zdjęta w 1943 r. i przeznaczono na cele wojenne.

Budowla w stylu neogotyckim. Środkowa część ołtarza głównego, w formie tryptyku. Ołtarz główny z bogatą ornamentyką snycerską oraz ambona powstały w pracowni artysty Schreinera w Monachium. Centralne pole zajmuje zespół rzeźb wyobrażających Matkę Bożą z Dzieciątkiem oraz dwoma aniołami, które unoszą koronę nad głową Marii. Ruchome skrzydła tryptyku pokrywają płaskorzeźby przedstawiające sceny z życia Matki Bożej. Ołtarze boczne są dziełem rzeźbiarza Frilhase z Erfurtu, a witraże pochodzą z warsztatu Linnemana z Frankfurtu nad Menem.

W 2004 r. do świątyni sprowadzono relikwie świętej Faustyny, a dwa lata później relikwie świętego Zygmunta Gorazdowskiego. Inicjatorem tych wydarzeń był ówczesny proboszcz Piotr Bekierz.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kaplica cmentarna, ul. Opolska, Kluczbork

Zdjęcie nr 14. Kaplica cmentarna, ul. Opolska, Kluczbork

Dzieje cmentarza komunalnego i kaplicy cmentarnej w Kluczborku, związane są z kościołem ewangelicko - augsburskim oraz parafią Chrystusa Króla w Kluczborku. W latach: 1834, 1854, 1892, rozrastająca się parafia ewangelicka, powiększała również teren cmentarza. Spowodowało to wybudowanie nowej kaplicy w miejsce starej, drewnianej, istniejącej od 1830 r. W 1886 r. dzięki m.in. miejscowej rodzinie Schneider wybudowana została nowa, murowana kaplica. Jej poświęcenie odbyło się 25 października 1887 r. Po II wojnie światowej kaplica przeszła pod opiekę miasta. W 1986 r. przeprowadzono renowację kaplicy. W 2013 r. kaplica przeszła remont kapitalny, gdzie zainstalowano m.in. elektroniczne uruchomienie dzwonu na wieży. Obecnie służy jako kaplica przedpogrzebowa.

Kaplica wpisana jest do rejestru zabytków.

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, ul. XXX-lecia, Kujakowice Górne

Zdjęcie nr 15. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, ul. XXX-lecia, Kujakowice Górne

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1318 r. Był to kościół drewniany, który spłonął około 1490 r. Nowy, kamienny został zbudowany w 1494 r. Miał powierzchnię 100m² i drewnianą wieżę. W latach późniejszych kościół był wielokrotnie rozbudowywany i przebudowywany, najstarsze elementy jego konstrukcji liczą sobie ponad 500 lat. Tyle samo ma także najstarszy z kościelnych dzwonów. W 1917 r. zostały zdjęte 2 dzwony z wieży kościelnej i przetopione na łuski amunicji w I wojnie światowej. Po raz drugi w 1942 r. zdjęte zostały 3 dzwony z wieży kościelnej. Dwóch dzwonów nie udało się uratować. Tym bardziej cenny jest zachowany dzwon noszący inskrypcję: O König der Glorie komme mit dem Frieden! Anno 1494.

Pierwsza poważna rozbudowa kościoła miała miejsce w latach 1801 - 1807 i została wymuszona groźbą zawalenia się drewnianej wieży. Kościół został wtedy przedłużony o 3 m w kierunku zachodnim. Dobudowano nową wieżę. W 1846 r. ówczesny proboszcz Franz Hauptstock podjął się modernizacji świątyni. Kościół zyskał gipsowy sufit, marmurową posadzkę i nową zakrystię.

Na przełomie XIX/XX w. rozpoczęto gruntowną przebudowę świątyni. Podczas prac, które trwały w latach 1909 - 1912 zburzone zostało prezbiterium, kościół ponownie został wydłużony, w kierunku wschodnim. Świątynia zyskała nawy boczne, nowy sufit i dach. Podwyższona została konstrukcja wieży. Podczas tej przebudowy w kościele pojawiło się nowe wyposażenie - połączany ołtarz, dębowy chór oraz nowe rzeźbione organy. Do miedzianej kuli umieszczonej na szczycie wieży kościelnej, włożony został dokument informujący, że rozbudowa kosztowała 82.000 marek, cegłę dostarczył Franz Skaletz, a konsekracji dokonano dnia 3 czerwca 1913 r.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, Kuniów⁵

Zdjęcie nr 16. Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, Kuniów

Pierwsza wzmianka o kościele parafialnym datowana jest na 1301 r. Kościół ten należał do Krzyżowców z czerwoną gwiazdą i był duszpastersko przez nich obsługiwany aż do czasów sekularyzacji, czyli do 1810 r. Miał wymiary 15 m x 7,5 m, posiadał przybudowaną drewnianą wieżę na dzwony, a na dachu kościoła znajdowała się wieżyczka na sygnaturkę. Kościół został zburzony, a na jego miejscu postawiono w latach 1799 - 1801 nowy, masywny i murowany. W 1818 r. wybudowano plebanię, użytkowaną do dnia dzisiejszego. W 1932 r. kościół został rozbudowany. Poświęcenie wyremontowanego kościoła nastąpiło 23 maja 1932 r. W grudniu 1934 r. zostały zamontowane nowe organy, w 1935 r. został ozdobiony prospekt organowy. Następny gruntowny remont kościoła, wraz z jego malowaniem, odnowieniem ołtarzy, gruntownym remontem organów został przeprowadzony w latach 1993 - 1995. Całkowicie wymieniono wtedy dachówkę na dachu kościoła, założono miedziane rynny, opierzenia a wieżę i wieżyczkę pokryto blachą miedzianą.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kaplica cmentarna, ul. Wołczyńska 69, Ligota Dolna

Zdjęcie nr 17. Kaplica cmentarna, ul. Wołczyńska 69, Ligota Dolna

⁵ <http://www.kuniow.pl/3-parafia.html>

Pierwsza wzmianka o kaplicy cmentarnej pochodzi z 1802 r., obecna natomiast powstała w 1900 r. Została wybudowana w stylu neogotyckim, o czym świadczą widoczne również na zewnątrz okna. Wnętrze kaplicy jest bardzo skromne. Na wyposażenie jej składa się między innymi ambona, krzyż z figurą Jezusa. Na belkach umieszczono cytaty w języku niemieckim z Pisma Świętego.

Kaplica cmentarna ewangelicka, ul. Gorzowska, Ligota Górna⁶

Zdjęcie nr 18. Kaplica cmentarna ewangelicka, ul. Gorzowska, Ligota Górna

Kaplica poewangelicka wybudowana w 1787 r. przez cieślę Jana Kabata, pierwotnie jako cmentarna. Bezpośrednio po II wojnie światowej była niewykorzystywana, dopiero po przejęciu jej w 1974 r. przez kościół katolicki, stała się współwłasnością katolickiej i protestanckiej parafii z Kluczborka. Do dnia dzisiejszego odbywają się tu nabożeństwa ekumeniczne z udziałem kapłanów katolickich oraz ewangelickich.

Jest to kaplica cmentarna zbudowana z drewna, konstrukcji zrębowej. Orientowana, zbudowana na wysokiej podmurówce. Salowa, bez wyodrębnionego prezbiterium z nawy, zamknięta prostokątnie. Dach jednokalenicowy, kryty gontem tworzący szeroki okap nad nawą. Od frontu wieżyczka kwadratowa osadzonej na nawie, konstrukcji słupowej. Zwieńczona dachem namiotowym. Wnętrze wyłożone boazerią. Empory wsparte są na bogato profilowanych słupach. Parapety z napisami dotyczącymi budowy kościoła i nazwiskami fundatorów. Barokowa ambona. Epitafia drewniane w języku polskim przeniesiona została do kościoła w skansenie w Opolu Bierkowicach.

Kaplica wpisana jest do rejestru zabytków.

⁶ http://web.archive.org/web/20140727190450/http://www.mbwwkluczbork.pl:80/viewpage.php?page_id=55

Kościół parafialny pw. Nawiedzenia MB, ul. Księdza Rigola, Łowkowice

Zdjęcie nr 19. Kościół parafialny pw. Nawiedzenia MB, ul. Księdza Rigola, Łowkowice

Pierwsze informacje o parafii pochodzą z 1253 r., którą założyli Krzyżowcy z Czerwona Gwiazdą z Wrocławia. Oni też prowadzili parafię i duszpasterstwo do 1810 r. W czasie przemian reformacyjnych, parafia w Łowkowicach należała do katolików.

Kościół wzmiankowany był już na początku XVI w., obecny zbudowany został w 1827 r. W kościele znajdują się ciekawe ołtarze boczne pochodzące z 1 poł. XIX w. oraz klasycystyczne organy.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

Kościół ewangelicki, nr 35, Maciejów

Zdjęcie nr 20. Kościół ewangelicki, nr 35, Maciejów

Dnia 25 marca 1446 r. Johannes, proboszcz w Maciejowie otrzymał od cesarskiego notariusza Nicolausa von Frankenstein - dotację na budowę kościoła. Miejscowy dziedzic, von Matzdorf, od którego nazwiska pochodzi nazwa wioski ofiarował drewno ze swoich lasów. Budowa została zakończona w 1446 r. Od 1532 r., kościół w wyniku reformacji, stał się ewangelicki i do tego roku datuje się istnienie ewangelickiej parafii. Jest ona jedną z najstarszych po Kluczborku i Byczynie.

W 1696 r. przeprowadzono remont i rozbudowano kościół. Z tego roku pochodzi ołtarz. W 1850 r. burza strąciła wieżę, która nie została nigdy odbudowana. Kwadratową podstawę wieży przykrył przedłużony dach i tak pozostało do dnia dzisiejszego.

W 1851 r. wykonano balustradę przed ołtarzem. Świadczy o tym napis: „1851, Gottlieb Szymaszczyk”. Ambona pochodzi z 1700 r. Całość wnętrza wykonana jest w stylu barokowym. Organy zbudowane zostały w 1861 r. W kościele były trzy dzwony. Największy z nich został poświęcony przed 1926 r. W okresie II wojny światowej dwa większe zostały zabrane na potrzeby niemieckiego przemysłu zbrojeniowego. 30 czerwca 1996 r. został poświęcony średni 100 kg dzwon w tonacji „g”.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków.

III. BUDOWNICTWO OBRONNE

Kluczbork otoczony był z trzech stron murami obronnymi, od północy zaś chroniła go palisada. Wały i mury wzniesione w 1396 r. przetrwały do 1429 r. Do końca XVIII w. zachowały się stare umocnienia obronne z ok. 1598 r. z murami, palisadami i obiema bramami - polską (krakowską), niemiecką i trzema furtami - południową furtą pastorów, północną - straży nocnej oraz przejściem do zamku na wschodzie. Zostały one uszkodzone w latach 1908 - 1909, podczas zakładania kanalizacji w mieście, przez pobieranie z nich materiału budowlanego, natomiast bramy zburzono już w XIX w.

W latach 30. XX w. umocnienia były częściowo zachowane, istniały bramy miejskie, mury i baszty. Na miejscu fosy powstawały sady owocowe i ogrody, na miejscu stawu pomiędzy miastem a lasem powstało pastwisko.

Część umocnień została zburzona jako element utrudniający rozwój miasta lub rozebranych ze względu na zły stan techniczny. Najlepiej zachowany odcinek murów obronnych przebiega po południowej stronie miasta wzdłuż tzw. promenady. Krótsze odcinki zachowały się w okolicach dawnych bram od strony wschodniej i zachodniej, oraz przy wieży zamkowej. Zachowane resztki murów gotyckie, wzniesione są na kamiennych fundamentach, murowane z cegły w wątku polskim, z licznymi przemurowaniami i o grubości ok. 1,60 m. Częściowo wyburzone na przełomie XVIII i XIX w. w związku z przekroczeniem linii dawnych obwarowań przez zabudowę miejską. Pozostałości fosy znajdują się pomiędzy odcinkiem murów obronnych a ul. Pułaskiego, obsadzone są aleją kasztanowców, ciągnącą się dalej wzdłuż ul. Krzywej.

Kluczborski zamek nie zachował się do czasów współczesnych - zachowała się jedynie **wieża - baszta bramna („krakowska”)** wchodzi w skład zespołu miejskich obwarowań, gotycka, zbudowana w ok. XV w. na planie kwadratu; górna część przekształcona w latach 1907 - 1908 podczas przebudowy na wieżę wodociągową, kryta dwupoziomowym dachem namiotowym. Murowana z cegły, na wysokim kamiennym cokole. Niewielkie otwory okienne zamknięte łukiem płaskim. Stan techniczny obiektu jest zadowalający, wpisany jest do rejestru zabytków.

Do baszty przylega **budynek muzeum im. Jana Dzierżona**. Utworzone zostało w 1959 r., budynek w obecnej formie powstał w ciągu XIX w., przebudowane na pocz. XX r. Budynek wzniesiony częściowo na obrysie dawnych obwarowań, z wykorzystaniem fundamentów murowanego zamku, powstałego w XIV w., który uległ ruinie w XVII w. W 1720 r. w budynku znajdowała się siedziba administracji dóbr cesarskich, w XIX w. urząd skarbowy, następnie sądy. W latach 1931 - 1932 pod budynkiem wykonano przejazd bramny, wg projektu Alfreda Lenza.

Zdjęcia nr 21, 22. Muzeum im. Jana Dzierżona i wieża baszta bramna, ul Zamkowa 10

IV. BUDYNKI MIESZKALNE MIEJSKIE

Wzrost ilości mieszkańców w ciągu XIX i XX w. wymogły zmianę w charakterze zabudowy śródmiejskiej - z najczęściej jednorodzinnych domów na kilkukondygnacyjne kamienice czynszowe. Już w drugiej połowie XIX w. przeważały jednopiętrowe kamienice, rzadziej wyższe. W późniejszym czasie skala zabudowy wzrosła do budynków cztero i pięciokondygnacyjnych.

Mieszczańska zabudowa mieszkaniowa skupiona jest w Kluczborku, w liczbie ok. 40 budynków ujętych w rejestrze zabytków. W zdecydowanej większości są to budynki wzniesione pod koniec XVIII i XIX w., być może z relikami wcześniejszej zabudowy. Łączy je stosunkowo niewielka kubatura i kalenicowe ustawienie, w zależności od czasu powstania historyzująca lub secesyjna dekoracja. Poza historycznym centrum miasta na przełomie XIX i XX w. powstawały większe kubaturowo kamienice, bogatsze w detal architektoniczny zarówno na elewacjach, jak i we wnętrzu.

Stan techniczny zabudowań jest bardzo zróżnicowany, częstym problemem jest zły stan powierzchni elewacji oraz zużycie klatek schodowych, sieni, instalacji, pokrycia dachowego. Paradoksalnie, „dobry” stan techniczny oznacza budynek niedawno odnowiony, ze szczelnym dachem i stolarką, jednak najczęściej ocieplony, z wymienioną stolarką, mało plastycznym pokryciem dachowym i przebudowanym na użytek handlu przyziemem.

V. BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Najważniejszym obiektem użyteczności publicznej jest budynek **ratusza**. Usytuowany w środku rynku, pełniącego w minionych wiekach rolę placu targowego. Zbudowany w XVIII w., z dwoma dwufrontowymi kamieniczkami pozostałymi z dawnego barokowego zespołu sześciu dwurzędowych starych domów kramarskich, które zgrupowane przy ratuszu, ze względu na swą ilość i monumentalność zostały przez mieszkańców określone mianem „Dwunastu Apostołów”, strzegących miasta. Nie dane im było doczekać czasów współczesnych bowiem 28 czerwca 1925 r. spłonęła część kamieniczek tworzących tak interesujący element zabudowy Kluczborka. W 1926 r., według projektu ówczesnego architekta miejskiego Alfreda Lenza, jako zamknięcie rozdartej grupy

„Dwunastu Apostołów”, od zachodu wzniesiono arkadowe podcienia z balkonem u góry a nad balkonem, w naczółku na dachu umieszczono płaskorzeźbę kamienną przedstawiającą ratusz z barokowymi kamieniczkami.

Ratusz jest dwukondygnacyjną budowlą wzniesioną na planie wydłużonego prostokąta, nakrytą dachem mansardowym z ozdobnymi lukarnami. Ściany szczytowe budynku i przylegających do niego kamieniczek są ujęte w spływy wolutowe i posiadają trójkątne naczółki. Na dachu umiejscowiona jest niewysoka wieżyczka pokryta miedzianą blachą, posiadająca latarnię i nakryta ostrosłupowym hełmem. Wokół latarni jest ażurowa balustrada, a poniżej cztery tarcze zegarowe. Główne wejście do budynku obejmuje neobarokowy portal, odtworzony po pożarze z 1925 r., a na zachodniej ścianie jest tympanon z płaskorzeźbą przedstawiającą ratusz razem z zabudową rynku sprzed pożaru. Na szczycie fasady jest ozdobny barokowy kartusz herbowy.

Obecnie budynek jest siedzibą kilku instytucji, między innymi Urzędu Stanu Cywilnego.

Zdjęcia nr 23, 24. Ratusz, ul. Rynek 1, Kluczbork

W latach 2007 - 2013, w ramach programu rewitalizacja na lata 2007 - 2013, „Rewitalizacja miasta Kluczborka obejmująca remont Ratusza, dróg i kanalizacji deszczowej wokół Rynku, remont Parku Miejskiego oraz remont części wspólnych budynków wspólnot mieszkaniowych” zmodernizowano Ratusz - jego wnętrze oraz odnowiono elewację, a także wyremontowano chodnik otaczający budynek.

Ciekawym przykładem architektury municypalnej jest **budynek więzienia** wraz murem, przyległymi budynkami gospodarczymi, bramami i dwiema wieżyczkami przy ul. Katowickiej 4, powstały ok. 1900 r. Jest to budynek wolno stojący otoczony murem z bramami, posiada typowe dla budynków więziennych z przełomu XIX i XX w. bryłę oraz wystrój elewacji utrzymany w stylu nawiązującym do gotyku w formie uproszczonej, tzw. „szkoła hanowerska neogotyku”. Budynek jest murowany 4-kondygnacyjny z poddaszem użytkowym w dachu stromym krytym dachówką ceramiczną. Założony w kształcie litery T, bryła jest symetryczna rozczłonkowana. Elewacja w całości została wybudowana z cegły licówki. Elewacja południowa jest 3-częściowa, symetryczna, jej środkowa część jest 5-osiowa ujęta dwoma 3-osiowymi ryzalitami. Natomiast elewacja zachodnia jest 2-częściowa, niesymetryczna. Podłużna część 11-osiowa zamknięta również

ryzalitem 3-osiowym. Elewacja wschodnia jest w formie podobna do elewacji zachodniej lecz zamknięta ryzalitem 4-osiowym. Elewacja północna (szczytowa) jest symetryczna, 1-osiowa⁷.

Zdjęcia nr 25, 26. Więzienie, ul. Katowicka 4, Kluczbork

Charakterystycznym dla Kluczborka obiektem jest **dawny zakład dla ubogich**, przy ul. Zamkowej 6-Podwale 4a-4b, obecnie budynek mieszkalno - usługowy. Wybudowany w 1778 r. w projekcie Karola Gottharda Langhansa. Na miejsce budowy wybrano wówczas plac, na którym wcześniej stał spalony w 1736/1737 r., budynek Komandorii krzyżowców z czerwoną gwiazdą. 23 maja 1779 r. otwarto krajowy Zakład dla Ubogich - mogący pomieścić 500 biednych, inwalidów wojennych, bezdomnych i żebraków. Od 1804 r. czynny był szpital. Po pożarze głównego budynku w 1819 r., zakład został odbudowany z pewnymi zmianami i uproszczeniami architektonicznymi w latach 1820 - 1823. Przejęty następnie przez prowincję śląską, w 1874 r. został przekształcony w szpital dla umysłowo chorych, który był czynny do likwidacji przez władze hitlerowskie w 1936 r. 14 grudnia 1939 r. utworzono tu pierwszy na terenie śląskiego okręgu wojskowego jeniecki obóz oficerski pod nazwą Oflag VIII A Kreuzburg, a wiosną 1943 r. - obóz dla internowanych obywateli państw wrogich III Rzeszy, tzw. Ilag VIII/Z. Kilka razy przebudowywany, po wojnie internat, magazyn.

Zdjęcia nr 27, 28. Dawny zakład dla ubogich, ul. Zamkowa 6-Podwale 4a- 4b, Kluczbork

Warto wspomnieć o budynku obecnego **Starostwa Powiatowego i Urzędu Miejskiego w Kluczborku** przy ul. Katowickiej 1. Budynek zbudowany z zastosowaniem typowych dla architektury użytkowej XIX w. neoklasycystycznych form. Na planie wydłużonego prostokąta, trójkondygnacyjny, z parterem zaakcentowanym boniowaniem. W elewacji frontowej dwa symetrycznie rozmieszczone ryzality zwieńczone kilkukondygnacyjnymi szczytami. Nad elewacją

⁷ <http://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-kluczborku>

tylną - analogiczne szczyty, rozdzielone dwoma wielobocznymi ryzalitami mieszczącymi klatki schodowe. Dekoracja elewacji architektoniczna - okna ujęte naczółkami, gzymsami i pilasterkami, narożniki budynku akcentowane pionowymi pasami boniowania, całość zwieńczona wydatnym gzymsem koronującym. Częściowo zachowana drewniana stolarka.

Zdjęcia nr 29, 30. Budynek Starostwa Powiatowego i Urzędu Miejskiego, ul. Katowicka 1, Kluczbork

Długą tradycję posiada **pocztą** w Kluczborku, której neogotycki budynek znajduje się przy ul. Mickiewicza 6.

Zdjęcie nr 31. Poczta, ul. Mickiewicza 6, Kluczbork

Budynek poczty to wolnostojący budynek usytuowany narożnikowo, ze ściętym narożem frontowym, z pozornymi ryzalitami w narożu i osiach skrajnych. W przyziemiu naroża frontowego - parterowy ganek ujęty w dwie szkarpy narożne. Budynek wysoko podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem połączonym z dwuspadowymi dachami nad szczytami ryzalitów. Dachy kryte ceramiczną dachówką, rozczłonkowane facjatką pod dachem naczółkowym i lukarnami pod wysokimi daszkami namiotowymi. Ściana cokołowa licowana kamieniem, ściany budynku licowane cegłą. Detal z dwubarwnej cegły i tynkowany (blendy, tympanon nad drzwiami głównymi). Kondygnacje rozdzielone wyładowanym gzymsem osłoniętym ceramicznymi okapnikami (podobnie parapety okien). Okna zamknięte odcinkiem łuku i ostrołuczne, konturowane obramieniem z dwubarwnej cegły. Okna drugiej kondygnacji narożnika, zamknięte odcinkiem łuku, zwieńczone ostrołucznymi blendami. W zwieńczeniu ścian - fryz z rombów z dwubarwnej cegły, we frontowym narożu zastąpiony ażurowym fryzem rombowym. Szczyty rozczłonkowane tynkowanymi blendami zamkniętymi łukiem odcinkowym.

Ciekawy architektonicznie jest **budynek Sądu Rejonowego**, przy ul. Katowickiej 2 w Kluczborku. Jest to budynek na rzucie krzyża o zróżnicowanej długości ramion. Wysoko podpiwniczony, trójkondygnacyjny, nakryty czterospadowymi dachami. Facjatki wieńczące skrzydło pld. i zach. nakryte dwuspadowo. Szczyt zach. ukształtowany schodkowo, zwieńczony trójkątnym naczółkiem, szczyt pld. trójkątny o linii wklęsło - wypukłej, zwieńczony segmentowym naczółkiem zdobionym konchą. Ściany tynkowane fakturalnie, partia cokołowa licowana czerwonym piaskowcem, detal kamienny, ceglany i wypracowany w tynku. Naroża ścian boniowane kamieniem (parter) i cegłą z pojedynczymi kamiennymi boniami (piętra). Okna pojedyncze, zestawione w biforia i triforia, prostokątne, zamknięte odcinkiem łuku (trzecia kond.) oraz z nadświetleniem ukształtowanym schodkowo - w ryzalicy elewacji frontowej. Opaski okien - płaskie, z dolnymi i górnymi uszakami oraz przewiązkami; nad oknami drugiej kondygnacji półokrągłe płyciny nadokienne konturowane ceglany łukami. W elewacji zach. okna drugiej i trzeciej kondygnacji ujęte we wspólne arkadowe blendy o profilowanych węgarach. Partia cokołowa zwieńczona wyładowanym gzymsem, w zwieńczeniu parteru gzyms kordonowy, parapety okien drugiej kondygnacji ujęte płaskim fryzem podokiennym. Drzwi główne prostokątne z półkolistym szklonym nadświetlem, osadzone w szeroko rozglifionym arkadowym portalu ze wzornikiem w kluczu profilowanej archiwolty i płytkami, arkadowymi niszami w węgarach.

Zdjęcia nr 32, 33. Sąd Rejonowy, ul. Katowicka 2, Kluczbork

Z historią miasta związana jest **szkoła miejska im. Gustawa Freytaga, ob. zespół szkół ogólnokształcących**, przy ul. Mickiewicza 10 w Kluczborku.

W 2 poł. XIX w. miasto bardzo zaczęło odczuwać brak szkoły średniej - gimnazjum. Zwłaszcza, że już w 1870 r. rozpoczęło w Kluczborku działalność Seminarium Nauczycielskie. Brak więc było dla niego miejscowego zaplecza. Miasta nie było stać na budowę. Fundatorem gimnazjum został kupiec żydowski Simon Cohn. W październiku 1871 r. Cohn kupił za 1000 talarów działkę przy ul. Opolskiej i podarował ją miastu pod budowę gimnazjum. Zobowiązał się również wyłożyć połowę kosztów budowy. W 1877 r. poświęcono budynek, a mistrz wrocławski Wernicke przekazał burmistrzowi Muellerowi klucze. Pod budynek obecnej siedziby Liceum Ogólnokształcącego w Kluczborku przy ul. Mickiewicza kamień węgielny położono w 1865 r. dokładnie 8 września. Budowę zakończono 13.05.1870 r. W budynku znalazło siedzibę Seminarium Nauczycielskie.

Założenie w typie entre cour et jardin: cofnięty od ulicy budynek główny usytuowany kalenicowo, ujęty parą budynków prostopadłych do ulicy, ujmujących prostokątny dziedziniec frontowy zagospodarowany zielenią. Budynek zach. połączony z sąsiadującym od zach. budynkiem

szkolnym korytarzem galeriowym na wysokości drugiej kondygnacji. Ściany murowane, tynkowane fakturalnie, szare, partia cokołowa z oknami piwnic licowana cegłą, detal tynkowany gładko, biało malowany (gzymsy, lizeny, fryzy, węgry okien). Dachy dwuspadowe, kryte blachą. Budynek główny wysoko podpiwniczony, trójkondygnacyjny. Fasada czternastoosiowa, symetryczna, z dwuosiowym ryzalitem na osi. W dwóch górnych kondygnacjach wydzielonych gzymsem kordonowym parteru, poprzedzonym gładko tynkowanym fryzem - rozczłonkowana szerokimi lizenami. Osiem osi środkowych zaakcentowane niskim murkiem attykowym, dodatkowo podwyższonym w na osi ryzalitu. W przyziemiu ryzalitu obszerne, prostokątne drzwi z nadświetlem, w szeroko rozglifionych, schodkowo profilowanych węgarach; wyżej - pary prostokątnych okien rozdzielonych gładko tynkowaną płyciną podokienną; w zwieńczeniu - gzyms, gładko tynkowany fryz i wydzielony gzymsem murek attykowy. Okna zamknięte łukiem odcinkowym, w ryzalicie i sześciu środkowych osiach trzeciej kondygnacji - prostokątne. Budynki boczne dwukondygnacyjne; kondygnacje rozdzielone gzymsem kordonowym. Ściany piętra ujęte szerokimi narożnymi lizenami dźwigającymi szeroki fryz i gzyms koronujący, przerwany na osi ścian szczytowych, gdzie w partii fryzu umieszczona para małych prostokątnych okienek. Szczyty konturowane gzymsem i pasem fryzu.

VI. BUDOWNICTWO WIEJSKIE

W zabudowie wsi istotny jest zarówno układ poszczególnych domów względem pierzei ulic, jak i układ budynków w zagrodzie oraz tradycyjna forma samego budynku mieszkalnego, z istniejącym detalem architektonicznym i dekoracyjnie opracowanym szczytem. W obrazie wsi dużą rolę odgrywają budynki takie jak gospody, remizy strażackie, wiejskie szkoły, plebanie, a także licznie zachowane krzyże i kapliczki. Dominującym materiałem budowlanym w gminie jest cegła (pierwotnie nietynkowana, obecnie wtórnie kryta tynkiem), rzadziej - ruda darniowa. Zachowane są pojedyncze przykłady dawniej popularnego budownictwa drewnianego.

Na układ budynków we wsiach największy wpływ miały stosowane od 2 poł. XVIII w. pruskie przepisy prawa budowlanego, według których główny budynek mieszkalny miał być usytuowany szczytowo względem drogi, z częścią gospodarczą na przedłużeniu osi budynku i kryta wspólnym z nim dachem. Działkę często zamykała stodoła z przejazdem na pola, w gminie rzadko występowały tzw. wycugi murowane ogrodzenie z przejazdem. Malowniczym elementem wiejskiej zabudowy są dachy domów i zabudowań gospodarczych, często kryte dachówką ułożoną w geometryczne wzory. Zabudowę wsi powstałych w ramach kolonizacji fryderycjańskiej tworzą niewielkie domy o jednorodnej formie zewnętrznej, najczęściej usytuowane kalenicowo do drogi i z naczółkiem nad wejściem w środkowej osi.

Zabudowania, zarówno mieszkalne jak i gospodarcze, są niewielkie kubaturowo i proste w formie, kryte wysokimi dachami pokrytymi dachówką. Zdarzają się pojedyncze budynki o niemal wiejskim, willowym charakterze, z bogatą dekoracją elewacji.

Najbardziej okazałą grupę budynków (oraz często - znajdującą się w najgorszym stanie technicznym) tworzą gospodarcze zabudowania folwarczne. Towarzyszą one pałacom (np. w Maciejowie, Bąkowie, Smardach Dolnych) i dworom (Smardy Górne) lub tworzą osobne zespoły (Kujakowice Górne, Wrzosey).

Większość gospodarstw znajduje się w dobrym stanie, remonty prowadzone są w miarę możliwości finansowych właścicieli. Stosunkowo niewielkim problemem są gospodarstwa opuszczone, popadające w ruinę, większym - wprowadzana nowa zabudowa, o współczesnych, kontrastujących z tradycyjnymi formach i materiałach.

VII. ZABYTKI TECHNIKI

Nowoczesny przemysł zaczął rozwijać się w Kluczborku szczególnie w 2 poł. XIX w. Ok. 1830 r. w mieście znajdowało się pięć browarów, cztery młyny wodne zlokalizowane poza obrębem murów miejskich, wiatrak, folusz, dwie przędzalnie. Na początku XX w. - dwa młyny parowe, cukrownia, browar, fabryka mebli, cegielnia. Kluczbork nie był jednak nigdy miastem o charakterze przemysłowym, a raczej rolniczo - urzędniczym.

Nowoczesne, bite szosy łączące Kluczbork z sąsiednimi miastami i wsiami zaczęły powstawać od lat 20. XIX w., a w XX w. ich sieć pokryła już cały powiat. W początkach XX w. Kluczbork otrzymał połączenia kolejowe przez Olesno z Bytomiem, przez Fosowskie ze Strzelcami Opolskimi, z Opolem, przez Byczynę z Poznaniem oraz przez Namysłów z Wrocławiem.

W XIX i XX stuleciu zabudowywano obszary podmiejskie, powstawały fabryki, elektrownie, gazownia itp. Gaz założono w Kluczborku w 1867 r., pierwsze, niewielkie elektrownie zaczęły powstawać przed wybuchem pierwszej wojny światowej, w latach

Z licznych na terenie miasta budynków poprzemysłowych oraz związanych z kolejnictwem warto wymienić budynek parowozowni z warsztatami przy Alei Kolejowej oraz wpisane do rejestru zabytków - dziewiętnastowieczny budynek lokomotywni wachlarzowej wraz z obrotnicą w zespole stacji kolejowej przy ul. Sikorskiego i budynek administracyjny młyna handlowego z 1907 r. przy ul. Młyńskiej 8.

Zdjęcie nr 34. Budynek lokomotywni wachlarzowej, ul. Sikorskiego, Kluczbork

Powstanie budynku administracyjnego wiąże się ściśle z historią młyna miejskiego w Kluczborku. Firma młynarska, założona w 1587 r., od 1906 r. należała do Victora Schonfelda. Obok dobrze prosperującego młyna, którego dzienna moc przerobowa wynosiła 75 000 kg wzniósł on w 1907 r. budynek administracyjny.

Jest to wolnostojący, trzykondygnacyjny obiekt wzniesiony na planie prostokąta i nakryty dachem czterospadowym. Wybudowany z cegły i otynkowany budynek wyróżnia się elewacjami w stylu eklektycznym. Wyższe kondygnacje oddzielono od przyziemia gzymsem kordonowym, a pod oknami umieszczono plastyczny pas fryzu z motywami roślinnymi. Otwory okienne zostały

ujęte opaskami z kluczem. Wejścia do budynku usytuowano na krótszych bokach; wejście główne na ścianie wsch., zaś boczne na elewacji zachodniej. Elewacja frontowa (wsch.) jest trójosiowa z umieszczonym pośrodku okazałym portykiem wspartym na czterech kolumnach o tokańskich głowicach. Nad portykiem znajduje się podzielony pilastrami ryzalit z oknami o licznych podziałach oraz partią podokienną ozdobioną tralkami. Elewacja pn. jest siedmioosiowa. Jej środkowa, trójosiowa część jest delikatnie zryzalitowana, zwieńczona szczytem o linii falistej i ze skromnym barokowym wystrojem. Osiowość elewacji została dodatkowo podkreślona przez balkon z tralkową balustradą, oparty na wydatnych, wolutowych wspornikach⁸.

Zdjęcie nr 35. Budynek administracyjny w zespole młyna, ul. Młyńska 8, Kluczbork

VIII. CMENTARZE I MOGIŁY

Cmentarze i mogiły - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Szczególnie okazałą formę przyjmują neogotyckie, ceglane ogrodzenia cmentarzy. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Na terenie gminy występują cmentarz prawie w każdej miejscowości, jednak do gminnej ewidencji zabytków wpisanych jest tylko cmentarz w Gotartowie, cmentarz żydowski w Kraskowie, cmentarz komunalny w Kluczborku oraz cmentarz wojenny Armii Radzieckiej w Kluczborku.

Cmentarz, Gotartów

Niewielki cmentarz na rzucie zbliżonym do prostokąta, przecięty aleją główną wiodącą od wejścia i aleją poprzeczną. Od strony ulicy ogrodzony parkanem z prostokątnych kwater siatki z elementem dekoracyjnym pośrodku, osadzonych na metalowych słupkach i murowanym cokole; z pozostałych stron - betonowym, ażurowym ogrodzeniem, w rogu budynek gospodarczy. Dookoła cmentarza - starodrzew liściasty i, wzdłuż tylnej granicy - nowe nasadzenia iglaków. Alejka wyłożona kostką betonową; na jej końcu - krzyż z krucyfiksem.

⁸ <http://dolny-slask.org.pl/626960,foto.html?idEntity=507454>

Cmentarz parafialny, ul. Opolska Kluczbork

Cmentarz na rzucie lekko nieregularnego trapezu, otoczony ogrodzeniem z metalowych prętów osadzonych na murowanych słupkach i cokole; ogrodzenie w części tynkowane, w części licowane kamieniem. Dawna brama arkadowa, ujęta arkadowymi bramkami, murowana, boniowana w tynku. Dokoła cmentarza i w części pld. szpalery drzew. Od wejść prowadzą aleje główne, obsadzone alejami drzew. Na cmentarzu zachowana kaplica cmentarna, grobowa i dwa grobowce.

Nieistniejący cmentarz żydowski w Kluczborku

Kirkut powstał w 1926 r. głównie na koszt kupca Grünbergera. Mieścił się przy ul. Opolskiej w Kluczborku. Wcześniej pogrzeby odbywały się w pobliskim Kraskowie. Na terenie kirkutu zbudowano także w 1928 r. dom przedpogrzebowy w stylu orientalnym, z dużą kopułą. W czasie II wojny światowej hitlerowcy zdewastowali kirkut i wysadzili w 1939 r. dom przedpogrzebowy. Po wojnie, ówczesne władze pozwoliły na urządzenie w tym miejscu cmentarza poległych żołnierzy sowieckich. Obecnie nie ma na nim żadnych macew⁹.

Cmentarz żydowski, Krasków

Nekropolia została założona w 1765 r., w tym też roku odbył się pierwszy znany pochówek. Początkowo cmentarz służył wszystkim Żydom z okolicy. W pierwszych latach jego istnienia chowano tutaj mieszkańców Kluczborka, Wołczyna i Byczyny oraz Kraskowa, co sprawia, że była to pierwsza na ziemi kluczborskiej żydowska nekropolia. Właścicielem nekropolii była gmina żydowska z Kluczborka. W 1890 r. zostało wybudowane ogrodzenie oraz dom przedpogrzebowy. Cmentarz został zamknięty w latach 20. XX w. W 1928 r. kluczborscy Żydzi oddali do użytku nowy cmentarz, który istniał w miejscu dzisiejszego cmentarza Armii Radzieckiej w Kluczborku.

Obecnie w Kraskowie zachowało się kilkadziesiąt w większości zniszczonych macew. Najstarsza z nich pochodzi z 1811 r. Ogrodzenie częściowo jest zniszczone. Teren okresowo jest porządkowany.

W 2009 r. na jednej ze ścian wmurowano pamiątkową tablicę ufundowaną przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego w Polsce, tworząc przy niej lapidarium¹⁰.

Cmentarz wojenny Armii Radzieckiej, ul. Opolska, Kluczbork

Na utworzonym w latach 1953 - 1968 cmentarzu znajdują się zarówno indywidualne (84), jak i zbiorowe (90) mogiły żołnierzy radzieckich poległych w 1945 r. podczas walk na terenie woj. opolskiego; o prostej formie, z betonowymi obramieniami. W centralnej części nekropolii usytuowana rzeźba kobiety na tle geometrycznej konstrukcji z płaskorzeźbionymi polami. Całość cmentarza obsadzona żywopłotem. Obiekt zadbane, utrzymany w dobrym stanie technicznym, wpisany do rejestru zabytków.

Mogiły powstańców śląskich oraz żołnierzy poległych w II wojnie światowej są zabytkami silnie związanymi z historią regionu, o zróżnicowanej formie nagrobków, w większości w dobrym

⁹ Oszytko J., 2009: „Kluczborscy Żydzi i ich zagłada”. Historia Lokalna, nr 2/0/09

¹⁰ <http://www.kirkuty.xip.pl/kraskow.htm>

stanie i znajdującymi się pod bieżącą opieką mieszkańców. Na terenie gminy wartościowe mogiły wpisano do rejestru zabytków:

- mogiła braci Augusta i Emila Bassy, Bąków, (1933 r.);
- mogiła powstańców śląskich na cmentarzu przykościelnym, Bogacica, (1921 r.);
- mogiła powstańca śląskiego Henryka Dubiela na cmentarzu parafialnym, Kluczbork (1971 r.);
- zbiorowa mogiła żołnierzy z września 1939 na cmentarzu parafialnym, Kluczbork (1989 r.).

IX. KAPLICZKI

Kapliczki przydrożne - niewielkie budowle kultowe, fundowano jako dary wotywnie i obrzędowe, odwieczny element krajobrazu kultowego Polski. Powstawały spontanicznie, jako przejaw zbiorowej lub prywatnej inicjatywy. Najstarsze były budowane z inicjatywy elit społecznych, dopiero później stały się domeną kultury chłopskiej. Są dziełami różnej jakości, poczynając od rutynowych warsztatów doby baroku, poprzez spontaniczne dzieła twórców ludowych, aż po wyroby współczesne.

W większości miejscowości z terenu gminy znajduje się kapliczka lub krzyż. Kapliczki przyjmują najczęściej formy niewielkiego budynku wzniesionego na planie prostokąta, z dostawioną dwu- lub trójkondygnacyjną wieżą na planie zbliżoną do kwadratu, w której umieszczone jest wejście. W ich wnętrzu znajdują się rzeźby lub obrazy.

Kapliczki przybierają też formę słupową. Częstym elementem pejzażu wiejskiego są kamienne lub drewniane krzyże, często w sąsiedztwie kaplic, czasem usytuowane samodzielnie.

Zdjęcia nr 36, 37, 38. Kapliczka, ul. Wiejska przy 16, kapliczka; kapliczka, Bogacka Szklarnia przy nr 24; kapliczka, ul. Wiejska przy nr 21, Borkowice

5.4. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo

niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa. Niestety dziedzictwo niematerialne stosunkowo od niedawna podlega ochronie prawnej, stąd z reguły, w większości gmin nie prowadzono nad nim szczegółowych badań.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Kluczbork nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kluczbork znajduje się 113 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 17 stanowisk archeologicznych (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Kluczbork

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Bąków	kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP(drewniany)	59/53 z 26.11.1953 r.
2	Bąków	plebania	1593/66 z 19.09.1966 r.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

3	Bąków	pałac	2157/87 z 04.04.1987 r.
4	Bąków	park krajobrazowy	5/76 z 08.07.1976 r.
5	Bąków	mogiła braci Augusta i Emila Bassy	272/90z 31.08.1990 r.
6	Biadacz	kościół filialny	1057/67 z 13.03.1967 r.
7	Bogacica	kościół parafialny pw. św. Trójcy	1058/65 z 25.06.1965 r.
8	Bogacica	dwór	999/65 z 05.05.1965 r.
9	Bogacica	spichlerz	999/65 z 05.05.1965 r.
10	Bogacica	mogiła powstańców śląskich na cmentarzu przykościelnym	213/89 z 4.08.1989 r.
11	Bogdańczowice	park	7/76 z 26.08.1976 r.
12	Kluczbork	stare miasto	40/49 z 10.06.1949 r.
13	Kluczbork	kościół ewangelicki pw. Chrystusa Zbawiciela	802/64 z 14.04.1964 r.
14	Kluczbork	kościół parafialny pw. MB Wspomożenia Wiernych	56/2007 z 31.09.2007 r.
15	Kluczbork	dawna plebania ewangelicka, ul. Gdajusza 2-3-4	815/64 z 16.04.1964 r.
16	Kluczbork	kaplica cmentarna	2016/76 z 18.03.1976 r.
17	Kluczbork	mogiła powstańca śląskiego Henryka Dubiela na cmentarzu parafialnym	220/89 z 31.10.1989 r.
18	Kluczbork	zbiorowa mogiła żołnierzy z września 1939 na cmentarzu parafialnym	212/89 z 10.10.1989 r.
19	Kluczbork	cmentarz wojenny Armii Radzieckiej, ul. Opolska	146/86 z 21.11.1986 r.
20	Kluczbork	park miejski	6/76 z 26.08.1976 r. i rozszerzona decyzja z 11.05.1995 r.
21	Kluczbork	park, ul. Wołczyńska 33	139/86 z 11.06.1986 r.
22	Kluczbork	mury miejskie z basztą bramną, tzw. Krakowską	810/64 z 16.04.1964 r.
23	Kluczbork	ratusz	811/64 z 16.04.1964 r.
24	Kluczbork	dom - kamienica, ul. Damrota 14	161/2011 z 01.07.2011 r.
25	Kluczbork	kamienica przy ul. Damrota 20 wraz z gruntem w granicach fundamentowania	261/2016 z 14.11.2016 r.
26	Kluczbork	dom, ul. Damrota 34	1307/66 z 14.04.1966 r.
27	Kluczbork	muzeum im. Jana Dzierżona, ul. Zamkowa 10	61/2008 z 11.03.2008 r.
28	Kluczbork	budynek więzienia wraz murem, przyległymi budynkami gospodarczymi, bramami i dwiema wieżyczkami, ul. Katowicka 4	2348/95 z 02.03.1995 r.
29	Kluczbork	budynek, ul. Katowicka 7a	121/2010 z 12.08.2010 r.
30	Kluczbork	dom, ul. Kopernika 3 (d. nr 1)	1308/66 z 14.04.1966 r.
31	Kluczbork	kamienica, ul. Kościuszki 1	119/2010 z 14.05.2010 r.
32	Kluczbork	Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr św. Józefa, ul. Klasztorna 3	126/2010 z 20.09.2010 r.
33	Kluczbork	dom (kamienica), ul. Krakowska 23	68/2008 z 16.07.2008 r.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

34	Kluczbork	budynek mieszkalny (kamienica), ul. Krakowska 27	2378/98 z 09.03.1998 r.
35	Kluczbork	Zespół budynków Miejskiej Szkoły im. Gustawa Freytaga, ob. Zespół Szkół Ogólnokształcących przy ul. Mickiewicza 10	101/2009 z 14.09.2009 r.
36	Kluczbork	dom (kamienica), ul. Mickiewicza 17	79/2009 z 09.02.2009 r.
37	Kluczbork	budynek administracyjny młyna handlowego, ul. Młyńska 8	2238/90 z 14.11.1990 r.
38	Kluczbork	kamienica, ul. Piastowska 11	107/2009 z 09.12.2009 r.
39	Kluczbork	dom (kamienica) wraz z przyległymi od ptn. wsch. murem z otworem bramnym, Pl. Niepodległości 2	78/2009 z 04.02.2009 r.
40	Kluczbork	dom, Pl. Niepodległości 3	1314/66 z 16.04.1966 r.
41	Kluczbork	dom, Pl. Niepodległości 4	1315/66 z 16.04.1966 r.
42	Kluczbork	kamienica, Pl. Niepodległości 6	122/2010 z 18.08.2010 r.
43	Kluczbork	dom, Pl. Niepodległości 7	1317/66 z 16.04.1966 r.
44	Kluczbork	kamienica, Pl. Niepodległości 8	97/2012 z 08.11.2012 r.
45	Kluczbork	dom (kamienica), ul. Piłsudskiego 4-4a	69/2008 z 21.07.2008 r.
46	Kluczbork	dom, ul. Piłsudskiego 7	304/66 z 14.04.1966 r.
47	Kluczbork	dom, ul. Piłsudskiego 7a (d. nr 5)	1305/66 z 14.04.1966 r.
48	Kluczbork	kamienica, ul. Piłsudskiego 8	157/2011 z 05.04.2011 r.
49	Kluczbork	kamienica, ul. Piłsudskiego 9	42/2005 z 05.09.2005 r.
50	Kluczbork	dom (kamienica), ul. Piłsudskiego 20	70/2008 z 18.07.2008 r.
51	Kluczbork	browar wraz z gruntem w granicach fundamentowania, ul. Podwale 18-20	262/2016 z 30.11.2016 r.
52	Kluczbork	budynek mieszkalny, tzw. Willa Kruga, ul. Pułaskiego 1	24/2003 z 15.10.2003 r.
53	Kluczbork	dom mieszkalny (kamienica czynszowa), ul. Pułaskiego 11	189/2012 z 01.06.2012 r.
54	Kluczbork	dom (kamienica), ul. Pułaskiego 21	155/2011 z 21.03.2011 r.
55	Kluczbork	kamienica wraz z gruntem w granicach fundamentowania, ul. Pułaskiego 23	249/2016 z 22.02.2016 r.
56	Kluczbork	dom (kamienica), ul. Pułaskiego 25	77/2009 z 06.02.2009 r.
57	Kluczbork	dom, Rynek 2 (w zespole ratusza)	812/64 z 16.04.1964 r.
58	Kluczbork	dom, Rynek 3 (w zespole ratusza)	813/64 z 16.04.1964 r.
59	Kluczbork	budynek mieszkalny (kamienica), Rynek 7	2377/98 z 02.03.1998 r.
60	Kluczbork	dom, Rynek 11	1303/66 z 14.04.1966 r.
61	Kluczbork	dom, Rynek 12	1302/66 z 14.04.1966 r.
62	Kluczbork	dom, Rynek 13	1301/66 z 14.04.1966 r.
63	Kluczbork	dom, Rynek 14	1300/66 z 14.04.1966 r.
64	Kluczbork	dom, Rynek 15	1299/66 z 13.04.1966 r.
65	Kluczbork	dom, Rynek 20	1298/66 z 13.04.1966 r.
66	Kluczbork	dom, Rynek 21	2381/98 z 27.04.1998 r.
67	Kluczbork	dom, Rynek 23	2375/98 z 16.02.1998 r.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

68	Kluczbork	dom, Rynek 24	2376/98 z 16.02.1998 r.
69	Kluczbork	dom mieszkalny (kamienica czynszowa), ul. Sienkiewicza 2	190/2012 z 21.06.2012 r.
70	Kluczbork	dom, ul. Skłodowskiej 9	1309/66 z 15.04.1966 r.
71	Kluczbork	Gimnazjum Humanistyczne wraz z budynkiem Sali gimnastycznej, ob. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych przy ul. Skłodowskiej 13	102/2009 z 18.09.2009 r.
72	Kluczbork	budynek administracyjno - mieszkalny w zespole szpitala, ul. Skłodowskiej 25	73/2008 z 22.09.2008 r.
73	Kluczbork	budynek gospodarczy, ul. Krzywa 1	1313/66 z 15.04.1966 r.
74	Kluczbork	kamienica, ul. Sybiraków 1	120/2010 z 17.05.2010 r.
75	Kluczbork	dom, ul. Ściegiennego 11	99/2009 z 27.08.2009 r.
76	Kluczbork	dom, ul. Ściegiennego 13	1310/66 z 15.04.1966 r.
77	Kluczbork	dom, ul. Ściegiennego 14	1311/66 z 15.04.1966 r.
78	Kluczbork	dom, ul. Ściegiennego 15	160/2011 z 30.06.2011 r.
79	Kluczbork	dom, ul. Waryńskiego 14	194/2012 z 26.09.2012 r.
80	Kluczbork	dom, ul. Wolności 6	2099/84 z 27.08.1984 r.
81	Kluczbork	dom (kamienica) ul. Wolności 9	74/2008 z 28.10.2008 r.
82	Kluczbork	dom (kamienica) ul. Wolności 25	181/2011 z 06.12.2011 r.
83	Kluczbork	dawny zakład dla ubogich, ul. Zamkowa 6- Podwale 4a- 4b	814/64 z 16.04.1964 r.
84	Kluczbork	budynek lokomotywowni wachlarzowej wraz z obrotnicą w zespole stacji kolejowej, ul. Sikorskiego	85/2009 z 18.03.2009 r.
85	Krzywizna	kościół parafialny pw. MB Częstochowskiej wraz z gruntem w granicach fundamentowania, ul. Orkana	241/2015 z 10.12.2015 r.
86	Kujakowice Górne	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	84/2009 z 17.03.2009 r.
87	Kuniów	kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	1059/65 z 26.06.1965 r.
88	Ligota Dolna	kaplica cmentarna na cmentarzu ewangelickim wraz z gruntem w granicach fundamentowania, ul. Wołczyńska	240/2015 z 08.12.2015 r.
89	Ligota Górna	kaplica cmentarna ewangelicka	68/53 z 09.12.1953 r.
90	Łowkowice	kościół parafialny pw. Nawiedzenia MB	1060/66 z 17.01.1966 r.
91	Maciejów	kościół ewangelicki	67/53 z 09.12.1953 r.
92	Maciejów	pałac	803/64 z 14.04.1964 r.
93	Maciejów	park	15/76 z 25.08.1976 r.
94	Smardy Górne	dom, ul. Górna 5-7	1604/66 z 20.09.1966 r.
95	Smardy Dolne	pałac	2033/77 z 17.11.1977 r.
96	Smardy Dolne	park	90/83 z 30.12.1983 r.
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE			
97	Bąków	stanowisko nr 1, grodzisko	A - 313/70
98	Bąków	stanowisko nr 2, grodzisko	A - 312/70

99	Biadacz	stanowisko nr 5, grodzisko	A - 384/74
100	Bogacica	stanowisko nr 11, osada	A - 1075/98
101	Czaple Stare	stanowisko nr 3, osada	A - 510/79
102	Krzywizna	stanowisko nr 1, stanowisko nieokreślone	A - 16/65
103	Krzywizna	stanowisko nr 12, osada	A - 525/79
104	Krzywizna	stanowisko nr 14, stanowisko nieokreślone	A - 526/79
105	Krzywizna	stanowisko nr 3, stanowisko nieokreślone	A - 14/65
106	Krzywizna	stanowisko nr 9, stanowisko nieokreślone	A - 523/79
107	Ligota Dolna	stanowisko nr 1, osada	A - 1083/98
108	Ligota Dolna	stanowisko nr 5, cmentarzysko ciałopalne	A - 13/65
109	Łowkowice	stanowisko nr 10, grodzisko	A - 686/86
110	Łowkowice	stanowisko nr 2, stanowisko nieokreślone	A - 583/80
111	Smardy Górne	stanowisko nr 12, osada	A - 837/89
112	Smardy Górne	stanowisko nr 4, osada	A - 521/79
113	Smardy Górne	stanowisko nr 6, osada	A - 520/79

5.5.2. Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Na terenie gminy Kluczbork występują obiekty wpisane do rejestru zabytków, które zostały przedstawione poniżej w Tabeli nr 3.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Kluczbork

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NUMER REJESTRU
1	Bąków	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	Ks.B.t.I-1/54 z 30.03.1954 r.; Ks.B.t.I-3/57 z 06.11.1957 r.; Ks.B.t.I-144/58 z 10.10.1958 r.; Ks.B.t.I-333/64 z 30.01.1964r.; Ks.B.t.I-385/67 z 23.10.1967 r.
2	Bogacica	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. Trójcy Św.	Ks.B.t.V-807/90 z 23.02.1990 r.; Ks.B.t.V-878/92 z 19.02.1992 r.
3		Stół z domu nr 149	Ks.B.t.I-156/56 z 20.10.1956 r.
4	Kluczbork	Wyposażenie z kościoła ewangelickiego	ks.B.t.III-607/1-15/72 z 02.11.1972 r.
5		Wyposażenie z kościoła parafialnego	ks.B.t.III-615/1-4/73 z 06.01.1973 r.
6		Zespół nagrobków z cmentarza komunalnego przy ul. Opolskiej	ks.B.t.III-197/1-4/10 z 17.06.2010 r.
7	Krasków	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Jadwigi Śląskiej	Ks.B.t.II-525/71 z 03.09.1971 r.
8	Kujakowice Górne	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Bp.	Ks.B.t.I-272/63 z 01.02.1963 r.; ks. B.t.V-889/1-12/92 z 18.05.1992r.; Ks.B.t.III-184/10 z 16.02.2010 r.
9		Rzeźba św. Jana Nepomucena z kapliczki	ks.B.t.V-888/92 z 30.04.1992 r.
10	Kuniów	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela	ks.B.t.III-609/1-8/72 z 07.11.1972 r.; Ks.B.t.II-101/07 z 15.06.2007 r.
11	Łowkowice	Krzyż przydrożny, przy skrzyżowaniu dróg powiatowych	Ks.B.t.II-163/09 z 20.07.2009 r.
12	Maciejów	Zespół 8 malowideł ściennych o tematyce pejzażowej, znajdujący się w salonie na piętrze w pałacu	Ks.B.t.II-93/1-8/07 z 23.02.2007 r.
13		Wyposażenie kościoła ewangelickiego	ks.B.t.I-328/64 z 30.01.1964 r.; ks.B.t.I-334/64 z 30.01.1964 r.; ks.B.t.I-410/1-10/66 z 17.12.1966 r.

Na obraz zabytków ruchomych w gminie Kluczbork składają się w głównej mierze wyposażenia wnętrz kościelnych. Dawne wyposażenia dworów, pałaców w zasadzie w całości się rozproszyło, w wyniku wojen, grabieży, pożarów i wywozów w różnych okresach historii. Przykładem jest pałac w Maciejowie, w którym prywatny właściciel założył muzeum wnętrz. Tylko nieliczne eksponaty pochodzą z oryginalnego wystroju, większość to nabytki zakupione współcześnie.

Zabytkowe wyposażenia kościołów w gminie Kluczbork w większości powstało w XIX w. i na początku XX w. prezentując stylowo klasycyzm, neobarok oraz neogotyki w lokalnych redakcjach. O wartościach artystycznych decydują często nie pojedyncze obiekty a cała kompozycja wnętrza utrzymana w harmonijnej całości.

Na tym tle wyróżnia się jednolite, barokowe wyposażenie ewangelickiego kościoła pw. Zbawiciela w Kluczborku o stylistyce regencyjno - rokokowej, z wysokiej klasy pracami wrocławskiego rzeźbiarza Leopolda Jaschke. W latach 1749 - 1750 wykonał on bogato zdobiony

ołtarz główny, ambonę, chrzcielnicę oraz prospekt organowy. Całość uzupełniają mosiężne 6-cio i 12-to ramienne żyrandole-pajaki.

Cenne i zarazem ciekawe dla zwiedzających jest wyposażenie drewnianego kościoła w Bąkowie, w większości barokowe i późnobarokowe (ambona, chrzcielnica, organy, epitafia, fragmenty XVI w. polichromii odkryte przed I wojną światową). Najcenniejszym obiektem w świątyni jest jednak gotycki tryptyk z 1370 r. o rozbudowanym programie ikonograficznym (przeniesiony w 1818 r. z kościoła minorytów w Opolu). Część środkową tryptyku zajmuje rzeźbiona scena Koronacji Matki Bożej w otoczeniu 12-tu apostołów. Na skrzydłach malowane postaci świętych niewiast. Poniżej znajduje się późniejszy obraz Ostatniej Wieczerzy (1601 r.) malowany na desce z kartuszami herbowymi rodziny von Seidlitz i von Sterz.

Na uwagę zasługuje również neobarokowy wystrój kościoła pw. św. Trójcy w Bogacicy, z dobrej klasy polichromią z ok. 1910 r. oraz witrażami z lat 40. XX w. Dominantę stanowi natomiast barokowy ołtarz z przełomu XVII i XVIII w. (przeniesiony po 1810 r. od franciszkanów z Namysłowa) z bogatą dekoracją snycerską i rzeźbą figuralną (święci i męczennicy).

Ponadto można znaleźć kilka pojedynczych przykładów dzieł wybijających się spośród sporej ilości sprzętów kościelnych o średniej klasie artystycznej:

- zespół rzeźb gotyckich z 2 poł. XV w. i późnogotyckich z kościoła św. Jadwigi w Kraskowie;
- wyposażenie kościoła par. pw. św. Stanisława Bp. w Kujakowicach Górnych, przede wszystkim chrzcielnica z ok. 1700 r. w kształcie czary dźwiganej przez anioła, rzeźby gotyckie oraz zachowane z wcześniejszego, gotyckiego kościoła (XVII - XVIII w.)
- chrzcielnica z ok. 1700 r. w kształcie rogu obfitości podtrzymywanego przez anioła w kościele filialnym w Biadaczu;
- epitafia chłopskie z lat 1786 - 1882 z kaplicy cmentarnej w Ligocie Górnej poświęcone przedwcześnie zmarłym dzieciom. Drewniane, formą nawiązujące do plastycznych rąk trzymającymi lichtarze, ob. zawieszane są w drewnianym kościele z Gręboszowa w Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu-Bierkowicach;
- rzeźba św. Jadwigi z 1. poł. XV w. w ewangelickim kościele w Maciejowie, a także ciekawy cały wystrój (barokowo-ludowy) drewnianej świątyni, w którym ołtarz, chrzcielnica i ambona harmonijnie uzupełniają, nastrojowe wnętrze.

W Kluczborku od 1959 r. prężnie funkcjonuje Muzeum im. Jana Dzierżona gromadzące głównie zabytki z terenu Ziemi Kluczborskiej oraz północnej części woj. opolskiego. Na zbiory muzealne składają się pamiątki po wybitnym naukowcu oraz pamiątki związane z historią miasta i pszczelarstwem, a także zabytki archeologiczne i etnograficzne.

Dział Historii gromadzi archiwa i dokumenty związane z regionem oraz różnorodne zabytki - starodruki, numizmaty, militaria, wyroby rzemiosła. Wydzieloną kolekcję stanowią zbiory dzierzonowskie - rękopisy Jana Dzierżona (w j. polskim i niemieckim), listy, dyplomy, medale, nagrody, odznaczenia honorowe, publikacje pszczelarskie i teologiczne, fotografie, meble.

Dział Archeologii obejmuje zabytki pozyskane przede wszystkim z własnych badań archeologicznych prowadzonych na terenie gminy Kluczbork, Byczyna i Wołczyn - datowane od środkowej epoki kamienia (ok. 8 000 lat p.n.e.) do czasów nowożytnych (XVII/XVIII w.).

Natomiast Dział Etnografii gromadzi zabytki kultury ludowej Ziemi Kluczborskiej i obszarów przyległych - m.in. stroje kobiece, elementy wyposażenia mieszkań, narzędzia używane w gospodarstwie domowym związane z przygotowaniem pożywienia, utrzymaniem czystości, obróbką surowców. Znaczną część zbiorów stanowią zabytki pszczelarstwa pozyskiwane z terenu całego kraju, a szczególnie ze Śląska. Do najciekawszych obiektów należy tzw. barć odrzańska - fragment drzewa bartnego wydobytego z dna Odry (X w.) oraz kolekcja uli figuralnych (przedstawiających głównie postacie świętych), pniowych (stojaki i leżaki), słomianych, a także ule pochodzące z pasieki ks. Dzierżona w Łowkowicach (bliźniak) i Karłowicach (czworak)¹¹.

Na terenie gminy funkcjonują jeszcze dwie placówki o charakterze muzealnym, obie zresztą w Maciejowie: Izba Pamięci im. ks. dr Jana Dzierżona wraz ze skansen pszczelarskim, oraz prywatne muzeum w maciejowskim pałacu. Ta pierwsza znajduje się w dworcu na terenie Pasieki Zarodowej w Maciejowie. W Izbie można zobaczyć różne pamiątki związane z postacią i życiem ks. Dzierżona. Obok dworku znajduje się skansen pszczelarski z różnego rodzaju i typami uli: starymi pniowymi (kłody) figuralnymi oraz współczesnymi.

Natomiast w klasycystycznym pałacu w Maciejowie w 2006 r. nowi właściciele po przeprowadzeniu kompleksowego remontu założyli prywatne muzeum wewnątrz, w którym zgromadzili zabytkowe meble, obrazy, rzeźby, zegary, naczynia, wyroby rzemiosła artystycznego. W pałacu jednymi z nielicznie zachowanych obiektów z dawnego wystroju jest zespół ośmiu malowideł ściennych o tematyce pejzażowej z okresu romantyzmu (XVIII/XIX w.). Wysoka klasa artystyczna oraz unikatowa wartość historyczna sprawiła, że malowidła (tempera na tynku) zostały wpisane do rejestru zabytków¹².

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

¹¹ M. Sołtys, Muzeum im. Jana Dzierżona, [w:] Przewodnik po muzeach województwa opolskiego, red. U. Zajączkowska, Opole 2005, s. 20-21; <http://www.muzeum.kluczbork.pl/index.php>

¹² Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kluczbork 2012-2015

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Kluczbork została opracowana w 2006 r. Przy opracowaniu GPOnZ dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków, w wyniku której do ewidencji dodano 11 obiektów, natomiast usunięto 31 obiektów, które zostały wyburzone lub w wyniku przebudowy utraciły walory architektoniczne i stylowe. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy przedstawia Tabela nr 4.

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Kluczbork

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES
1	Bażany	krzyż	skrzyżowanie Wiejskiej i Łąkowej przy nr 1, dz. nr 230/14
2	Bażany	szkoła, ob. budynek mieszkalny	ul. Kościelna 2
3	Bażany	dom	ul. Leśna 3
4	Bażany	dom	ul. Leśna 20
5	Bażany	dom i stodoła	ul. Łąkowa 10
6	Bażany	zagroda	ul. Wiejska 3
7	Bażany	dom	ul. Wiejska 14
8	Bażany	dom	ul. Wiejska 16
9	Bażany	stodoła	ul. Wiejska 22
10	Bażany	szkoła	ul. Wiejska 29
11	Bażany	dom	ul. Wiejska 41
12	Bażany	dom ze stajnią	ul. Wiejska 63
13	Bąków	obory w zespole folwarcznym	ul. Braci Bassy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

14	Bąków	stodoły w zespole folwarcznym	ul. Braci Bassy
15	Bąków	spichlerz w zespole folwarcznym	ul. Braci Bassy
16	Bąków	kuźnia i wozownia w zespole folwarcznym	ul. Braci Bassy
17	Bąków	dom i budynek gospodarczy	ul. Braci Bassy 2-4
18	Bąków	pałac	ul. Braci Bassy 18-20-22
19	Bąków	park krajobrazowy	ul. Braci Bassy 18-20-22
20	Bąków	gorzelnia	ul. Braci Bassy 23
21	Bąków	susznarnia lnu, ob. budynek mieszkalny	ul. Braci Bassy 24
22	Bąków	dom robotników folwarcznych, ob. budynek mieszkalny	ul. Braci Bassy 28-30
23	Bąków	rządcówka	ul. Braci Bassy 32
24	Bąków	dom dla służby sezonowej, ob. budynek mieszkalny	ul. Braci Bassy 34
25	Bąków	dom parafialny	ul. Braci Bassy 40
26	Bąków	dom	ul. Braci Bassy 47-49
27	Bąków	kościół pw. Wniebowzięcia NMP	ul. Braci Bassy, dz. nr 200
28	Bąków	mogiła braci Augusta i Emila Bassy	ul. Braci Bassy, dz. nr 200, na cmentarzu parafialnym
29	Bąków	budynek stacji PKP	ul. Dworcowa 1
30	Bąków	dom przy stacji PKP	ul. Dworcowa 2-3
31	Bąków	dom i budynek gospodarczy	ul. Kościuszki 31
32	Bąków	dom	ul. Leśna 3
33	Bąków	dom	ul. Leśna 5
34	Bąków	dom i budynek gospodarczy	ul. Leśna 16
35	Bąków	dom	ul. Szkolna 5
36	Bąków	willa	ul. Szkolna 2
37	Bąków	dom	ul. Wolności 1
38	Bąków	dom wielorodzinny	ul. Wolności 4
39	Bąków	dom wielorodzinny i budynek gospodarczy	ul. Wolności 6-8-10-12
40	Bąków	dom	ul. Wolności 19
41	Bąków	dom	ul. Wolności 20
42	Bąków	dom	ul. Wolności 21
43	Bąków	dom	ul. Wolności 32-34
44	Bąków	dom	ul. Wolności 33
45	Bąków	dom wielorodzinny z budynkami gospodarczymi	ul. Wolności 54-56
46	Bąków	dom	ul. Wolności 70-72
47	Bąków	owczarnia, ob. budynek gospodarczy	ul. Wolności 72
48	Bąków	szkoła ewangelicka, ob. budynek mieszkalny	ul. Wolności 74
49	Biadacz	dom	ul. Kluczborska 4
50	Biadacz	dom	ul. Kluczborska 17
51	Biadacz	dom	ul. Kluczborska 19
52	Biadacz	kościół filialny	ul. Kozłowska 1
53	Biadacz	dom	ul. Kozłowska 3
54	Biadacz	budynki w zagrodzie	ul. Kozłowska 3
55	Biadacz	dom z oborą	ul. Kozłowska 7
56	Biadacz	dom i budynek inwentarski	ul. Kozłowska 42
57	Biadacz	dom	ul. Kozłowska 53

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

58	Biadacz	budynek inwentarski	ul. Kozłowska 53
59	Biadacz	dom	ul. Kujakowicka 1
60	Biadacz	dom	ul. Kujakowicka 10
61	Biadacz	dom	ul. Kujakowicka 27
62	Biadacz	stodoła	ul. Kujakowicka 33
63	Bogacica	spichlerz w d. zespole folwarcznym	Plac Targowy 3
64	Bogacica	czworak w d. zespole folwarcznym	Plac Targowy 4
65	Bogacica	stajnia w d. zespole folwarcznym	Plac Targowy 4a
66	Bogacica	dwór w d. zespole folwarcznym	Plac Targowy 5
67	Bogacica	dom	ul. 1 Maja 4
68	Bogacica	dom wielorodzinny	ul. Jana Pawła II 1
69	Bogacica	dom	ul. Jana Pawła II 5
70	Bogacica	dom	ul. Kluczborska 4
71	Bogacica	dom	ul. Kluczborska 15
72	Bogacica	dom wielorodzinny	ul. Krzywa 15
73	Bogacica	zabudowania gospodarcze	ul. Krzywa 18
74	Bogacica	dom	ul. Krzywa 24
75	Bogacica	dom nauczyciela (?)	ul. Szkolna 2
76	Bogacica	dom	ul. Szkolna 7
77	Bogacica	dom	ul. Wiejska 8
78	Bogacica	gorzelnia	ul. Wiejska 9-9a
79	Bogacica	zagroda	ul. Wiejska 16
80	Bogacica	zagroda	ul. Wiejska 18
81	Bogacica	dom z oborą	ul. Wiejska 23
82	Bogacica	dom z oborą	ul. Wiejska 24
83	Bogacica	kuźnia	ul. Wiejska 26
84	Bogacica	dom	ul. Wiejska 37
85	Bogacica	kapliczka	ul. Wiejska przy nr 16
86	Bogacica	kapliczka	ul. Wiejska przy nr 19
87	Bogacica	dom wielorodzinny	ul. Wolności 2
88	Bogacica	szkoła	ul. Wolności 4
89	Bogacica	plebania	ul. Wolności 7
90	Bogacica	kościół parafialny pw. św. Trójcy	ul. Wolności, dz. nr 9
91	Bogacica	mogiła powstańców śląskich na cmentarzu przykościelnym	ul. Wolności, dz. nr 9
92	Bogacica	dom	ul. Zamkowa 12
93	Bogacica	dom	ul. Zamkowa 14
94	Bogacica	budynek inwentarski	ul. Zamkowa 14
95	Bogacica	dom	ul. Zamkowa 25
96	Bogacica	dom	ul. Zamkowa 44
97	Bogacka Szklarnia	szkoła	7
98	Bogacka Szklarnia	dom i stodoła	19
99	Bogacka Szklarnia	dom z ogrodzeniem	21
100	Bogacka Szklarnia	dom	37
101	Bogacka Szklarnia	kapliczka	przy nr 24, dz. nr 44
102	Bogdańczowice	pałac	1
103	Bogdańczowice	park	1, dz. nr 40/2

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

104	Bogdańczowice	dom i budynek inwentarski	11
105	Bogdańczowice	dom i budynek inwentarski	18
106	Bogdańczowice	dom	30
107	Bogdańczowice	szkoła, ob. świetlica wiejska	33
108	Bogdańczowice	budynek gospodarczy przy d. szkole	33a
109	Borkowice	dom z ogrodzeniem	ul. Bogacka 2
110	Borkowice	stodoła	ul. Bogacka 2
111	Borkowice	dom	ul. Bogacka 17
112	Borkowice	dom z oborą	ul. Bogacka 18
113	Borkowice	dom i stodoła w zagrodzie	ul. Leśna 1
114	Borkowice	dom	ul. Leśna 4
115	Borkowice	dom	ul. Lipowa 27
116	Borkowice	dom	ul. Lipowa 29
117	Borkowice	krzyż	ul. Lipowa (przy domu nr 30)
118	Borkowice	stodoła	ul. Lipowa 31
119	Borkowice	dom	ul. Wiejska 2
120	Borkowice	dworzec kolejowy	ul. Wiejska 5a
121	Borkowice	wędzarnia	ul. Wiejska 7
122	Borkowice	dom w zagrodzie	ul. Wiejska 12
123	Borkowice	dom	ul. Wiejska 20
124	Borkowice	dom	ul. Wiejska 24
125	Borkowice	dom	ul. Wiejska 27
126	Borkowice	szkoła	ul. Wiejska 48
127	Borkowice	szkoła i budynek gospodarczy, ob. budynek mieszkalny i budynek gospodarczy	ul. Wiejska 49
128	Borkowice	kapliczka	ul. Wiejska przy nr 14, dz. nr 47
129	Borkowice	kapliczka	ul. Wiejska przy nr 21, dz. nr 573/42
130	Czapple Stare	kuźnia	dz. nr 167/2
131	Czapple Stare	dom z budynkiem inwentarskim	4-7
132	Czapple Stare	stodoły	4
133	Czapple Stare	dom w zagrodzie	17
134	Czapple Stare	stodoła	27-28
135	Czapple Wolne	stodoła	1
136	Czapple Wolne	dom i stodoła	2
137	Czapple Wolne	dom w zagrodzie	3
138	Czapple Wolne	budynek inwentarski	4
139	Czapple Wolne	dom i ogrodzenie	6
140	Czapple Wolne	budynek inwentarski	6
141	Czapple Wolne	dom i budynek inwentarski	7
142	Czapple Wolne	stodoły	8
143	Gotartów	spichlerz w zespole budynków	21
144	Gotartów	stodoła z bramą wjazdową	21
145	Gotartów	zagroda	24
146	Gotartów	dom z oborą i budynkiem inwentarskim	27

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

147	Gotartów	dom	33
148	Gotartów	cmentarz	dz. nr 141
149	Krasków	dom z oborą	3
150	Krasków	dom i stodoła	4
151	Krasków	dom	5
152	Krasków	dom	8
153	Krasków	dom	16-16b
154	Krasków	remiza	16a
155	Krasków	dom	32
156	Krasków	dom	33
157	Krasków	gospoda (?) z ogrodzeniem, ob. budynek mieszkalny	45
158	Krasków	dom	48
159	Krasków	dom	51
160	Krasków	dom	55
161	Krasków	dom ze sklepikami	57
162	Krasków	szkoła z budynkiem gospodarczym	59
163	Krasków	dom	60
164	Krasków	dom ze stodołą	62
165	Krasków	dom z ogrodzeniem	63
166	Krasków	plebania	64
167	Krasków	dom w zagrodzie	78
168	Krasków	dom	79
169	Krasków	szkoła, ob. budynek biurowy	80
170	Krasków	dom z ogrodzeniem	82
171	Krasków	dom	94
172	Krasków	dom z budynkiem inwentarskim	95
173	Krasków	budynek inwentarski	96
174	Krasków	dom	104
175	Krasków	dom	105
176	Krasków	dom z oborą	117
177	Krasków	dom z ogrodzeniem	118
178	Krasków	budynek inwentarski	118
179	Krasków	dom	122
180	Krasków	spichlerz, ob. budynek mieszkalno - gospodarczy	130
181	Krasków	cmentarz żydowski	dz. nr
182	Krasków	kościół parafialny pw. św. Jadwigi	dz. nr 353/209
183	Krzywizna	stacja PKP	nr 1
184	Krzywizna	dom wielorodzinny z budynkiem gospodarczym	nr 2
185	Krzywizna	szkoła, ob. budynek mieszkalny	ul. Kluczborska 2-2a
186	Krzywizna	dom wielorodzinny	ul. Kluczborska 3
187	Krzywizna	gospoda, ob. budynek mieszkalny i sklep	ul. Kluczborska 6
188	Krzywizna	dom	ul. Kluczborska 11
189	Krzywizna	budynki inwentarskie ze stodołami	ul. Kluczborska 13
190	Krzywizna	ogrodzenie cmentarza	ul. Kluczborska, dz. nr 349
191	Krzywizna	dom	ul. Orkana 5

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

192	Krzywizna	budynek inwentarski	ul. Orkana 7-7a
193	Krzywizna	dom	ul. Orkana 12
194	Krzywizna	dom z oborą	ul. Orkana 14
195	Krzywizna	dom	ul. Orkana 19
196	Krzywizna	dom	ul. Orkana 35
197	Krzywizna	budynek inwentarski	ul. Orkana 37
198	Krzywizna	zagroda	ul. Orkana 41
199	Krzywizna	kościół parafialny pw. MB Częstochowskiej	ul. Orkana, dz. nr 606/2
200	Krzywizna	dom	ul. Rożnowska 1
201	Krzywizna	budynek gospodarczy	ul. Rożnowska, dz. nr 612/1
202	Krzywizna	dom	ul. Witosa 6
203	Krzywizna	kuźnia	ul. Witosa 8
204	Krzywizna	dom	ul. Witosa 7-9
205	Krzywizna	dom	ul. Witosa 15
206	Krzywizna	dom	ul. Witosa 24
207	Krzywizna	dom z oborą	ul. Witosa 25
208	Krzywizna	dom	ul. Witosa 26
209	Krzywizna	dom	ul. Witosa 31
210	Krzywizna	zagroda	ul. Witosa 40
211	Kujakowice Dolne	układ ruralistyczny wsi	
212	Kujakowice Dolne	dom z oborą	ul. 1 Maja 7
213	Kujakowice Dolne	dom	ul. 1 Maja 8
214	Kujakowice Dolne	szkoła	ul. 1 Maja 27
215	Kujakowice Dolne	dom	ul. 1 Maja 29
216	Kujakowice Dolne	krzyż	ul. 1 Maja przy nr 29, dz. nr 37
217	Kujakowice Dolne	krzyż	ul. 1 Maja przy nr 40, dz. nr 34/2
218	Kujakowice Dolne	krzyż	ul. 1 Maja przy nr 48, dz. nr 10/2
219	Kujakowice Dolne	kapliczka	ul. Dzierżona przy nr 1, dz. nr 103/2
220	Kujakowice Dolne	dom w zagrodzie	ul. Kluczborska 1
221	Kujakowice Dolne	dom	ul. Kluczborska 3
222	Kujakowice Dolne	dom z częścią inwentarską, ob. tylko bud. mieszkalny	ul. Kluczborska 5
223	Kujakowice Dolne	krzyż	ul. Kluczborska - Zapłocie, dz. nr 39
224	Kujakowice Dolne	stodoła	ul. Zapłocie 31
225	Kujakowice Dolne	stodoła	ul. Zapłocie 32
226	Kujakowice Dolne	remiza	ul. Zapłocie, dz. nr 88/5
227	Kujakowice Górne	układ ruralistyczny wsi	
228	Kujakowice Górne	dom	ul. Boczna 4-5
229	Kujakowice Górne	dom i budynek inwentarski	ul. Dzierżona 5
230	Kujakowice Górne	dom i stodoła	ul. Dzierżona 15
231	Kujakowice Górne	stodoła	ul. Dzierżona 18
232	Kujakowice Górne	dom	ul. Kamienna 1
233	Kujakowice Górne	budynek inwentarski z ogrodzeniem	ul. Kamienna 1
234	Kujakowice Górne	dom	ul. Kamienna 9

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

235	Kujakowice Górne	dom i budynek inwentarski	ul. XXX-lecia 4-5
236	Kujakowice Górne	dom	ul. XXX-lecia 7
237	Kujakowice Górne	dom	ul. XXX-lecia 12
238	Kujakowice Górne	zagroda	ul. XXX-lecia 16
239	Kujakowice Górne	szkoła	ul. XXX-lecia 37
240	Kujakowice Górne	młyn wodny z silosem zbożowym	ul. XXX-lecia 43
241	Kujakowice Górne	stodoła z gołębnikiem	ul. XXX-lecia 43
242	Kujakowice Górne	magazyn	ul. XXX-lecia 43
243	Kujakowice Górne	obora - stajnia	ul. XXX-lecia 43
244	Kujakowice Górne	ogrodzenie zespołu folwarcznego	ul. XXX-lecia 43
245	Kujakowice Górne	dom	ul. XXX-lecia 45
246	Kujakowice Górne	dom	ul. XXX-lecia 61
247	Kujakowice Górne	kapliczka	ul. XXX-lecia przy nr 8, dz. nr 22
248	Kujakowice Górne	kapliczka	ul. XXX-lecia przy nr 14, dz. nr 48
249	Kujakowice Górne	krzyż	ul. XXX-lecia przy nr 18, dz. nr 48
250	Kujakowice Górne	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	ul. XXX-lecia, dz. nr 2/1
251	Kujakowice Górne	krzyż	ul. XXX-lecia-Kujakowicka-22 Lipca, dz. nr 73/1
252	Kuniów	dom	10
253	Kuniów	obora	15
254	Kuniów	dom	18
255	Kuniów	dom	29-29a
256	Kuniów	dom	39
257	Kuniów	dom	35
258	Kuniów	budynek inwentarski	41
259	Kuniów	dom	59
260	Kuniów	plebania	63
261	Kuniów	stodoła plebańska	63
262	Kuniów	dom	64-64a
263	Kuniów	dom nauczyciela (?), ob. budynek usługowy	66
264	Kuniów	dom	67
265	Kuniów	gospoda	70
266	Kuniów	szkoła	74
267	Kuniów	dom	75
268	Kuniów	dom	76
269	Kuniów	dom	88
270	Kuniów	dom	94
271	Kuniów	kuźnia	121
272	Kuniów	zagroda	144
273	Kuniów	dom	148
274	Kuniów	dom	157
275	Kuniów	dom	175
276	Kuniów	transformator	przy nr 96, dz. nr 652/1
277	Kuniów	kapliczka	przy kościele parafialnym, dz. nr 428/55

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

278	Kuniów	kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	dz. nr 40
279	Ligota Dolna	dom	ul. Kraskowska 3
280	Ligota Dolna	dom	ul. Kraskowska 18
281	Ligota Dolna	dom	ul. Łąkowa 7
282	Ligota Dolna	dom i budynek gospodarczy	ul. Łąkowa 9
283	Ligota Dolna	dom, ob. ruina	ul. Wołczyńska 1
284	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 7
285	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 12
286	Ligota Dolna	dom z oborą	ul. Wołczyńska 18
287	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 24
288	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 25
289	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 30
290	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 61
291	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 64
292	Ligota Dolna	dom i obora	ul. Wołczyńska 68
293	Ligota Dolna	kaplica cmentarna	ul. Wołczyńska 69
294	Ligota Dolna	szkoła	ul. Wołczyńska 73
295	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 80
296	Ligota Dolna	dom	ul. Wołczyńska 82
297	Ligota Górna	obora ze stodołą i ogrodzeniem	ul. Gliwicka 1
298	Ligota Górna	dom	ul. Gliwicka 4
299	Ligota Górna	dom	ul. Gliwicka 16
300	Ligota Górna	dom i budynek inwentarski	ul. Gliwicka 20
301	Ligota Górna	budynek inwentarski	ul. Gliwicka 30
302	Ligota Górna	dom	ul. Gliwicka 36
303	Ligota Górna	dom	ul. Gliwicka 31
304	Ligota Górna	szkoła	ul. Gorzowska 8-8a
305	Ligota Górna	kaplica cmentarna ewangelicka	ul. Gorzowska, dz. nr 258
306	Ligota Zamecka	dom	2
307	Ligota Zamecka	dom	9
308	Ligota Zamecka	dom wielorodzinny	12
309	Ligota Zamecka	dom	14
310	Ligota Zamecka	dom	16
311	Ligota Zamecka	dom i obora	30
312	Ligota Zamecka	dom	33
313	Ligota Zamecka	dom	34
314	Ligota Zamecka	dom	39
315	Ligota Zamecka	ogrodzenie	43
316	Ligota Zamecka	spichlerz	46
317	Ligota Zamecka	dom	47
318	Łowkowice	układ ruralistyczny wsi	
319	Łowkowice	kapliczka	ul. Dzierżona przy nr 1, dz. nr 861/55
320	Łowkowice	dom	ul. Dzierżona 19
321	Łowkowice	dom	ul. Dzierżona 21a
322	Łowkowice	dom	ul. Dzierżona 27

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

323	Łowkowice	dom	ul. Księdza Rigola 20
324	Łowkowice	krzyż	ul. Księdza Rigola przy nr 32, dz. Nr 359/64
325	Łowkowice	szkoła	ul. Księdza Rigola 33
326	Łowkowice	kościół parafialny pw. Nawiedzenia Matki Boskiej	ul. Księdza Rigola 35
327	Łowkowice	szkoła	ul. Księdza Rigola 37
328	Łowkowice	dom z oborą	ul. Księdza Rigola 48
329	Łowkowice	dom	ul. Księdza Rigola 78
330	Łowkowice	dom	ul. Księdza Rigola 80
331	Łowkowice	dom z oborą	ul. Księdza Rigola 82
332	Łowkowice	dom	ul. Księdza Rigola 61
333	Łowkowice	dom z oborą	ul. Księdza Rigola 94
334	Łowkowice	dom	ul. Księdza Rigola 102
335	Łowkowice	dom i stodoła	ul. Księdza Rigola 110
336	Maciejów	dom	1
337	Maciejów	szkoła, ob. budynek mieszkalny	16
338	Maciejów	dom ze stodołą	20
339	Maciejów	dom	31
340	Maciejów	kościół ewangelicki	35
341	Maciejów	szkoła, ob. budynek mieszkalny	36
342	Maciejów	pałac	43
343	Maciejów	park	43
344	Maciejów	stodoła II w zespole pałacowo - folwarcznym	43
345	Maciejów	stajnia koni wyjazdowych w zespole pałacowo - folwarcznym	44
346	Maciejów	dom robotników folwarcznych	45
347	Maciejów	stodoła I w zespole pałacowo - folwarcznym	dz. nr 84/1, 84/2
348	Maciejów	budynek ogólnoinwentarski w zespole pałacowo - folwarcznym	dz. nr 82/1, 82/2, 83/3, 83/4
349	Nowa Bogacica	dom	27
350	Piece	dom z zabudowaniami gospodarczymi	4
351	Smardy Dolne	dom i stodoła	ul. Leśna 2
352	Smardy Dolne	dom z oborą i stodołą	ul. Leśna 3
353	Smardy Dolne	gorzelnia	ul. Polna 1
354	Smardy Dolne	pałac	ul. Polna 9
355	Smardy Dolne	park	ul. Polna 9
356	Smardy Dolne	spichlerz z budynkiem mieszkalnym w zespole pałacowym	ul. Polna 9
357	Smardy Dolne	obora w zespole pałacowym	ul. Polna 9
358	Smardy Dolne	dom	ul. Wielka 5
359	Smardy Dolne	budynek inwentarski	ul. Wielka 15
360	Smardy Dolne	stodoła	ul. Wielka 40
361	Smardy Dolne	dom w zespole stacji PKP	ul. Wielka 44
362	Smardy Dolne	stacja PKP	ul. Wielka 48

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

363	Smardy Górne	dom (tzw. dwojak)	ul. Boczna 1-2
364	Smardy Górne	dom (tzw. czworak)	ul. Boczna 3-5
365	Smardy Górne	dom	ul. Górna 5-7
366	Smardy Górne	dom	ul. Górna 10
367	Smardy Górne	dom	ul. Górna 27
368	Smardy Górne	dom wielorodzinny	ul. Kościelna 2
369	Smardy Górne	budynki inwentarskie	ul. Kościelna 2
370	Smardy Górne	dom	ul. Kościelna 6
371	Smardy Górne	szkoła	ul. Kościelna 10
372	Smardy Górne	zagroda	ul. Kościelna 17
373	Smardy Górne	dom z oborą	ul. Kościelna 19
374	Smardy Górne	dom mieszkalno - gospodarczy	ul. Kościelna 21
375	Smardy Górne	kościół parafialny pw. Podniesienia Krzyża	ul. Kościelna, dz. nr 197
376	Smardy Górne	obora i stajnia w zespole folwarcznym	ul. Mostowa 2
377	Smardy Górne	dwór	ul. Mostowa 3
378	Smardy Górne	młyn gospodarczy	ul. Mostowa 6
379	Smardy Górne	szkoła	ul. Wielka 2
380	Smardy Górne	szkoła, ob. budynek mieszkalny	ul. Wielka 3
381	Smardy Górne	dom (tzw. czworak)	ul. Wielka 24-26
382	Smardy Górne	dom (tzw. dwojak)	ul. Wielka 28-30
383	Smardy Górne	dom (tzw. czworak)	ul. Wielka 32-34
384	Wrzosy	dwór z zespole dworsko-folwarcznym	2-4
385	Wrzosy	rządcówka w zespole dworsko-folwarcznym	8
386	Wrzosy	obora w zespole dworsko-folwarcznym	dz. nr 610/1
387	Wrzosy	dom w zespole dworsko - folwarcznym, ob. Ruina	dz. nr 611/1
388	Wrzosy	spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym	dz. nr 610/2
389	Wrzosy	chlewnia w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek gospodarczy	dz. nr 610/4
390	Zameczek	leśniczówka z zabudowaniami	ul. Powstańców Śląskich 1
391	Zameczek	obora	ul. Powstańców Śląskich 4
392	Żabiniec	warsztat, ob. budynek nieużytkowany	4
393	Żabiniec	dom	18
394	Żabiniec	dom	20
395	Żabiniec	dom i stodoła	44
396	Żabiniec	dom	45
MIASTO KLUCZBORK			
397	Kluczbork	układ urbanistyczny - stare miasto	
398	Kluczbork	parowozownia z warsztatami	Aleja Kolejowa, dz. nr 30/5
399	Kluczbork	budynek administracyjny	Aleja Kolejowa, dz. Nr 30/2
400	Kluczbork	park miejski	Aleja Parkowa, Sportowa, dz. nr 4/3, 6, 7, 107, 109, 112, 113
401	Kluczbork	kościół ewangelicki pw. Chrystusa Zbawiciela	Plac Gdacjusza, dz. nr 148

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

402	Kluczbork	dawna plebania ewangelicka	Plac Gdacjusza 2-3-4
403	Kluczbork	dom	Plac Niepodległości 1
404	Kluczbork	dom	Plac Niepodległości 1a
405	Kluczbork	dom (kamienica)	Plac Niepodległości 2
406	Kluczbork	dom	Plac Niepodległości 3
407	Kluczbork	dom	Plac Niepodległości 4
408	Kluczbork	kamienica	Plac Niepodległości 6
409	Kluczbork	dom	Plac Niepodległości 7
410	Kluczbork	kamienica	Plac Niepodległości 8
411	Kluczbork	dom	Plac Niepodległości 9
412	Kluczbork	dom	ul. Armii Krajowej 3
413	Kluczbork	dom	ul. Armii Krajowej 4
414	Kluczbork	dom	ul. Armii Krajowej 5
415	Kluczbork	dom	ul. Armii Krajowej 7
416	Kluczbork	dom	ul. Batorego 4
417	Kluczbork	dom wielorodzinny	ul. Batorego 5-7
418	Kluczbork	dom	ul. Bema 9
419	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 1
420	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 2
421	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 3-5
422	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 4
423	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 6
424	Kluczbork	szkoła	ul. Byczyńska 7
425	Kluczbork	budynek warsztatów szkolnych	ul. Byczyńska 7
426	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 8
427	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 10-12
428	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 11
429	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 13
430	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 14
431	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 15
432	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 16
433	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 17
434	Kluczbork	budynek gospodarczy	ul. Byczyńska 15-17
435	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 21
436	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 22
437	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 23-25
438	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 24
439	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 26
440	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 27
441	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 28
442	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 30
443	Kluczbork	budynek gospodarczy	ul. Byczyńska za nr 30
444	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 32

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

445	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 33-35
446	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 34
447	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 36
448	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 37-39
449	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 38
450	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 40
451	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 41
452	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 42
453	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 43-45
454	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 48
455	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 47-49
456	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 51-53
457	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 52
458	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 57
459	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 59-61
460	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 63
461	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 65-67
462	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 69-71
463	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 70
464	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 72-74
465	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 73-75
466	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 76-78
467	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 77
468	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 79-81
469	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 80-82
470	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 83
471	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 84
472	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 86
473	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 88-90
474	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 92
475	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 94-96
476	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 98-100
477	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 102-104
478	Kluczbork	dom	ul. Byczyńska 108-110
479	Kluczbork	willa	ul. Chopina 1
480	Kluczbork	dom	ul. Chopina 2
481	Kluczbork	dom	ul. Chopina 5
482	Kluczbork	dom	ul. Chopina 8
483	Kluczbork	dom	ul. Chopina 9
484	Kluczbork	dom	ul. Chopina 16
485	Kluczbork	dom	ul. Chopina 18
486	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 3
487	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 5

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

488	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 7
489	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 10
490	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 11
491	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 12
492	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 13
493	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 14
494	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 15
495	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 17
496	Kluczbork	dom	ul. Chrobrego 19
497	Kluczbork	dom, ob. Młodzieżowy Dom Kultury	ul. Damrota 4
498	Kluczbork	dom	ul. Damrota 6
499	Kluczbork	dom	ul. Damrota 12
500	Kluczbork	dom	ul. Damrota 13
501	Kluczbork	dom	ul. Damrota 14
502	Kluczbork	dom	ul. Damrota 15
503	Kluczbork	dom	ul. Damrota 16
504	Kluczbork	dom	ul. Damrota 18
505	Kluczbork	dom	ul. Damrota 19
506	Kluczbork	kamienica	ul. Damrota 20
507	Kluczbork	dom	ul. Damrota 21
508	Kluczbork	dom	ul. Damrota 24
509	Kluczbork	dom	ul. Damrota 26
510	Kluczbork	dom	ul. Damrota 28
511	Kluczbork	dom	ul. Damrota 30
512	Kluczbork	dom	ul. Damrota 33
513	Kluczbork	dom	ul. Damrota 34
514	Kluczbork	dom	ul. Damrota 35
515	Kluczbork	fragmenty murów obronnych	ul. Damrota, Pułaskiego, Krakowska, Jagiellońska
516	Kluczbork	dom	ul. Dąbrowskiego 1
517	Kluczbork	dom	ul. Dąbrowskiego 3
518	Kluczbork	dom	ul. Dąbrowskiego 5
519	Kluczbork	dom	ul. Dąbrowskiego 9
520	Kluczbork	dom	ul. Dąbrowskiego 12
521	Kluczbork	dom	ul. Drzymały 1
522	Kluczbork	dom	ul. Drzymały 6
523	Kluczbork	dom	ul. Drzymały 6a
524	Kluczbork	dom	ul. Drzymały 8
525	Kluczbork	dom	ul. Drzymały 8a
526	Kluczbork	dom	ul. Drzymały 24
527	Kluczbork	dom	ul. Drzymały 26
528	Kluczbork	wieża ciśnień w zespole dworca	ul. Dworcowa, dz. nr 2/4
529	Kluczbork	dworzec kolejowy	ul. Dworcowa, dz. nr 30/6
530	Kluczbork	budynek w zespole dworca	ul. Dworcowa. dz. nr 30/6

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

531	Kluczbork	dom i budynek gospodarczy	ul. Dzierżona 1
532	Kluczbork	dom	ul. Dzierżona 2
533	Kluczbork	dom	ul. Dzierżona 3
534	Kluczbork	dom	ul. Dzierżona 5
535	Kluczbork	dom	ul. Dzierżona 7
536	Kluczbork	dom	ul. Dzierżona 8
537	Kluczbork	willa z parkiem	ul. Dzierżona 11
538	Kluczbork	dom	ul. Dzierżona 12
539	Kluczbork	dom	ul. Dzierżona 13
540	Kluczbork	dom	ul. Fabryczna 10
541	Kluczbork	dom	ul. Fabryczna 12
542	Kluczbork	dom i budynek inwentarski	ul. Fabryczna 18
543	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 1
544	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Grunwaldzka 3
545	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 4
546	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 5
547	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 6
548	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 7
549	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 8
550	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 9
551	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 12
552	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 16
553	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 18
554	Kluczbork	dom	ul. Grunwaldzka 20
555	Kluczbork	dom	ul. Jagiellońska 1
556	Kluczbork	budynek administracyjny, ob. budynek mieszkalny	ul. Jagiellońska 2b
557	Kluczbork	budynek administracyjny	ul. Jagiellońska 3
558	Kluczbork	dom	ul. Jagiellońska 4
559	Kluczbork	dom	ul. Jagiellońska 5
560	Kluczbork	budynek gospodarczy (stajnia i wozownia) w d. zespole gospodarczym szpitala	ul. Jagiellońska 6
561	Kluczbork	budynek administracyjny (kuchnia szpitalna i pomieszczenia administracyjne)	ul. Jagiellońska 6
562	Kluczbork	komin w d. zespole gospodarczym szpitala	ul. Jagiellońska przy nr 6, dz. nr 54/5
563	Kluczbork	budynek administracyjny	ul. Jagiellońska 8
564	Kluczbork	dom	ul. Jagiellońska 9
565	Kluczbork	dom	ul. Jagiellońska 10
566	Kluczbork	dom	ul. Jana III Sobieskiego 4-4a-4b-6-6a-6b
567	Kluczbork	dom	ul. Jana Pawła II 1
568	Kluczbork	budynek Starostwa Powiatowego i Urzędu Miejskiego	ul. Katowicka 1
569	Kluczbork	Sąd Rejonowy	ul. Katowicka 2

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

570	Kluczbork	kaplica katechetyczna pw. św. Piotra i św. Pawła	ul. Katowicka 3
571	Kluczbork	wieżenie	ul. Katowicka 4
572	Kluczbork	ogrodzenie więzienia	ul. Katowicka 4
573	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 8
574	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 7a
575	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 10
576	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 9
577	Kluczbork	budynek gospodarczy	ul. Katowicka 9
578	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 12
579	Kluczbork	koszary, ob. Policja	ul. Katowicka 16
580	Kluczbork	budynki gospodarcze przy dawnych koszarach	ul. Katowicka 16
581	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 17
582	Kluczbork	budynek gospodarczy	ul. Katowicka 18
583	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 24
584	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 27
585	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 28
586	Kluczbork	dom w zagrodzie	ul. Katowicka 32
587	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 33
588	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 36
589	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 38
590	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 42
591	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 44
592	Kluczbork	dom	ul. Katowicka 46
593	Kluczbork	dom	ul. Kilińskiego 12
594	Kluczbork	dom	ul. Kilińskiego 15
595	Kluczbork	dom	ul. Kilińskiego 16
596	Kluczbork	dom	ul. Kilińskiego 28
597	Kluczbork	dom	ul. Kilińskiego 34
598	Kluczbork	dom	ul. Kilińskiego 39
599	Kluczbork	nastawnia kolejowa	ul. Kilińskiego, dz. nr 30/6
600	Kluczbork	dom	ul. Klasztorna 1
601	Kluczbork	klasztor Sióstr Św. Józefa	ul. Klasztorna 3
602	Kluczbork	stodoła	ul. Klasztorna 7
603	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 2
604	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 3
605	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 4
606	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 5
607	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 6
608	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 7
609	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 8
610	Kluczbork	dom	ul. Kochanowskiego 9
611	Kluczbork	dom	ul. Konopnickiej 9

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

612	Kluczbork	dom	ul. Konopnickiej 14
613	Kluczbork	dom	ul. Konopnickiej 16
614	Kluczbork	dom	ul. Konopnickiej 18
615	Kluczbork	dom	ul. Konopnickiej 20
616	Kluczbork	dom	ul. Konopnickiej 22
617	Kluczbork	dom	ul. Kopernika 3
618	Kluczbork	spichlerz, ob. budynek mieszkalny	ul. Kościelna 9
619	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 1
620	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 20
621	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 21
622	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 22
623	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 24
624	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 27
625	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 28
626	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 29
627	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 30
628	Kluczbork	dom	ul. Kościuszki 31
629	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 2
630	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 6
631	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 6a
632	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 7
633	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 8
634	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 9
635	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 10
636	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 11
637	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 12
638	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 13
639	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 14
640	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 15
641	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 17
642	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 19
643	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 21
644	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Krakowska 23
645	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 25
646	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Krakowska 27
647	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 29
648	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 31
649	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 33
650	Kluczbork	dom	ul. Krakowska 35
651	Kluczbork	dom	ul. Krótka 1
652	Kluczbork	spichlerz	ul. Krzywa 1
653	Kluczbork	dom	ul. Krzywa 3
654	Kluczbork	dom	ul. Kujakowicka 9

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

655	Kluczbork	dom	ul. Leśna 5
656	Kluczbork	dom	ul. Ligonía 3
657	Kluczbork	szkoła	ul. Ligonía 12
658	Kluczbork	dom	ul. Ligonía 14
659	Kluczbork	dom	ul. Lompy 5
660	Kluczbork	dom	ul. Lompy 9
661	Kluczbork	dom	ul. Lompy 10
662	Kluczbork	budynek administracyjny kolei, ob. nieużytkowany	ul. Miarki 3
663	Kluczbork	dom	ul. Miarki 7
664	Kluczbork	dom	ul. Miarki 9
665	Kluczbork	dom	ul. Miarki 10
666	Kluczbork	dom	ul. Miarki 12
667	Kluczbork	dom	ul. Miarki 14
668	Kluczbork	dom	ul. Miarki 16
669	Kluczbork	budynek gospodarczy	ul. Miarki 16
670	Kluczbork	nastawnia kolejowa	ul. Miarki, dz. nr 29/2
671	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 2
672	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 4
673	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 5
674	Kluczbork	pocztą	ul. Mickiewicza 6
675	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 7
676	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 8
677	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 9-Sybiraków 1
678	Kluczbork	szkoła miejska im. Gustawa Freytaga, ob. zespół szkół ogólnokształcących	ul. Mickiewicza 10
679	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 10
680	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 11
681	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 12
682	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 15
683	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 16
684	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 17
685	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 21
686	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 23
687	Kluczbork	dom	ul. Mickiewicza 25
688	Kluczbork	dom i budynek gospodarczy	ul. Młyńska 1
689	Kluczbork	dom	ul. Młyńska 2
690	Kluczbork	obora	ul. Młyńska 2a
691	Kluczbork	dom	ul. Młyńska 3
692	Kluczbork	dom z budynkiem gospodarczym i ogrodzeniem	ul. Młyńska 4
693	Kluczbork	przepompownia ścieków	ul. Młyńska 6
694	Kluczbork	dom przy przepompowni ścieków	ul. Młyńska 6
695	Kluczbork	młyn	ul. Młyńska 8

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

696	Kluczbork	budynek administracyjny w zespole młyna	ul. Młyńska 8
697	Kluczbork	magazyn I w zespole młyna	ul. Młyńska 8
698	Kluczbork	magazyn II w zespole młyna	ul. Młyńska 8
699	Kluczbork	silos w zespole młyna	ul. Młyńska 8
700	Kluczbork	wieża strażacka	ul. Moniuszki 3
701	Kluczbork	wozownie (garaże) straży pożarnej, ob. budynek biurowy	ul. Moniuszki 3-5
702	Kluczbork	budynek administracyjny	ul. Moniuszki 2
703	Kluczbork	budynek administracyjny	ul. Moniuszki 4
704	Kluczbork	dom	ul. Opolska 5-7
705	Kluczbork	dom	ul. Opolska 9
706	Kluczbork	dom	ul. Opolska 11
707	Kluczbork	dom	ul. Opolska 14
708	Kluczbork	dom	ul. Opolska 22
709	Kluczbork	cmentarz komunalny	ul. Opolska, dz. nr 10/1, 10/2, 11, 12
710	Kluczbork	bramka w ogrodzeniu cmentarza komunalnego	ul. Opolska, dz. nr 10/1
711	Kluczbork	kaplica cmentarna	ul. Opolska, dz. nr 10/1
712	Kluczbork	kaplica grobowa	ul. Opolska, dz. nr 10/1
713	Kluczbork	grobowiec I	ul. Opolska, dz. nr 12
714	Kluczbork	grobowiec II	ul. Opolska, dz. nr 12
715	Kluczbork	mogiła powstańca śląskiego Henryka Dubieła na cmentarzu	ul. Opolska, dz. nr 10/1
716	Kluczbork	zbiorowa mogiła żołnierzy z września 1939 r. na cmentarzu	ul. Opolska, dz. nr 10/1
717	Kluczbork	cmentarz wojenny Armii Radzieckiej	ul. Opolska, dz. nr 15, 16/1, 16/3
718	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 14
719	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 16
720	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 18-20
721	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 22
722	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 24
723	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 26-28
724	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 30
725	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 32-34
726	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 36
727	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 38-40
728	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 42-44
729	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 46
730	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 48-50
731	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 52-54
732	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 56
733	Kluczbork	dom	ul. Ossowskiego 58
734	Kluczbork	dom	ul. Piastowska 1

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

735	Kluczbork	dom	ul. Piastowska 4
736	Kluczbork	dom	ul. Piastowska 5
737	Kluczbork	dom	ul. Piastowska 6
738	Kluczbork	dom	ul. Piastowska 6a
739	Kluczbork	dom	ul. Piastowska 8
740	Kluczbork	dom	ul. Piastowska 9
741	Kluczbork	kamienica	ul. Piastowska 11
742	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 2
743	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 3
744	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Piłsudskiego 4
745	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 5
746	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 6
747	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 7
748	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 7a
749	Kluczbork	kamienica	ul. Piłsudskiego 8
750	Kluczbork	kamienica	ul. Piłsudskiego 9
751	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 10
752	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 12
753	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 13
754	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 16
755	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 17
756	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 18
757	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 19
758	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Piłsudskiego 20
759	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 21
760	Kluczbork	dom	ul. Piłsudskiego 22
761	Kluczbork	dom	ul. Podwale 1
762	Kluczbork	budynek szpitala z łącznikiem, ob. budynek administracyjny	ul. Podwale 2
763	Kluczbork	budynek administracyjny, ob. budynek usługowy	ul. Podwale 6
764	Kluczbork	dom	ul. Podwale 8
765	Kluczbork	dom	ul. Podwale 16
766	Kluczbork	browar	ul. Podwale 18
767	Kluczbork	dom	ul. Polna 2
768	Kluczbork	dom	ul. Poniatowskiego 2
769	Kluczbork	dom	ul. Poniatowskiego 6
770	Kluczbork	dom z ogrodzeniem	ul. Poniatowskiego 8
771	Kluczbork	dom	ul. Poniatowskiego 10
772	Kluczbork	dom	ul. Poniatowskiego 12
773	Kluczbork	dom, tzw. Willa Kruga	ul. Pułaskiego 1
774	Kluczbork	oficyna (1)	ul. Pułaskiego 1
775	Kluczbork	oficyna (2)	ul. Pułaskiego 1
776	Kluczbork	dom	ul. Pułaskiego 2

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

777	Kluczbork	kino	ul. Pułaskiego 3
778	Kluczbork	dom	ul. Pułaskiego 7
779	Kluczbork	dom	ul. Pułaskiego 8
780	Kluczbork	dom	ul. Pułaskiego 9
781	Kluczbork	dom (kamienica czynszowa)	ul. Pułaskiego 11
782	Kluczbork	dom	ul. Pułaskiego 13
783	Kluczbork	dom	ul. Pułaskiego 17
784	Kluczbork	dom	ul. Pułaskiego 19
785	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Pułaskiego 21
786	Kluczbork	kamienica	ul. Pułaskiego 23
787	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Pułaskiego 25
788	Kluczbork	aleja kasztanowców wzdłuż dawnej fosy	ul. Pułaskiego, dz. nr 159, 243
789	Kluczbork	pozostałość fosy	ul. Pułaskiego, dz. nr 157/2, 159, 243
790	Kluczbork	nastawnia kolejowa	ul. Robotnicza, dz. nr 2/4
791	Kluczbork	dom z zespołu „12 Apostołów”	Rynek 1
792	Kluczbork	dom z zespołu „12 Apostołów”	Rynek 1
793	Kluczbork	ratusz	Rynek 1
794	Kluczbork	dom (kamienica)	Rynek 7
795	Kluczbork	dom	Rynek 11
796	Kluczbork	dom	Rynek 12
797	Kluczbork	dom	Rynek 13
798	Kluczbork	dom	Rynek 14
799	Kluczbork	dom	Rynek 15
800	Kluczbork	dom	Rynek 17
801	Kluczbork	dom	Rynek 18
802	Kluczbork	dom	Rynek 19
803	Kluczbork	dom	Rynek 20
804	Kluczbork	dom	Rynek 21
805	Kluczbork	dom	Rynek 23
806	Kluczbork	dom	Rynek 24
807	Kluczbork	dom (kamienica czynszowa)	ul. Sienkiewicza 2
808	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 3-5
809	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 4
810	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 7
811	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 9
812	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 13-15-17
813	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 18
814	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 19
815	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 21
816	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 23
817	Kluczbork	dom	ul. Sienkiewicza 25
818	Kluczbork	zabudowania w zespole stacji kolejowej	ul. Sikorskiego, dz. nr 169/3
819	Kluczbork	wieża ciśnień w zespole dworca	ul. Sikorskiego, dz. nr 169/5

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

820	Kluczbork	budynek lokomotywni wachlarzowej wraz z obrotnicą w zespole stacji kolejowej	ul. Sikorskiego, dz. nr 169/5
821	Kluczbork	dom	ul. Skłodowskiej-Curie 1
822	Kluczbork	dom	ul. Skłodowskiej-Curie 2
823	Kluczbork	dom	ul. Skłodowskiej-Curie 3
824	Kluczbork	dom	ul. Skłodowskiej-Curie 4
825	Kluczbork	dom	ul. Skłodowskiej-Curie 5-7
826	Kluczbork	dom	ul. Skłodowskiej-Curie 9
827	Kluczbork	Gimnazjum Królewskie	ul. Skłodowskiej-Curie 13
828	Kluczbork	sala gimnastyczna przy gimnazjum	ul. Skłodowskiej-Curie 13
829	Kluczbork	budynek administracyjny i Sąd Rejonowy	ul. Skłodowskiej-Curie 15
830	Kluczbork	dom	ul. Skłodowskiej-Curie 19
831	Kluczbork	budynek pralni w zespole szpitala, ob. budynek usługowy	ul. Skłodowskiej-Curie 23
832	Kluczbork	szpital dla nerwowo chorych, ob. szpital powiatowy	ul. Skłodowskiej - Curie 23
833	Kluczbork	budynek administracyjny w zespole szpitala	ul. Skłodowskiej-Curie 25
834	Kluczbork	apteka i warsztat w zespole szpitala	ul. Skłodowskiej-Curie 25
835	Kluczbork	szpital ewangelicki w zespole szpitala, ob. budynek szpitala	ul. Skłodowskiej-Curie 25
836	Kluczbork	kościół parafialny pw. Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych	ul. Skłodowskiej-Curie, dz. nr 5/1
837	Kluczbork	dom	ul. Słowackiego 1
838	Kluczbork	dom	ul. Słowackiego 3
839	Kluczbork	dom	ul. Słowackiego 4
840	Kluczbork	dom	ul. Słowackiego 9
841	Kluczbork	dom	ul. Słowackiego 11
842	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 23
843	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 25
844	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 24
845	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 26-28
846	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 37
847	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 34
848	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 36
849	Kluczbork	dom	ul. Strzelecka 41
850	Kluczbork	muszla koncertowa	ul. Strzelecka, dz. nr 85
851	Kluczbork	dom w zespole Stacji Uzdatniania Wody	ul. Strzelecka 44
852	Kluczbork	budynek filtrów w zespole Stacji Uzdatniania Wody	ul. Strzelecka 46
853	Kluczbork	ogrodzenie zespołu Stacji Uzdatniania Wody	ul. Strzelecka 46
854	Kluczbork	budynek warsztatów w zespole Stacji Uzdatniania Wody	ul. Strzelecka 46
855	Kluczbork	budynek studni zbiorowej w zespole Stacji Uzdatniania Wody	ul. Strzelecka 46
856	Kluczbork	budynek przepompowni w zespole Stacji	ul. Strzelecka 46

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

		Uzdatniania Wody	
857	Kluczbork	zbiornik wody czystej w zespole Stacji Uzdatniania Wody	ul. Strzelecka 46
858	Kluczbork	dom pracowników kolei	ul. Strzelecka 59
859	Kluczbork	dom pracowników kolei z budynkiem gospodarczym	ul. Strzelecka 61
860	Kluczbork	dom	ul. Sybiraków 2
861	Kluczbork	dom - kościół Zielonoświątkowców	ul. Sybiraków 4
862	Kluczbork	dom	ul. Sybiraków 6-8
863	Kluczbork	dom	ul. Szewska 1
864	Kluczbork	dom	ul. Szewska 2
865	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 2
866	Kluczbork	gospoda	ul. Ściegiennego 3
867	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 4
868	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 7
869	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 9
870	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 10
871	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 11
872	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 12
873	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 13
874	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 14
875	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 15
876	Kluczbork	dom	ul. Ściegiennego 21
877	Kluczbork	dom	ul. Towarowa 1
878	Kluczbork	magazyn kolejowy	ul. Towarowa 1
879	Kluczbork	budynek administracyjny przy magazynach kolejowych	ul. Towarowa 1
880	Kluczbork	nastawnia kolejowa	ul. Towarowa, dz. nr 2/4
881	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 7
882	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 9-11
883	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 10-12
884	Kluczbork	budynek gospodarczy przy domu nr 10	ul. Waryńskiego 10
885	Kluczbork	dom z ogrodzeniem	ul. Waryńskiego 14
886	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 15
887	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 16
888	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 17
889	Kluczbork	dom z ogrodzeniem	ul. Waryńskiego 20
890	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 22-24
891	Kluczbork	dom	ul. Waryńskiego 27
892	Kluczbork	dom, ob. prokuratura rejonowa	ul. Waryńskiego 30
893	Kluczbork	oficyna	ul. Waryńskiego 30a
894	Kluczbork	dom	ul. Wolności 3
895	Kluczbork	dom	ul. Wolności 4
896	Kluczbork	dom	ul. Wolności 5

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

897	Kluczbork	dom	ul. Wolności 6
898	Kluczbork	budynek gospodarczy	ul. Wolności 6
899	Kluczbork	dom	ul. Wolności 7
900	Kluczbork	dom z ogrodzeniem	ul. Wolności 9
901	Kluczbork	dom	ul. Wolności 11
902	Kluczbork	dom	ul. Wolności 10
903	Kluczbork	bank	ul. Wolności 12
904	Kluczbork	dom z ogrodzeniem	ul. Wolności 15
905	Kluczbork	szkoła podstawowa	ul. Wolności 17
906	Kluczbork	dom	ul. Wolności 16
907	Kluczbork	szkoła średnia żeńska, ob. Szkoła Podstawowa	ul. Wolności 19
908	Kluczbork	szkoła powszechna katolicka	ul. Wolności 18
909	Kluczbork	sala gimnastyczna przy szkole powszechnej	ul. Wolności 18
910	Kluczbork	łazienka w zespole szkoły powszechnej, ob. budynek szkoły	ul. Wolności 18
911	Kluczbork	dom	ul. Wolności 21
912	Kluczbork	dom (kamienica)	ul. Wolności 25
913	Kluczbork	dom w zespole gorzelni	ul. Wołczyńska 4
914	Kluczbork	gorzelnia - zespół budynków produkcyjnych	ul. Wołczyńska 4
915	Kluczbork	gorzelnia - zespół budynków produkcyjnych	ul. Wołczyńska 4
916	Kluczbork	silos w zespole gorzelni	ul. Wołczyńska 4
917	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 8
918	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 10
919	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 11
920	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 12-14
921	Kluczbork	dom właściciela tartaku, ob. mieszkalny	ul. Wołczyńska 13
922	Kluczbork	budynek biurowy z zabudowaniami tartaku, ob. nieużytkowany budynek biurowy	ul. Wołczyńska 15
923	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 17
924	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 19
925	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 23
926	Kluczbork	budynek inwentarski	ul. Wołczyńska 24
927	Kluczbork	willa	ul. Wołczyńska 25
928	Kluczbork	park	ul. Wołczyńska 25
929	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 44
930	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 50
931	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 50a
932	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 54
933	Kluczbork	most kolejowy w zespole dworca	ul. Wołczyńska, dz. nr 2/4
934	Kluczbork	nastawnia kolejowa	ul. Wołczyńska, dz. nr 2/4
935	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 2
936	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 3

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

937	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 4
938	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 5
939	Kluczbork	Zakład dla Ubogich, ob. budynek mieszkalno - usługowy	ul. Zamkowa 6, ul. Podwale nr 4a, 4
940	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 7
941	Kluczbork	część szpitala, ob. budynek usługowy	ul. Zamkowa 8a
942	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 9
943	Kluczbork	dom, ob. Muzeum im. Jana Dzierżona	ul. Zamkowa 10
944	Kluczbork	baszta bramna „Krakowska”	ul. Zamkowa 10
945	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 11
946	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 13
947	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 15
948	Kluczbork	dom	ul. Żeromskiego 1
949	Kluczbork	dom	ul. Żeromskiego 3

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.7. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Kluczbork. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Ewidencję zabytków archeologicznych prowadzi Opolski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu, systematycznie uzupełniając dokumentację w tym zakresie. Ewidencja ta oparta jest na programie tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski). Spis stanowisk z terenu gminy przedstawiono poniżej, w Tabeli nr 5. Do rejestru zabytków wpisanych jest 17 stanowisk archeologicznych, które zostały wyodrębnione w spisie.

Tabela nr 5. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Kluczbork

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Bażany (Damik)	84-39	10	10
2	Bażany (Damik)	84-39	11	11
3	Bażany	84-39	1	1
4	Bażany	84-39	2	2
5	Bażany	84-39	3	3

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

6	Bażany	84-39	4	4
7	Bażany	84-39	5	5
8	Bażany	84-39	6	6
9	Bażany	84-39	7	7
10	Bażany	84-39	8	8
11	Bażany	84-39	9	9
12	Bażany	84-39	12	12
13	Bażany	84-39	13	13
14	Bażany	84-39	14	14
15	Bąków	83-40	11	3
16	Bąków	83-40	12	4
17	Bąków	83-41	1	8
18	Bąków	83-41	2	9
19	Bąków	83-41	3	10
20	Bąków	83-41	4	11
21	Bąków	83-41	5	12
22	Bąków	83-41	6	13
23	Bąków	83-41	7	14
24	Bąków	83-41	8	15
25	Bąków	83-41	9	16
26	Bąków	83-41	10	17
27	Biadacz (Wrzosa)	82-41	4	16
28	Biadacz	82-40	5	28
29	Biadacz	82-40	7	24
30	Biadacz	82-41	1	13
31	Biadacz	82-41	2	14
32	Biadacz	82-41	3	15
33	Biadacz	82-41	6	11
34	Biadacz	82-41	8	12
35	Bogacica	83-39	1	31
36	Bogacica	83-39	2	32
37	Bogacica	83-39	3	33
38	Bogacica	83-39	4	36
39	Bogacica	83-39	5	44
40	Bogacica	83-39	6	37
41	Bogacica	83-39	7	29
42	Bogacica	83-39	8	30
43	Bogacica	83-39	9	34
44	Bogacica	83-39	10	35
45	Bogacica	83-39	11	38
46	Bogacica	83-39	12	40
47	Bogacica	83-39	13	39
48	Bogacica	83-39	14	41

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

49	Bogacica	83-39	15	42
50	Bogacica	83-39	16	43
51	Bogacka Szklarnia	83-39	1	47
52	Bogacka Szklarnia	83-39	2	46
53	Bogacka Szklarnia	83-39	3	45
54	Bogacka Szklarnia	83-39	4	48
55	Bogacka Szklarnia	83-39	5	49
56	Bogacka Szklarnia	83-39	6	50
57	Bogdańczowice	83-40	1	1
58	Bogdańczowice	83-40	2	2
59	Borkowice	84-39	1	15
60	Czaple Stare	83-39	1	8
61	Czaple Stare	83-39	2	7
62	Czaple Stare	83-39	3	6
63	Czaple Stare	83-39	4	5
64	Czaple Stare	83-39	5	3
65	Czaple Stare	83-39	6	4
66	Gotartów	82-39	2	30
67	Gotartów	82-39	4	28
68	Gotartów	82-39	5	27
69	Gotartów	82-39	9	31
70	Gotartów	82-39	10	29
71	Gotartów	82-39	11	26
72	Gotartów	82-39	12	32
73	Gotartów	82-40	1	9
74	Gotartów	82-40	3	6
75	Gotartów	82-40	6	5
76	Gotartów	82-40	7	8
77	Gotartów	82-40	8	7
78	Kluczbork	82-40	12	25
79	Kluczbork	83-39	4	27
80	Kluczbork	83-39	9	26
81	Kluczbork	83-39	14	28
82	Kluczbork	83-40	1	36
83	Kluczbork	83-40	2	37
84	Kluczbork	83-40	3	38
85	Kluczbork	83-40	5	39
86	Kluczbork	83-40	6	40
87	Kluczbork	83-40	7	41
88	Kluczbork	83-40	8	42
89	Kluczbork	83-40	10	43
90	Kluczbork	83-40	11	44
91	Kluczbork	83-40	13	45

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

92	Kluczbork	83-40	15	46
93	Kluczbork	83-40	16	47
94	Kluczbork	83-40	17	48
95	Kluczbork	83-40	18	49
96	Kluczbork	83-40	19	50
97	Kluczbork	83-40	20	51
98	Kluczbork	83-40	21	52
99	Kluczbork	83-40	22	53
100	Kluczbork	83-40	23	54
101	Krasków	83-39	1	62
102	Krasków	83-39	2	63
103	Krasków	83-39	3	64
104	Krasków	83-39	4	65
105	Krasków	83-39	5	52
106	Krasków	83-39	6	51
107	Krasków	83-39	7	53
108	Krasków	83-39	8	54
109	Krasków	83-39	9	58
110	Krasków	83-39	10	59
111	Krasków	83-39	11	60
112	Krasków	83-39	12	57
113	Krasków	83-39	13	56
114	Krasków	83-39	14	55
115	Krasków	83-39	15	61
116	Krzywizna	81-39	10	56
117	Krzywizna	81-39	11	57
118	Krzywizna	81-40	8	23
119	Krzywizna	82-39	1	21
120	Krzywizna	82-39	2	23
121	Krzywizna	82-39	3	22
122	Krzywizna	82-39	4	24
123	Krzywizna	82-39	5	25
124	Krzywizna	82-39	6	15
125	Krzywizna	82-39	7	14
126	Krzywizna	82-39	9	6
127	Krzywizna	82-39	12	7
128	Krzywizna	82-39	13	12
129	Krzywizna	82-39	14	18
130	Krzywizna	82-39	16	20
131	Krzywizna	82-39	17	19
132	Krzywizna	82-39	18	16
133	Krzywizna	82-39	19	17
134	Krzywizna	82-39	20	9

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

135	Krzywizna	82-39	21	10
136	Krzywizna	82-39	22	3
137	Krzywizna	82-39	23	5
138	Krzywizna	82-39	24	13
139	Krzywizna	82-39	25	11
140	Krzywizna	82-39	26	8
141	Krzywizna	82-39	27	4
142	Krzywizna	82-40	15	1
143	Kujakowice Dolne	82-40	1	13
144	Kujakowice Dolne	82-40	2	12
145	Kujakowice Dolne	82-40	3	14
146	Kujakowice Dolne	82-40	4	10
147	Kujakowice Dolne	82-40	5	11
148	Kujakowice Dolne	82-40	6	24
149	Kujakowice Górne	82-40	1	19
150	Kujakowice Górne	82-40	2	20
151	Kujakowice Górne	82-40	3	21
152	Kujakowice Górne	82-40	4	22
153	Kujakowice Górne	82-40	5	18
154	Kujakowice Górne	82-40	6	15
155	Kujakowice Górne	82-40	7	17
156	Kujakowice Górne	82-40	8	16
157	Kuniów	83-40	1	25
158	Kuniów	83-40	2	26
159	Kuniów	83-40	3	27
160	Kuniów	83-40	4	28
161	Kuniów	83-40	5	29
162	Kuniów	83-40	8	30
163	Kuniów	83-40	9	31
164	Kuniów	83-40	10	32
165	Kuniów	83-40	11	33
166	Kuniów	83-40	12	34
167	Kuniów	83-40	13	35
168	Kuniów	83-40	14	55
169	Kuniów	83-40	15	56
170	Kuniów	84-40	6	1
171	Kuniów	84-40	7	2
172	Ligota Dolna	83-39	1	11
173	Ligota Dolna	83-39	2	19
174	Ligota Dolna	83-39	3	20
175	Ligota Dolna	83-39	4	21
176	Ligota Dolna	83-39	5	12
177	Ligota Dolna	83-39	6	22

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

178	Ligota Dolna	83-39	7	23
179	Ligota Dolna	83-39	8	24
180	Ligota Dolna	83-39	9	25
181	Ligota Dolna	83-39	10	15
182	Ligota Dolna	83-39	11	16
183	Ligota Dolna	83-39	12	17
184	Ligota Dolna	83-39	13	18
185	Ligota Dolna	83-39	14	14
186	Ligota Dolna	83-39	15	13
187	Ligota Górna	83-40	1	5
188	Ligota Górna	83-40	2	6
189	Ligota Górna	83-40	3	7
190	Ligota Górna	83-40	4	8
191	Ligota Górna	83-40	5	9
192	Ligota Górna	83-40	6	10
193	Ligota Górna	83-40	7	11
194	Ligota Górna	83-40	8	12
195	Ligota Górna	83-40	9	13
196	Ligota Górna	83-40	10	14
197	Łowkowice	81-40	1	15
198	Łowkowice	81-40	2	16
199	Łowkowice	81-40	3	17
200	Łowkowice	81-40	4	18
201	Łowkowice	81-40	5	19
202	Łowkowice	81-40	6	20
203	Łowkowice	81-40	7	21
204	Łowkowice	82-40	8	4
205	Łowkowice	82-40	9	3
206	Łowkowice	82-40	10	2
207	Maciejów	81-40	1	22
208	Nowa Bogacica	84-38	1	8
209	Nowa Bogacica	84-38	2	9
210	Nowa Bogacica	84-38	3	20
211	Nowa Bogacica	84-38	4	21
212	Smardy Dolne	82-39	1	52
213	Smardy Dolne	82-39	2	51
214	Smardy Dolne	82-39	3	50
215	Smardy Dolne	82-39	4	49
216	Smardy Dolne	82-39	5	47
217	Smardy Dolne	82-39	6	48
218	Smardy Górne	82-39	1	45
219	Smardy Górne	82-39	2	46
220	Smardy Górne	82-39	3	40

221	Smardy Górne	82-39	4	36
222	Smardy Górne	82-39	5	35
223	Smardy Górne	82-39	6	33
224	Smardy Górne	82-39	7	34
225	Smardy Górne	82-39	8	38
226	Smardy Górne	82-39	9	37
227	Smardy Górne	82-39	10	44
228	Smardy Górne	82-39	11	39
229	Smardy Górne	82-39	12	43
230	Smardy Górne	82-39	13	42
231	Smardy Górne	82-39	14	41
232	Unieszów	82-39	1	2

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

6. Analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 6), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Kluczbork. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje

w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego ciekawa historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE KLUCZBORK	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; • stabilna polityka władz samorządowych w zakresie ochrony zabytków; • środki finansowe przeznaczane na dotacje na remonty i konserwacje zabytków; • zatrudnienie powiatowego konserwatora zabytków (samodzielne stanowisko ds. ochrony zabytków w Starostwie Powiatowym); • różnorodność zasobów zabytkowych; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ wsi oraz tradycyjny układ zagrody; • stosunkowo wysokie wartości dziedzictwa kulturowego wsi (Kujakowice Dolne i Górne), liczne nagrody i wyróżnienia w konkursie „Piękna Wieś Opolska”; • wielowiekowa tradycja kulturowa, w tym tradycja pszczelarska; • biegnący przez gminę szlak drewnianych kościołów oraz kapliczek; • dobre walory turystyczno - wypoczynkowe subregionu;	• niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczająca infrastruktura szlaków i ścieżek turystycznych; • nieład przestrzenny i architektoniczny, brak szczegółowej koncepcji zagospodarowania śródmieścia Kluczborka; • nieuporządkowany system własności - (efekt wyprzedaży mienia); • stan techniczny budynków komunalnych; • postępująca dekapitalizacja majątku gminy - konieczność modernizacji (szkoły, urząd, itp.); • degradacja zabytków kolejowych; • marnotrawstwo mienia po pegeerowskiego; • miasto Kluczbork mało atrakcyjne pod względem możliwości zatrudnienia i spędzania wolnego czasu; • niewystarczająca promocja gminy; • niezadowolająca aktywność społeczna mieszkańców - brak identyfikacji z miastem; • słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych, spadek dochodów ludności wiejskiej;

• działalność Kluczborsko - Oleskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej „KOLOT”; • położenie w pobliżu Stobrowskiego Parku Krajobrazowym; • wysokie walory środowiska przyrodniczego oraz terenów o walorach ekologicznych, niski poziom zanieczyszczenia środowiska; • miasto Kluczbork - stolica powiatu; • rozwinięta sieć placówek kulturalno - oświatowych; • duża ilość zieleni miejskiej; • dobra sieć połączeń drogowych i kolejowych; • wśród lokalnej społeczności, silne poczucie tożsamości kulturowej, wysoka świadomość historii Śląska, jego wielokulturowości, związanych z tym tradycjami i obrzędami; • dbałość mieszkańców o wygląd swoich miejscowości.	• niski poziom wykształcenia ludności w zakresie kultury i sztuki; • dostateczny stan dróg i ulic, przeciążenie komunikacyjne.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• korzystne warunki środowiska przyrodniczego i krajobrazu sprzyjające rozwojowi turystyki i rekreacji w pld. - zach. części gminy; • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; • kreatywność inwestorów turystycznych; • potencjał dla rozwoju produktów regionalnych; • wzrost pozycji miasta w skali woj. opolskiego - ośrodek subregionalny; • wielokulturowość mieszkańców Ziemi Kluczborskiej;	• odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • okresowe powodzie i podtopienia. • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak skutecznej egzekucji prawa; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.;

• promocja „produktu turystycznego” gminy związanego z tradycjami pszczelarskimi (ścieżki rowerowe, gospodarstwa ekologiczne, pasieka zarodowa, Izba Pamięci ks. dr Dzierżona, skansen uli figuralnych); • kontakty z miastami partnerskimi: Bad Dürkheim (Niemcy, Nadrenia-Palatynat), Brzeżany (Ukraina, Podole), Wells (Anglia) - wymiana doświadczeń i dobrych praktyk; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości; • zwiększenie technologicznych możliwości prezentowania i promowania oferty kulturalnej gminy w otoczeniu.	• jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego; • nieuwzględnianie charakteru regionalnej architektury w nowych inwestycjach; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • degradacja krajobrazu kulturowego w wyniku presji urbanistycznej; • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym; • niekorzystne warunki fizjograficzne dla zabudowy na terenach dolin rzecznych (Stobrawa, Baryczka, Kujakowski Potok, Bogacica) zagrożonych zalewami powodziowymi.
---	--

7. Założenia programowe Gminnego programu opieki nad zabytkami

Wg ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają gminy. Są one gospodarzem podległego im terenu i odpowiadają za wybór optymalnych kierunków rozwoju we wszystkich sferach życia. Ideą nadrzędną władz samorządowych gminy Kluczbork w nawiązaniu do strategicznych dokumentów

krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój gminy i pod tym kątem określono cele wieloletniej polityki gminnej.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego gminy Kluczbork. GPOnZ wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić w przyszłości do wzmocnienia wizerunku gminy. Proponowane kierunki działań mają spowodować wyeksponowanie wartości związanych z tradycją i historią gminy, doprowadzić do wzrostu jego roli, jako ważnego ośrodka kulturowego na mapie regionu. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ.

W GPOnZ zostały opracowane trzy priorytety, do realizacji których wyznaczono kierunki działań wraz z zadaniami w perspektywie długoterminowej i krótkoterminowej. Jest to kontynuacja opracowanych założeń z Programu opieki nad zabytkami na lata 2012 - 2015.

PRIORYTET 1. OCHRONA I ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

Kierunki działań:

- Zahamowanie procesu degradacji lokalnych zabytków;
- Rewaloryzacja zabytkowego centrum Kluczborka;
- Poprawa stanu zachowania krajobrazu kulturowego terenów wiejskich;
- Ochrona dziedzictwa archeologicznego;
- Rozwój muzealnictwa.

Zadania w perspektywie długoterminowej:

- 1.1.** Planowe, konsekwentne i kompetentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
- 1.2.** Renowacja elewacji kamienic w obrębie starego miasta (przywrócenie oryginalnej kolorystyki, tynków, prace konserwatorskie przy detalu architektonicznym, zniszczonych stolarkach okiennych i drzwiowych, odtworzenie oryginalnych pokryć dachowych);
- 1.3.** Określenie zasad w zakresie umieszczania i ujednolicania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;
- 1.4.** Remont i ujednolicenie nawierzchni ulic, placów i chodników (kostka brukowa) oraz remont oświetlenia;
- 1.5.** Wytypowanie zabytków i wykonywanie ich iluminacji i podświetleń;
- 1.6.** Wprowadzenie funkcji związanych z obsługą ruchu turystycznego do obiektów należących do gminy;
- 1.7.** Nadzór nad rewitalizacją terenów wiejskich;
- 1.8.** Kontrola i administracyjne egzekwowanie zapisów zawartych w MPZP;
- 1.9.** Systematyczne uzupełnianie MPZP o obiekty ostatnio wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
- 1.10.** Systematyczny monitoring realizacji GPOnZ;

- 1.11.** Utrzymywanie w dobrym stanie, prowadzenie robót budowlanych i prac konserwatorskich w obiektach zabytkowych należących (w całości lub tylko w części) do Gminy Kluczbork;
- 1.12.** Uaktualnienie uchwały dot. dofinansowania/dotacji na zabytki - uchwała nr IV/38/07 z dnia 24 stycznia 2007 r. zgodnie z obowiązującymi przepisami oraz dalsze wspieranie finansowe prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach w formie przyznawanych dotacji z budżetu gminy;
- 1.13.** Ochrona dziedzictwa archeologicznego w ścisłym połączeniu z ochroną środowiska kulturowego i przyrodniczego;
- 1.14.** Wspieranie badań archeologicznych poprzez inwentaryzacje terenowe stanowisk archeologicznych w ramach AZP;
- 1.15.** Rozpoznanie miejskich nawarstwień kulturowych w ramach badań prowadzonych nowoczesnymi, nieinwazyjnymi metodami;
- 1.16.** Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, szkolenie rzemieślników reprezentujących tzw. „ginące zawody”;
- 1.17.** Rewitalizacja zabytkowych i zagrożonych obiektów w gminie. Zadanie to obejmuje następujące czynności:
- wytypowanie najcenniejszych i zagrożonych (np. poprzez brak użytkownika, zły stan techniczny wynikający z wieloletnich zaniedbań) obiektów w gminie;
 - podjęcie gruntownych prac konserwatorskich i remontowych oraz przede wszystkim zabezpieczenie obiektów przed dalszym niszczeniem;
 - opracowanie szczegółowej ekspertyzy technicznej i opracowanie wg niej projektów budowlanych poszczególnych domów.

Zadania w perspektywie krótkoterminowej:

- 1.18.** Wspieranie organizacyjne i merytoryczne właścicieli obiektów ujętych w projektach Lokalnego Programu Rewitalizacji;
- 1.19.** Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania prac konserwatorskich i remontów dla właścicieli zabytków;
- 1.20.** Wzmoczenie prac renowacyjnych przy budynkach komunalnych;
- 1.21.** Systematyczna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków oraz GPOnZ (po dwóch latach obowiązywania programu), polegająca na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntowanie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.) oraz wprowadzeniu, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, nowych obiektów, dotąd nieobjętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.
- 1.22.** Szkolenie pracowników Urzędu Miejskiego odpowiedzialnych za ochronę zabytków oraz za zagospodarowanie przestrzenne;
- 1.23.** Zatrudnienie osoby odpowiedzialnej tylko za ochronę dziedzictwa kulturowego, w zakresie obowiązków, której byłby monitoring realizacji Programu, dotacje do remontów zabytków, poszukiwanie środków zewnętrznych, bezpośrednia współpraca z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- 1.24.** Adaptacja zabytków techniki na tzw. żywe muzea;

1.25. Bieżącą pielęgnacją zieleni, prace porządkowe na cmentarzu parafialnym (komunalnym) w Kluczborku przy ul. Opolskiej;

1.26. Remont kapliczek z zastosowaniem metod konserwatorskich;

1.27. Promowanie i nagradzanie „dobrych praktyk” konserwatorskich przy obiektach będących własnością prywatną;

1.28. Pokazywanie udanych realizacji, informowanie o możliwościach pozyskania środków finansowych;

Zadania na terenach wiejskich:

1.29. Dbłość o zachowanie linii zabudowy, niezależnie od ochrony pojedynczych, najcenniejszych budynków, dążenie do utrzymania układu przestrzennego wsi, a więc skali zabudowy, układu budynków, wyeksponowanie istotniejszych budynków użyteczności publicznej (szkoły, remizy, gospody, itp.) i charakterystycznych dla miejscowości, jako elementów wyróżniających wieś spośród innych osad i nadających jej niepowtarzalny charakter;

1.30. Zachowanie najcenniejszych kompozycji i dekoracji ścian szczytowych, które ze swoim pierwotnym układem otworów okiennych, niewielkimi kapliczkami, inicjałami właścicieli itp. są nie tylko prywatną własnością, ale też elementem kształtującym obraz całej wsi;

1.31. Zachowanie detalu architektonicznego przy remontach elewacji budynków, wtórne wykorzystanie detalu;

1.32. Ujednolicenie ogrodzeń, renowacja tzw. małej architektury;

1.33. Podejmowanie przez gminę starań mających na celu uporządkowanie sytuacji prawnej opuszczonych obiektów.

PRIORYTET 2. KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Kierunki działań:

- Dziedzictwo kulturowe jako czynnik stymulujący rozwój gospodarki i turystyki;
- Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych.

Zadania w perspektywie długoterminowej:

2.1. Integracja ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu w strategii rozwoju gminy oraz dokumentach planistycznych;

2.2. Uwzględnianie dziedzictwa kulturowego jako potencjału rozwojowego gminy;

2.3. Wspieranie projektów pośrednio związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;

2.4. Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa wiejskiego i dworskiego;

2.5. Rewitalizacja obiektów przemysłowych na terenie Kluczborka;

2.6. Wstrzymanie procesu degradacji założeń pałacowo - parkowych poprzez kształtowanie zasad partnerstwa publiczno - prywatnego;

2.7. Opracowanie oraz okresowa aktualizacja „Planu ochrony zabytków gminy Kluczbork na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”.

Zadania w perspektywie krótkoterminowej:

2.8. Podjęcie działań zmierzających do utworzenia Parku Kulturowego w gminie Kluczbork lub na terenie kilku sąsiednich gmin: związanych tematycznie z tradycjami pszczelarskimi i osobą ks. Jana Dzierżona;

2.9. Współpraca z placówkami oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i innymi instytucjami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (w tym zwłaszcza z Narodowym Instytutem Dziedzictwa w Opolu oraz Towarzystwem Opieki nad Zabytkami);

2.10. Promowanie i wspieranie działań, które w sposób szczególny uwzględniają wieś kluczborską.

PRIORYTET 3. EDUKACJA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW ORAZ PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Kierunki działań:

- Podnoszenie poziomu edukacji i wiedzy nt. lokalnego dziedzictwa kulturowego;
- Promocja lokalnych walorów zabytkowych i przyrodniczych;
- Promocja szlaków turystycznych;
- Działania zwiększające atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne.

Zadania w perspektywie długoterminowej:

3.1. Wykorzystanie walorów zabytkowych, kulturowych i przyrodniczych jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję gminy;

3.2. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni gminy oraz zabytków dla potrzeb edukacyjnych, społecznych i turystycznych;

3.3. Zachęcanie mieszkańców do prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu;

3.4. Wspieranie badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego gminy;

3.5. Zaopatrzenie zabytków w tablice informujące o ich historii i znaczeniu dla regionu;

3.6. Finansowanie pomocy dydaktycznych dla szkół oraz materiałów popularnonaukowych (również dla dorosłych) na temat dziedzictwa kulturowego;

3.7. Wspieranie inicjatyw społecznych (fundacji, stowarzyszeń, grup lokalnych) przyjmujących za cele również ochronę dziedzictwa kulturowego i opiekę nad zabytkami.

Zadania w perspektywie krótkoterminowej:

3.8. Działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne i wydawnicze zwiększające świadomość wśród mieszkańców i gości gminy, m.in. wydanie albumu ze starymi pocztówkami i archiwalnymi fotografiami miejscowości, opracowanie przewodnika gminy Kluczbork po zabytkach (połączonego z atrakcjami turystycznymi, szlakami, tradycjami i legendami lokalnymi itp.);

3.9. Udział gminy a także Muzeum, w Europejskich Dniach Dziedzictwa (wrzesień) oraz Międzynarodowym Dniu Ochrony Zabytków;

3.10. Propagowanie wśród mieszkańców zabytkowych domów (nie tylko tych wpisanych do rejestru) informacji o wartości detalu architektonicznego, np. poprzez odpowiednie broszurowe

opracowania, konkursy na poprawnie przeprowadzone prace konserwatorskie, artykuły w prasie lokalnej;

3.11. Aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami;

3.12. Edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu szkoły podstawowej, polegająca na pokazywaniu dziejów regionu, historii Kluczborka i poszczególnych wsi na przykładzie zachowanych zabytków, w tym zabytkowej zieleni;

3.13. Prowadzenie szlaków rowerowych przy odpowiednio oznakowanych obiektach - niekoniecznie zabytkowych, ale istotnych ze względu na historię lub układ miejscowości;

3.14. Utworzenie strony internetowej poświęconej historii, tradycji i dziedzictwu kulturowemu gminy;

3.15. Organizacja wspólnych spotkań i warsztatów między społecznościami miast partnerskich;

3.16. Udostępnianie (np. na stronie internetowej gminy) informacji o różnorodnych możliwościach pozyskiwania środków finansowych na prowadzenie prac przy zabytkach.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
- wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
- ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
- ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
- ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
- ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
- ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;

- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- ustawa o podatku rolnym z dnia 15 listopada 1984 r.;
- ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12 stycznia 1991 r.;
- ustawa o podatku od spadku i darowizn z dnia 28 lipca 1983 r.;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Kluczbork;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji GPOnZ i przedstawiania ich Radzie Miejskiej. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały

przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność wcielenia ich w życie.

W ramach priorytetu I: Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji GPOnZ:

- zadania wykonane w zakresie ochrony zabytków, wysokość poniesionych środków;
- czy określono zasady umieszczania i ujednolicania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, jakie zapisy się znalazły, gdzie je umieszczono, jak poinformowano mieszkańców;
- ilość oświetlonych obiektów, jakie obiekty oświetlono, wysokość poniesionych środków;
- jakie wprowadzono funkcje związanych z obsługą ruchu turystycznego do obiektów należących do gminy, dla jakich obiektów, wysokość poniesionych środków;
- czy wprowadzono nowe zapisy w mpzp dotyczące ochrony zabytków, czy obejmują one wszystkie obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- czy wykonano sprawozdanie z realizacji GPOnZ;
- czy uaktualniono uchwałę dotyczącą dotacji na zabytki;
- działania zrealizowane w zakresie ochrony stanowisk archeologicznych, wysokość poniesionych środków;
- forma współpracy z właścicielami zabytkowych obiektów;
- wysokość rezerwowanych środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania prac konserwatorskich i remontów dla właścicieli zabytków;
- czy aktualizowano gminną ewidencję zabytków - ilość nowych obiektów, ilość usuniętych obiektów;
- czy szkolono pracowników odpowiedzialnych za ochronę zabytków oraz za zagospodarowanie przestrzenne, czego dotyczyły szkolenia, ilość osób biorących udział;
- czy zatrudniono osobę odpowiedzialną tylko za ochronę dziedzictwa kulturowego;
- czy zaadaptowano zabytek techniki, jaki, na co przeznaczono;
- zadania zrealizowane w zakresie prac porządkowych/ochronnych na cmentarzu parafialnym (komunalnym) w Kluczborku przy ul. Opolskiej;
- ilość wyremontowanych kapliczek lub zaplanowanych do wyremontowania, wysokość poniesionych/zaplanowanych środków;
- czy nagradzano i promowano „dobre praktyki” konserwatorskie przy obiektach będących własnością prywatną, w jakie formie, czego dotyczyły;
- czy wykorzystano/ zachowano detal architektoniczny przy remontach elewacji budynków, jakich obiektów, jak wykorzystano, wysokość poniesionych/zaplanowanych środków;
- czy uporządkowano sytuację prawną dla opuszczonych obiektów, ilu i jakich.

W ramach priorytetu II: Kształtowanie krajobrazu kulturowego, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji GPOnZ:

- zapisy w innych dokumentach dotyczące ochrony zabytków, czy są one zgodne z zapisami GPOnZ, w jakich dokumentach;
- jakie wspierano projekty pośrednio związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych, czego dotyczyły;
- forma współpracy z gospodarstwami agroturystycznymi;

- jakie działania zaplanowano/zrealizowano w ramach wstrzymania procesu degradacji założeń pałacowo - parkowych, dla jakich obiektów, wysokość poniesionych/zaplanowanych środków;
- czy opracowano „Planu ochrony zabytków gminy Kluczbork na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”;
- czynności zaplanowane/zrealizowane w celu utworzenia Parku Kulturowego;
- forma współpracy z placówkami oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami w zakresie ochrony zabytków;
- jak promowano i wspierano miejscowości gminy Kluczbork.

W ramach priorytetu III: Kształtowanie krajobrazu kulturowego, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji GPOnZ:

- jakie działania zaplanowano/zrealizowano w ramach promocji gminy wykorzystując dziedzictwo kulturowe gminy, wysokość poniesionych/zaplanowanych środków;
- forma zachęcania mieszkańców do prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu;
- jakie badań i dokumentacje zaplanowano/wykonano w zakresie zabytków, czego dotyczyły, kto brał udział;
- ilość umieszczonych tablic informujących o ich historii i znaczeniu zabytków dla regionu, dla jakich obiektów, wysokość poniesionych środków;
- ilość przeznaczonych środków na finansowanie pomocy dydaktycznych dla szkół oraz materiałów popularnonaukowych na temat dziedzictwa kulturowego, z kim współpracowano i w jakiej formie;
- forma wsparcia inicjatyw społecznych, czego one dotyczyły, kto brał w tym udział;
- jakie działania zaplanowano/zrealizowano w zakresie promocji, edukacji na temat zabytków, ilość osób biorących udział, wysokość poniesionych/zaplanowanych środków;
- czy i w jakich uczestniczono imprezach związanych z dziedzictwem kulturowym gminy, z kim współpracowano, wysokość poniesionych/zaplanowanych środków;
- jak edukowano mieszkańców, na jaki temat, ilość osób biorących udział;
- czy wyznaczono nowe szlaki, gdzie, jakich obiektów zabytkowych dotyczyły;
- czy stworzono stronę internetową poświęconą historii, tradycji i dziedzictwu kulturowemu gminy, ilość wejść, jakie informacje się znalazły;
- czy i ile zorganizowano/zaplanowano spotkań i warsztatów między społecznościami miast partnerskich, kto brał udział, czego dotyczyły;
- jak i gdzie udostępniono informacje o różnorodnych możliwościach pozyskiwania środków finansowych na prowadzenie prac przy zabytkach, ilość osób zainteresowanych.

10. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót

budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **Źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji.

• **Źródła zagraniczne:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

10.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu

województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Środki Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** - zasady udzielania dotacji określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wniosek należy złożyć do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona dotacja na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone lub do 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Została ponadto opracowana Instrukcja w sprawie przyjmowania i rozpatrywania wniosków oraz udzielania i rozliczania dotacji celowej udzielanej przez OWKZ na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa opolskiego.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Radę Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego - samorząd Województwa Opolskiego udziela dotacji celowych na prace konserwatorskie i budowlane w drodze konkursu. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXXII/345/2009 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 26 maja 2009 r. (zmieniona uchwałą nr XL/398/2009 z dnia 17 grudnia 2009 r.). Wniosek należy złożyć w terminie wyznaczonym przez Zarząd Województwa Opolskiego (I kwartał) w ramach corocznie ogłaszanego konkursu.

Dotacje Powiatu Kluczborskiego - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XIX/101/2007 Rady Powiatu w Kluczborku z dnia 29 listopada 2007 r., zmieniona uchwałą nr XXXVI/204/2009 z dnia 24 września 2009 r. Dotacja (do wysokości 50% nakładów koniecznych - w wyjątkowych sytuacjach do 100%) może być udzielona na dofinansowanie robót i prac i jest przyznawana na rok kalendarzowy. Wniosek należy złożyć do dnia 30 września (wnioski o dotacje na następny rok), lub w każdym czasie (w przypadku zaistnienia wyjątkowych okoliczności).

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875) finansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie

i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Dotacje Urzędu Miejskiego w Kluczborku - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr IV/38/07 Rady Miejskiej w Kluczborku z dnia 24 stycznia 2007 r. Dotacja (do wysokości 50% nakładów koniecznych - w wyjątkowych sytuacjach do 100%) może być udzielona na dofinansowanie robót i prac, które zostaną przeprowadzone w roku, w którym dotacja ma być udzielona, lub rozpoczęto w roku poprzedzającym rok złożenia wniosku lub w roku złożenia wniosku i będą kontynuowane w roku, w którym dotacja ma być udzielona. Wnioski o udzielenie dotacji składa się w Urzędzie Miejskim w Kluczborku w terminie do 30 września roku poprzedzającego rok przyznania dotacji.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Konkurs „Zabytek Zadbany 2018”**

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

• **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej**

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Podstawowym celem programu jest wpieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie

współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji dokumentu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się jego obsługą. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, tak jak wspominałam, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne będą nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2018, Ochrona Zabytków**

Dnia 1 października 2017 r. weszło w życie nowe rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. poz. 1808).

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:
 - a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

10.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

• Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury

i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną, co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Środki Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich - Program „Leader”

Działania w ramach Osi IV zakładają możliwość wspierania dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej poprzez realizowanie Lokalnych Strategii Rozwoju i sukcesywnie podpisywane przez Zarząd Województwa Opolskiego umów z Lokalnymi Grupami Działania.

Środki na ochronę i promocję zabytków w gminie Kluczbork można pozyskiwać poprzez Stowarzyszenie „Dolina Stobrawy” z siedzibą w Kluczborku, ul. Rynek 1, które opracowało i realizuje Lokalną Strategię Rozwoju. Zapisano w niej cele ogólne i szczegółowe oraz wskazano planowane przedsięwzięcia. Nabory wniosków odbywają się w ramach działania „Małe projekty”, „Odnowa wsi”, „Różnicowanie” i Mikroprzedsiębiorstwa”.

• Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Orientacyjna kwota przewidziana na nabory w 2015 r. to blisko 2,6 mld zł. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

• Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

• Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014 - 2020 (RPO WO 2014 - 2020)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014 - 2020 opracowany został w grudniu 2014 r. Jest to program operacyjny finansowany zarówno ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), jak i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Obszarem realizacji programu jest obszar województwa.

Zakres RPOWŚ 2014 - 2020 jest odpowiedzią na wyzwania rozwojowe, określone dla regionu w głównych dokumentach strategicznych i uwzględnia te obszary interwencji, których realizacja przyniesie największe efekty. W programie znalazło się 11 osi priorytetowych, w tym Oś priorytetowa V. Dziedzictwo naturalne i kulturowe, w ramach której wyznaczono cel tematyczny oraz priorytety inwestycyjne realizowane w ramach osi priorytetowej:

Cel tematyczny 6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

Priorytet inwestycyjny 6a. Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie.

Priorytet inwestycyjny 6b. Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie.

Priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Priorytet inwestycyjny 6d. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program „Natura 2000” i zieloną infrastrukturę.

Zgodnie z Umową Partnerstwa alokacja środków unijnych na oś priorytetową V. planowane wsparcie z Unii Europejskiej ma wynieść 75 700 000,00 euro.

• **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy, jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji”, jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie, co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

• **Środki prywatne**

Sektor prywatny jest istotnym, ale mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami, co jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w tym zakresie mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej (na podstawie ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno - prywatnym).

Istotą PPP jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej ich realizacji. Wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych jest dopuszczalna w Unii Europejskiej, lecz podlega zasadniczym ograniczeniom. Pomoc publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo, władze samorządowe lub np. organizacje, które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiegokolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu).

11. Realizacja i finansowanie przez gminę Kluczbork z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Kluczbork;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Kluczbork;

Gmina Kluczbork jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 44 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 8 obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 7). W miarę możliwości gmina zobowiązuje się do sprawowania opieki nad tymi obiektami, poprzez utrzymywanie ich w dobrym stanie technicznym, finansowania i przeprowadzania remontów oraz bieżących konserwacji. Gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Tabela nr 7. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy Kluczbork

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	LOKALIZACJA	WŁASNOŚĆ
1	Bogacica	szkoła (przedszkole)	ul. Wolności 4	Gmina
2	Borkowice	dom	ul. Wiejska 2	Gmina
3	Borkowice	szkoła	ul. Wiejska 48	Gmina
4	Kluczbork	park miejski krajobrazowy		Gmina
5	Kluczbork	willa	ul. Chopina 1	Gmina
6	Kluczbork	fragmenty murów obronnych	ul. Damrota, Pułaskiego, Krakowska, Jagiellońska	Gmina
7	Kluczbork	dom,	ul. Jagiellońska 4	Gmina + współwłaściciele
8	Kluczbork	budynek starostwa	ul. Katowicka 1	Gmina, Starostwo, Skarb Państwa
9	Kluczbork	szkoła, dom	ul. Mickiewicza 10	Powiat (W) + Gmina (M)
10	Kluczbork	dom z budynkiem gospodarczym i ogrodzeniem	ul. Młyńska 4	Gmina
11	Kluczbork	kaplica cmentarna na cmentarzu komunalnym	ul. Opolska	Gmina

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

12	Kluczbork	cmentarz komunalny	ul. Opolska	Gmina
13	Kluczbork	bramka w ogrodzeniu cmentarza komunalnego	ul. Opolska	Gmina
14	Kluczbork	kaplica grobowa na cmentarzu komunalnym	ul. Opolska	Gmina
15	Kluczbork	cmentarz wojenny Armii Radzieckiej	ul. Opolska	Gmina
16	Kluczbork	pozostałość fosy	ul. Pułaskiego	Gmina
17	Kluczbork	aleja kasztanowców wzdłuż dawnej fosy	ul. Pułaskiego	Gmina
18	Kluczbork	kino	ul. Pułaskiego 3	Gmina
19	Kluczbork	ratusz	ul. Rynek 1	Gmina
20	Kluczbork	dom	ul. Wolności 7	Gmina (M) + wł. prywatni
21	Kluczbork	dom z ogrodzeniem	ul. Wolności 9	Gmina (M.) + wł. prywatni
22	Kluczbork	dom	ul. Wolności 10	Gmina (M) + wł. prywatni
23	Kluczbork	szkoła podstawowa	ul. Wolności 17	Gmina
24	Kluczbork	szkoła powszechna katolicka	ul. Wolności 18	Gmina
25	Kluczbork	sala gimnastyczna przy szkole powszechnej	ul. Wolności 18	Gmina
26	Kluczbork	łazienka w zespole szkoły powszechnej	ul. Wolności 18	Gmina
27	Kluczbork	szkoła średnia żeńska	ul. Wolności 19	Gmina
28	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 14	Gmina + współwłaściciele
29	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 50	Gmina (W - ok. ¾) + wł. pryw.
30	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 50a	Gmina (W)
31	Kluczbork	dom	ul. Wołczyńska 54	Gmina (W) + wł. prywatni
32	Kluczbork	baszta bramna „Krakowska”	ul. Zamkowa	Gmina
33	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 3	Gmina (W) + wł. prywatni
34	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 5	Gmina (W) + wł. prywatni
35	Kluczbork	Muzeum	ul. Zamkowa 10	Gmina + Muzeum (użytk. wieczysty)
36	Kluczbork	dom	ul. Zamkowa 13	Gmina (M) + wł. prywatni
37	Krasków	szkoła z budynkiem gospodarczym (przedszkole)	9	Gmina

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kluczbork na lata 2018 - 2021

38	Kujakowice Górne	szkoła	ul. XXX-lecia	Gmina
39	Kuniów	dom nauczyciela, ob. budynek usługowy	66	Gmina
40	Kuniów	szkoła	74	Gmina
41	Ligota Dolna	szkoła	ul. Wołczyńska 73	Gmina
42	Łowkowice	szkoła	ul. Księdza Rigola 33	Gmina
43	Maciejów	szkoła	16	Gmina (W) + wł. prywatny
44	Smardy Górne	szkoła	ul. Kościelna 10	Gmina
(W) - w większości (M) - w mniejszości				

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowane do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Gmina udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr IV/38/07 Rady Miejskiej w Kluczborku z dnia 24 stycznia 2007 r. w sprawie określania zasad udzielania dotacji z budżetu gminy Kluczbork na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W budżecie gminy zabezpieczane są środki przeznaczone na zabytki w zależności od ilości wniosków. Termin złożenia wniosków - do 30 września każdego roku.

W ostatnich latach (2013 - 2016) gmina przeznaczyła na dotacje na ochronę i opiekę nad zabytkami 565 049,41 zł:

• **2013 r.:**

- dofinansowanie remontów obiektów zabytkowych - 99 389,11 zł;
- dofinansowanie remontów kościołów zabytkowych - 80 000,00 zł;
- dofinansowanie remontów kościołów zabytkowych - 19 000,00 zł.

• **2014 r.:**

- dofinansowanie remontów obiektów zabytkowych - 98 142,52 zł;
- dofinansowanie remontów kościołów zabytkowych - 7 000,00 zł.

• **2015 r.:**

- dofinansowanie remontów obiektów zabytkowych - 76 695,78 zł;
- dofinansowanie remontów kościołów zabytkowych - 82 296,32 zł.

• **2016 r.:**

- dofinansowanie remontów obiektów zabytkowych - 94 525,68 zł.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2018 - 2021 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie

inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Kluczborku;
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu;
17. Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kluczbork 2012 - 2015;
18. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kluczbork;
19. Oszytko J., 2009: „Kluczborscy Żydzi i ich zagłada”. Historia Lokalna, nr 2/0/09;
20. M. Sołtys, Muzeum im. Jana Dzierżona, [w:] Przewodnik po muzeach województwa opolskiego, red. U. Zajączkowska, Opole 2005, s. 20-21;
21. <http://www.muzeum.kluczbork.pl/index.php>;
22. <https://www.kluczbork.eu/489,historia-kluczborka-ze-zdjeciami.html>;
23. <http://www.kosciolydrewniane.eu/bakow>;
24. <http://www.kuniow.pl/3-parafia.html>;
25. http://web.archive.org/web/20140727190450/http://www.mbwwkluczbork.pl:80/viewpage.php?page_id=55;
26. <http://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-kluczborku>;
27. <http://dolny-slask.org.pl/626960,foto.html?idEntity=507454>;
28. <http://www.kirkuty.xip.pl/kraskow.htm>;
29. www.nimoz.pl;
30. www.stat.gov.pl/gus;
31. www.isap.sejm.gov.pl;

13. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczbork;
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Kluczbork;
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Kluczbork;
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Kluczbork;
5. Tabela nr 5. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Kluczbork;
6. Tabela nr 6. Analiza SWOT;
7. Tabela nr 7. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy Kluczbork;
8. Rys. 1. Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji miasta Kluczborka;
9. Zdjęcie nr 1. Pałac, ul. Braci Bassy 18-20-22, Bąków;
10. Zdjęcie nr 2. Dwór w zespole, Plac Targowy 5, Bogacica;
11. Zdjęcie nr 3. Spichlerz w dawnym zespole folwarcznym, Plac Targowy 2a, Bogacica;
12. Zdjęcie nr 4. Pałac, nr 1, Bogdańczowice;
13. Zdjęcie nr 5, Pałac, nr 43, Maciejów;
14. Zdjęcie nr 6. Pałac, ul. Polna 9, Smardy Dolne;
15. Zdjęcie nr 7, Pałac, ul. Mostowa 3, Smardy Górne;
16. Zdjęcie nr 8. Dwór, nr 2-4, Wrzose;
17. Zdjęcie nr 9. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Braci Bassy, Bąków;
18. Zdjęcie nr 10. Kościół filialny pw. Świętego Józefa Robotnika, ul. Kozłowska 1, Biadacz;
19. Zdjęcie nr 11. Kościół parafialny pw. św. Trójcy, ul. Wolności, Bogacica;
20. Zdjęcie nr 12. Kościół ewangelicki pw. Chrystusa Zbawiciela, Plac Gdaczusza, Kluczbork;
21. Zdjęcie nr 13. Kościół parafialny pw. MB Wspomożenia Wiernych, ul. Skłodowskiej - Curie, Kluczbork;
22. Zdjęcie nr 14. Kaplica cmentarna, ul. Opolska, Kluczbork;
23. Zdjęcie nr 15. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, ul. XXX-lecia, Kujakowice Górne;
24. Zdjęcie nr 16. Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, Kuniów;
25. Zdjęcie nr 17. Kaplica cmentarna, ul. Wołczyńska 69, Ligota Dolna;
26. Zdjęcie nr 18. Kaplica cmentarna ewangelicka, ul. Gorzowska, Ligota Górna;
27. Zdjęcie nr 19. Kościół parafialny pw. Nawiedzenia MB, ul. Księdza Rigola, Łowkowice;
28. Zdjęcie nr 20. Kościół ewangelicki, nr 35, Maciejów;
29. Zdjęcia nr 21, 22. Muzeum im. Jana Dzierżona i wieża baszta bramna, ul. Zamkowa 10, Kluczbork;
30. Zdjęcia nr 23, 24. Ratusz, ul. Rynek 1, Kluczbork;
31. Zdjęcia nr 25, 26. Więzienie, ul. Katowicka 4, Kluczbork;
32. Zdjęcia nr 27, 28. Dawny zakład dla ubogich, ul. Zamkowa 6-Podwale 4a-4b, Kluczbork;

- 33.** Zdjęcia nr 29, 30. Budynek Starostwa Powiatowego i Urzędu Miejskiego, ul. Katowicka 1, Kluczbork;
- 34.** Zdjęcie nr 31. Poczta, ul. Mickiewicza 6, Kluczbork;
- 35.** Zdjęcia nr 32, 33. Sąd Rejonowy, ul. Katowicka 2, Kluczbork;
- 36.** Zdjęcia nr 32, 33. Sąd Rejonowy, ul. Katowicka 2, Kluczbork;
- 37.** Zdjęcie nr 34. Budynek lokomotywni wachlarzowej, ul. Sikorskiego, Kluczbork;
- 38.** Zdjęcie nr 35. Budynek administracyjny w zespole młyna, ul. Młyńska 8, Kluczbork;
- 39.** Zdjęcia nr 36, 37, 38. Kapliczka, ul. Wiejska przy 16, kapliczka; kapliczka, Bogacka Szklarnia przy nr 24; kapliczka, ul. Wiejska przy nr 21, Borkowice.

Gmina, zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym w zakresie zadań własnych realizuje zadania dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia przez gminę GPOnZ wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 Program ten ma na celu w szczególności:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnienia uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatywę sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminując sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

GPOnZ przyjmuje Rada Miejska, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 87 ust. 3). Ogłaszany jest on w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 87 ust. 4).

Z realizacji GPOnZ Burmistrz sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miejskiej (art. 87 ust. 5). Finansowanie realizacji GPOnZ może odbywać się z różnych źródeł: publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych - powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne) oraz ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych - stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.).

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania GPOnZ.

Wypełniając obowiązek wynikający ze stosownych przepisów, uzasadnione jest podjęcie niniejszej uchwały.

Burmistrz Miasta Kluczborka

Jarosław Kielar